

T. C.

Yeditepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

EMİN ERKUL'UN MESLEKİ VE SİYASİ BİYOGRAFİSİ

HAZIRLAYAN

Yusuf YILDIRIM

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Yüksek Lisans Programı

İstanbul-2017

T. C.

Yeditepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

EMİN ERKUL'UN MESLEKİ VE SİYASİ BİYOGRAFİSİ

HAZIRLAYAN

Yusuf YILDIRIM

DANIŞMAN

Prof. Dr. Tülay BARAN

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Yüksek Lisans Programı

İstanbul-2017

ÖZET

Operatör Emin Bey 1881 yılında günümüz Yunanistan sınırları içinde olan Serfiçe Sancağı'nın Grebene ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimi tamamladıktan sonra Tıp Fakültesinin Askeri bölümüne gitmiştir. Tıbbiyenin son sınıfındayken Erzurum'daki ailesinin yanına giden Emin Bey, babası Yahya Efendi'nin arkadaşı olan, Erzurum Askeri Hastanesi Başhekimisi Binbaşı İbrahim Bey'in teşvikiyle, askeri hastanede küçük çaplı cerrahi operasyonlar yapmaya başlamıştır. 26 Ağustos 1905'te Tıp ve Cerrahi Bilimleri doktoru olarak mezun olmuştur. 6 Aralık 1905'te yardımcı tabip unvanı ile yüzbaşı rütbesi verilmiş ve Gülhane Askeri Hastanesi cerrahi servisinde asistan olarak görevlendirilmiştir. 28 Temmuz 1906'da operatörlük sertifikasını alan Emin Bey, 12 Kasım 1909'da Gülhane Askeri Hastanesi Operatörlüğüne atanmıştır. 1909 yılında Budapeşte Uluslararası Tıp Kongresi'ne gönderilmiştir. 13 Eylül 1910'da okul masraflarını ödeyerek askerlikten istifa etmiştir. Daha sonra Afyonkarahisar ve Konya'da Osmanlı Devleti'nin ilk özel hastanelerini açmıştır. Emin Bey 8 Ekim 1913'te Bursa İl Sağlık Müdürlüğü 'ne getirilmiştir. 30 Mart 1917'de ise Gureba Hastanesi Başhekimliği ve Cerrahi Şefliği görevlerine getirilmiştir. Emin Bey, altı ay Bursa Belediye başkanlığına vekalet etmiş ve Hilal-i Ahmer Bursa Şubesi Başkanlığını görevini yürütmüştür. Bursa'da görev yaptığı dönemde, 10 Ağustos 1915 ve 13 Ekim 1918 tarihlerinde Donanma Madalyası, 22 Kasım 1919'da Liyakat Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) Bursa Milletvekili olarak hizmetlerine devam etmiştir. Emin Bey, milletvekilliği süresince Anayasa, Bayındırlık ve Sağlık komisyonlarında görev almıştır. Milletvekilliği süresince 147 konuşma yapmış ve 13 soru önergesi vermiştir. TBMM Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık görevinin verilmesi hakkındaki, 20 Temmuz 1922 tarihli kanun teklifi Emin Bey ve Dr. Refik Bey tarafından verilmiştir.

Emin Bey, Milli Mücadele döneminde cephe gerisinde operatörlük vazifesini yürütmüş ve kritik ameliyatlar gerçekleştirmiştir. 11 Ağustos 1923 tarihine kadar Bursa milletvekili olan Emin Bey, İkinci Meclis için yapılan seçimlerde, milletvekili seçilebilecek oyu alamamıştır.

Emin Bey 5 Haziran 1924 yılında İstanbul'a Şehremini olarak atanmıştır. Emin Bey'in Şehreminliği döneminde, belediye zabıta teşkilatı kurulmuş, mezbaha ve soğuk hava depoları hizmete açılmıştır. Emin Bey, İstanbul'u ekonomik anlamda güçlendirmek için İtalyan Aero

Espresso Havayolları şirketi ile anlaşarak, İstanbul- Rodos arasında deniz uçağı seferleri yapılmasını sağlamıştır. İstanbul'da turizm sektörünün gelişmesi amacıyla Türk Seyyahın Cemiyeti ile ortak çalışmalar yapmış ve rehber tercüman yetiştirme yetkisini kuruma vermiştir.

Emin Bey 18 Ocak 1926 tarihinde sıhhi sebeplerden dolayı görevinden istifa etmiştir. İstifasından sonra, 3 Mart 1932 tarihine kadar mesleğı ile ilgilenmiştir. 1 Ocak 1934 tarihinde Osmanlı Bankası yönetim kurulu üyeliğine seçilmiştir. 2 Mayıs 1939'da ABD Askeri Cerrahlar Derneğı'nin fahri üyeliğine seçilmiştir. Emin Bey, Milli Mücadele döneminde, o dönem bulunamayan kendi imal ettiği sterilizasyonu (otoklav) Washington'da toplanan Uluslararası Askeri Cerrahlık ve Eczacılık Kongresi günlerinde sergilemiştir. Daha sonra bu otoklavı Washington Askeri Tıp Müzesi'ne bağışlamıştır.

Emin Bey 7 Şubat 1947 tarihinde 131 numaralı Bursa Belediye Meclisi'nin aldığı karar ile Bursa Fahri Hemşehriliğı ile taltif edilmiştir.

Emin Bey evli ve iki çocuk babasıydı. Kendi buluşu olan bir alet ve özel yöntemi ile sünnet işlemleri hakkında bir broşürü ve tıp yaşamı ile alakalı anılarını yayınlamıştır. Emin bey Fransızca, İngilizce, Rumca ve Almanca biliyordu.

Emin Bey, 3 Haziran 1964'te İstanbul'da hayatını kaybetmiştir. Emin Bey'in cenazesi 5 Haziran Cuma günü Kadıköy Osmanağa Camii'nden kaldırılarak, Merdivenköy Kabristanı'nda bulunan aile mezarlığına defnedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Operatör Emin Bey, Şehremini, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM).

ABSTRACT

Operator doctor Emin Beg was born in Sanjak of Serfice which belongs to Gerbene district that is located in today's Greece. After having accomplished his primary and secondary education, he attended the Military Medical School. When he was a senior man he visited his father who lived in Erzurum. There Ibrahim Beg, the head doctor and the field officer who is a friend of Yahya Efendi encouraged him to take part in minor surgeries. Emin Beg was graduated as an operator doctor in the 26th of August 1905. He was both given the title of assistant doctor and promoted to be a military captain at the Gulhane Military Medical Hospital in the 6th of December, 1905. When he first achieved his operator doctor certificate, he was charged to the service at the Gulhane Military Medical Hospital. After that he was sent to the International Budapest Medicine Congress in 1909.

He paid back his education expenses to the Military Medical School and resigned from his military duties in the 13th of September, 1910. Subsequently he founded the first two private hospitals, one in Afyonkarahisar and the other in Konya, in the Ottoman Empire.

Emin Beg was promoted to the Bursa Public Health Organization in the 8th of October, 1913. After four years he became the chief of the surgical unit and head doctor of the Gureba Hospital in the 30th of March 1917. He became the representative of the Bursa Mayor and at the same time he was the head of Bursa Red Crescent. While he was working in Bursa, he had been honoured by two medals; one was Naval Force Medal (10th of August, 1915 and 13th of October, 1918) and the other one was the Medal of Merit (22nd of November 1919). Furthermore, Emin Beg continued working as a Bursa Deputy at the first period of Turkish Grand National Assembly (TGNA). He had taken part in constitution, civil works and health commissions when he was Bursa Deputy. He had delivered 147 speeches and submitted 13 official notes. For instance Emin Beg and Md.Refik Beg submitted a proposal about honouring the head of TGNA veteran Ataturk as a supreme military command in 20th of July, 1922.

Emin Beg served as an operator during the national struggle period and he conducted serious surgeries. He worked as a Bursa Deputy till 11th of August, 1923, however he could not elected as a deputy at the second Assembly due to the lack of votes. On the other hand,

Emin Beg was nominated as a Mayor of Istanbul in the 5th of June, 1924. During his presidential term, municipal police organization, slaughterhouse and freezer room for public were founded. In order to strengthen the financial situation of Istanbul, he reached in an agreement with the Italian Aero Expresso Airlines Company and set seaplane trips between Istanbul and Rhodes. Furthermore he co-worked with the Turkish Travellers Society and appointed the society to educate and train guides and translators in order to promote the tourism in Istanbul.

Emin Beg resigned from his jobs due to his health condition. After his resignation he could not work till the 3rd of March 1932. Then on the 1st of January 1934 he was selected as an executive member of the Ottoman Bank. In addition to this, he was rewarded as an honorary member of the USA Military Surgeons Society on the 2nd May of 1939. During the national struggle period Emin Beg discovered a new kind of sterilisation called otoklav and he exhibited his own made sterilisation at the International Military Surgery and Pharmacy Society that gathered in Washington. Later on he donated this material to the Washington Military Medicine Museum.

He was rewarded with an honorary citizenship of Bursa by the Bursa Municipal Council's decision numbered 131 in the 7th of February 1947.

He was married and had two children. He could speak French, English, Greek and German. Moreover in his successful life he discovered a special method for circumcision and published a leaflet and many more articles about his medical experiences.

Emin Beg died in Istanbul on the 3rd of June 1964. His funeral took place at Kadikoy Osmanaga Mosque on Friday the 5th of June 1964. He was buried in a family graveyard in Merdivenkoy.

Key Words: National Struggle, Operator doctor Emin Beg, Mayor, Turkish Grand National Assembly (TGNA).

İÇİNDEKİLER

ÖZET

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
KISALTMALAR.....	ii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİNDE EMİN BEY

1.1 Öğrencilik ve İlk Meslek Yılları	4
1.2 Bursa'daki Faaliyetleri.....	5
1.3 Ermeni Tehcirinde Bursa.....	6
1.4 Milli Kongre ve Emin Bey.....	10
1.5 1919 Seçimleri ve Seçim Hazırlıklarının Bursa'ya Tesiri	12

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ MECLİS VE EMİN BEY

2.1 Büyük Millet Meclisi Seçimleri ve Karşı Ayaklanmalar.....	15
2.2 Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi; Meclis Hükümeti Sistemi.....	21
2.3 Birinci TBMM'de Düşünce Ayrılıkları ve Emin Bey.....	26

2.4 Kurtuluş Savaşı Döneminde İç güvenliği Sağlama.....	30
2.5 Düzenli Orduya Geçiş.....	33
2.6 Garp Cephesi ve Emin Bey.....	39
2.6.1. Birinci İnönü Muharebesi.....	39
2.6.2. İkinci İnönü Muharebesi.....	43
2.6.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlığa Getirilmesi.....	49
2.6.4. Sakarya Savaşı.....	52
2.6.5. Büyük Taarruz ve Neticeleri.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ MECLİS'İN DÜŞÜNCE YAPISI VE EMİN BEY

3.1 Meclisin Mali Konudaki Düşüncesi ve Emin Bey	59
3.2 Meclisin Sağlık Konusundaki Düşünceleri ve Emin Bey.....	64
3.3 Meclisteki Adli Konular ve Emin Bey	68
3.4 Meclisin Dış Politika Konusundaki Düşüncesi ve Emin Bey.....	73
3.5 Birinci Meclis'in Sona Ermesi ve Emin Bey.....	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EMİN BEY'İN İSTANBUL ŞEHREMİNLİĞİ VE SONRASI

4.1 İstanbul'da Emin Bey Dönemi	79
4.2 Operatör Emin Bey'in İstanbul'daki Hizmetler.....	79
4.2.1 İktisadi Hizmetleri.....	79
4.2.2 Sıhhi ve Fenni Hizmetleri.....	82
4.2.3 İstanbul İaşesi.....	84
4.2.4 İmar Hizmetleri.....	85

4.2.5 Emin Bey'in Diğer Hizmetleri.....	89
4.2.6 İstanbul'da Nüfus Hareketleri.....	93
4.3.Emin Bey'in İstifası.....	95
4.4. Belediye Başkanlığı Dönemi Sonrası Emin Bey.....	96
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA.....	103
EKLER.....	110

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yılları Türk tarihine damgasını vuran yıllardır. Bu dönemde gerek mesleki gerek siyasi anlamda önemli roller üstlenmiş olan kimi şahsiyetlerin hayatı yeterince iyi bilinmemektedir. Dönemle ilgili biyografi çalışmaları yeterli değildir. Bu durumdan yola çıkılarak, Emin Erkul'un mesleki ve siyasi hayatı biyografi çerçevesinde incelenmiştir.

Emin Bey'in biyografisinin bölümlendirilmesi şu şekilde yapılmıştır. Birinci bölümde, Emin Bey'in öğrencilik yılları ve ilk meslek yılları, Bursa'daki ilk belediyeçilik deneyimi, Milli Mücadele öncesi Bursa'da yaşadıkları ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde Emin Bey'in milletvekili seçilmesi, Birinci Meclis'te yaşadıkları, Garp Cephesi'nde operatör olarak çalışması incelenmektedir. Üçüncü bölümde Birinci Meclis'in düşünce yapısı ve Emin Bey'in fikir, tutumları ekseninde incelenmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise, Emin Bey'in İstanbul Şehremini olarak atanması, çalışmaları ve görevinden istifası sonrası yaşantısı incelenmiştir. Böylelikle, siyasal ve toplumsal tarihimizin bir döneminde etkin roller üstlenmiş bir şahsiyetin biyografisi yazılabilmiş ve bu yolla bir dönemi anlayabilmek mümkün olabilmıştır.

Bu çalışmada değerli bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışmanım Prof. Dr. Tülay Baran'a, çalışmanın 'biyografi' çalışması olmasını tavsiye eden Doç. Dr. Zafer Koylu'ya, uyarı ve eleştirileri ile çalışmalarına yön veren İpek Kamacı'ya, çalışmaya mekan ve kaynak temininde bulunan VKV Koç Özel Lisesi yönetimi ve çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak bana destek olan ve büyük bir özveri ile katlanan aileme şükran borcumu belirtmek isterim.

KISALTMALAR

A.g.e. :	Adı geçen eser
A.g.m. :	Adı geçen makale
A.g.t. :	Adı geçen tez
Atase:	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
BOA.:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BCA.:	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bs. :	Basım
Bkz.:	Bakınız
ev. :	Çeviren
s. :	Sayfa
TBMM :	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM GCZ. :	Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Zabıtları
TBMM ZC. :	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.C. :	Türkiye Cumhuriyeti
TCDD :	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TDK:	Türk Dil Kurumu
Tefrika No. :	Tefrika Numarası
TTK:	Türk Tarih Kurumu
Vs. :	Vesaire

GİRİŞ

Tanınmış kişilerin hayat hikâyelerinden bahseden bir türdür biyografi. Tarih, günümüzden önce yaşayanların karşılaştıkları olayları ve onların kahramanlarını anlatır. Olaylar kadar, olaylarda etkili olmuş kişi ya da kişilerin hayat hikâyeleri, bizzat olayın kendisi kadar önemlidir.

Bazı kaynaklara göre Türkiye’de biyografi türünün ilk örneklerine 13. Ve 14. asırda rastlanır. Fakat bu dönemde yazılanlar, daha çok menkıbe halini almış biyografilerdir. 16. asırda İdris-i Bitlisi, Heşt Behişt’te (Sekiz Cennet) Osmanlı Devleti’nin ilk sekiz padişahını anlatır. 18.asırda Mustakîmzade Süleyman Sadeddin Efendi, Tuhfetü’l Hattatîn’de şeyhlerden hattatlara kadar birçok zümrenin biyografisini anlatır. 20.Asırda Osman Nuri Ergin, İstanbul Şehreminleri’nde 1855’ten 1928’e kadar İstanbul’da şehreminliği yapan kişilerin biyografilerini anlatır.

İlber Ortaylı’ya göre tarihsel biyografi, “tercüme-i hal” değildir. Sadece bir tarihi dönemi açıklamak, tarif etmek için çizilen tablonun bir unsuru da değildir. Aksine, başlı başına bir tarihi dönemi yansıtan bir abidedir. Tespit edebildiğimiz mazideki insanların her biri, tarihin bir bölümünü temsil etme potansiyeline sahiptir. Elverir ki, tarihçi onu gerçekten tespit edebilsin ve ona kalemiyle yeniden hayat verebilsin. Her şeye rağmen biyografi tek başına tarih yazımı değildir; ama biyografisiz tarih yazımı da mümkün değildir.¹ Özetle tarih yazımında biyografinin mühim bir yeri vardır.

Emin Bey’in biyografisini çalışma fikri, Emin Bey’in daha evvel tam manasıyla bir biyografisinin bugüne değin yazılmamasından doğmuştur. Melih Tınal “*Op. Dr. Emin Erkul’un Milli Mücadele Anıları*” adlı çalışmasında Emin Bey’in Milli Mücadele anılarını incelemiştir. Emin Bey’in hayatının incelenmemesi Osmanlı tarihinin son dönemi ve Cumhuriyet tarihinin ilk yılları açısından eksikliklerdir.

Bir doktor, milletvekili, şehremini olarak Emin Erkul incelenirken, hayatındaki değişimler kronolojik olarak ele alınmıştır. Çalışmanın gerçekleşmesinde tarih metodolojisinin ve biyografik çalışmaların bir gereği olan objektif bakış açısından çıkılmamaya çalışılmış, sunulan her fikir mümkün olduğunca belgelendirilmiştir. Çalışmada kişisel yorum ve tahminlere yer verilmediği gibi, olaylar doğrudan aktarılmıştır.

¹ İlber Ortaylı, “ Türk Tarihçiliğinde Biyografi İnşası ve Biyografik Malzeme Sorunsalı”, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar, Birinci Uluslararası Tarih Kongresi, 24-26 Mayıs 1993**, 2.bs., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.63.

Birinci bölümde, Emin Bey'in öğrencilik yılları ve askerlikten istifa edişi, Anadolu'da ilk özel hastanenin Emin Bey tarafından açılması, Bursa İl Sağlık Müdürlüğü'ne atanması, Ermeni Tehcirinin Bursa'ya tesiri ve tehcirde Emin Bey'in üstlendiği rol, Emin Bey'in Milli Mücadele'ye giden yolda yaşadıkları incelenmektedir

Ankara'da toplanacak salâhiyet-i fevkaladeyi haiz meclis için Bursa'da yapılan hazırlıklar, Emin Bey'in milletvekili seçilmesi, seçimlerin yapılmasına paralel olarak hız kazanan iç isyanların Bursa'ya yansımaları. Emin Bey'in Ankara'ya ulaşması ve Mustafa Kemal Paşa ile tanışması ve Mustafa Kemal Paşa ile Emin Bey'in Milli Mücadele'ye mali kaynak sağlamak konusundaki fikir alışverişi, düzenli orduya geçiş süreci ve Emin Bey'in garp cephesinde operatörlük yapması, tıbbi malzeme yokluğu sebebiyle yaşadığı problemler ve edindiği tecrübeler ikinci bölümde ortaya konmaktadır.

Üçüncü bölümde ise mali, adli, sağlık konuları ve dış politika ile ilgili meclisin ve Emin Bey'in düşünce yapısı ekseninde incelenmektedir. Bölüm Birinci Meclisin sona ermesi ile bitmektedir.

Dördüncü ve son bölümde Emin Bey'in Bakanlar Kurulu kararı ile 5 Haziran 1924'te İstanbul Şehreminliğine atanması, İstanbul'daki faaliyetleri, bazı müesseslerin ilk defa Emin Bey döneminde kurulması, Emin Bey'in çok sevdiği milletvekilliği vazifesini reddedecek kadar belediyeci oluşu ve şehreminilik sonraki yaşamı incelenmektedir.

Tezin yazımında, birinci elden kaynaklar arasında yer alan arşiv belgeleri, resmi ve süreli yayınlardan geniş ölçüde istifade edilmiştir. Bilgi ve belgelere Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve TBMM'si Arşivi'nde ulaşılmıştır. Ayrıca I. Dönem TBMM Zabıt Cerideleri, TBMM Gizli Celse Zabıtları taranarak Emin Bey'in konuşmaları, takrir ve teklifleri ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Üçüncü Tertip Düstur'a (1920-1960) dayanarak, dönem içinde çıkarılan kanun ve kanun maddelerine ulaşılmıştır. Emin Bey'in Vakit gazetesinde 7 Şubat 1954- 14 Nisan 1954 tarihleri arasında yayımlanan "Milli Mücadele Hatıraları" başlıklı tefrikalara, Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye, Poliklinik- Aylık Tıp Gazetesi, Son Telgraf, Son Saat, Vatan gazetelerindeki haberlere ve İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda yayımlanan makalelere ulaşılmıştır. Ve yine birinci el kaynaklardan olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından yazılan Nutuk'tan istifade edilmiştir.

Tezde basılı ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır. Şevket Süreyya Aydemir Tek Adam – Mustafa Kemal; Rakım Ziyaoğlu, İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve

Partiler Tarihi; Ali Fuat Türkgeldi, Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi; Osman Nuri Ergin, Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üzerine; Osman Nuri Ergin İstanbul Şehreminleri (Büyükşehir Belediye Başkanları); Celal Bayar , Ben de Yazdım; Falih Rıfkı Atay, Çankaya eserlerine başvurulmuştur.

Çalışmada teferruata dair eksikler olabilir. Fakat, bu eksiklikler çalışmanın temel çizgisinden sapmayacak ayrıntılardan oluşmaktadır. Bir İnsan hakkında her şeyi bilmek mümkün olmadığı gibi, biyografide de her ayrıntının verilmesi imkansızdır. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında mesleki, siyasi olarak, ülkesine; ülkesinin insanlarına büyük emek vermiş bir şahsiyetin tanıtılması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE ÖNCESİNDE EMİN BEY

1.1 Öğrencilik ve İlk Meslek Yılları

Operatör Doktor Mehmet Emin Erkul (Seyidoğlu)², 1881³ yılında, günümüzde Yunanistan sınırları içinde bulunan Serfiçe Sancağı'nın Grebene ilçesinde doğdu. Vergi Müdürü Yahya Bey'in oğludur.⁴ İlk ve orta öğrenimini Manastır'da tamamlamıştır. Daha sonra İstanbul'a gelerek Tıp Fakültesinin Askeri bölümüne (Mekteb-i Tıbbiye-yi Şahaneye) girdi.⁵ Emin Bey'in hedefi operatör olmaktı.⁶

Emin Bey tıbbiyenin son sınıfında iken Erzurum'daki ailesinin yanına gitmiş, Erzurum Vergi Müdürü olan babası Yahya Efendi'nin⁷ yakın arkadaşı, Erzurum Askeri Hastanesi Başhekimi Binbaşı İbrahim Bey'in teşvikiyle, askeri hastanede küçük çaplı cerrahi operasyonlar yapmıştır.⁸

26 Ağustos 1905'te tıp ve cerrahi bilimleri doktoru olarak mezun oldu. 6 Aralık 1905'te yardımcı tabip unvanı ile yüzbaşı rütbesi verildi ve Gülhane Askeri Hastanesi cerrahi servisinde asistan olarak görevlendirildi.⁹ Hariciye (genel cerrahi) muallim muavinliğinde bulunmuş, Profesör Viting Paşa'nın dikkatini çekerek Hariciye dersleri muallim

² Soyadı Kanunu ile Erkul soyadını alan Emin Bey, Atatürk'ün de uygun görmesiyle aile lakabı olan Seyidoğlu'nu resmi alanlar dışında kullanmaya devam etmiştir.

³ Doğum tarihi **TBMM Arşivi**, Mehmet Emin Erkul Sicil Dosyası, Sicil No:79'da 1882 olarak da yazmaktadır.

⁴ Osman Nuri Ergin, **İstanbul Şehreminleri (Büyükşehir Belediye Başkanları) 1855-1928**, Hazırlayan: Ahmet Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul, 2007, s.583.

⁵ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, Cilt 1, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s.223

⁶ Emin Bey Poliklinik dergisinde yayınlanan mesleki hatıralarında, öğrencilik yıllarında, kadavralar üzerinde yaptığı ameliyatlardan şu şekilde bahseder: *"O zamanlar bugünkü Tıp Fakültesinde bulunan bol malzeme ve iyi muhafaza edilmiş cesetler yerine, haftalarca teşrih masası üzerinde kalan ve taaffünden yanına güç sokulabilen kadavralar üzerinde çalışırdık. Bu sebepten ancak tahammülü olan arkadaşlar o azaba katlanırlardı. Bu da yetmiyormuş gibi – ölüleri parçalıyorlar- teranesiyle medrese softalarının mektebi basmaları korkusu da vardı. Nasıl ki bizlerden az evvel bu gibi hadiseler olmuştur. Anatomi sınıflarını geçerek klinik safhasına geçtikten sonra canlı insanlar üzerinde ameliyat seyrine kalktığım gün ki bir isterektomi vajinal vakası idi hastanın iyice uyutulmamış olması yüzünden bıçağı yer yemez bağırma başlamasıyla, benim bulunduğum amfiteatr üzerine uzanıp bayılmam beraber oldu. (Emin Erkul, " Mesleki Hatıralarım" **Poliklinik –Aylık Tıp Gazetesi**, Tan Matbaası, Sayı.167-168, İstanbul, 1948, s.2.)*

⁷ Erzurum Vergi Müdürü Yahya Efendi, 1908 yılında Edirne Vergi Müdürlüğüne tayin edilmiştir. Bkz. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**, BEO, 3339/25098 (20 Cemaziyelevvel 1326).

⁸ Erkul, **a.g.m.**, s.2

⁹ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi**, Mehmet Emin Erkul Sicil Dosyası, Sicil No:79.

yardımcılığına tayin edilmiştir.¹⁰ 28 Temmuz 1906'da ilk operatörlük sertifikasını aldı.15 Haziran 1908'de Deycke Paşa'nın yardımcılığına atandı.12 Kasım 1909'da hastane operatörü oldu. Gülhane Hastanesi emraz-ı cerrahiye muallim-i saniliğine tayin edildi. Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de imtihan ile emraz-ı cerrahiye muallim muavini (Doçent) olmuş ve bir buçuk sene muallim vekaletinde bulunmuştur.¹¹1908 yılında Budapeşte Cerrahi Kongresine katıldı.¹² 1910'da tahsil masraflarını ödeyerek askerlikten istifa etti.¹³

Afyonkarahisar'a gitmiş ve orada özel hastane açarak çalışmaya başlamıştır. Anadolu'da ilk özel hastane Emin Bey tarafından açılmıştır. Gördüğü teşvik üzerine ikinci özel hastaneyi Konya'da açmıştır¹⁴.

1.2 Bursa'daki Faaliyetleri

Emin Bey 8 Ekim 1913'te Bursa İl Sağlık Müdürlüğü'ne atandı.¹⁵ Ek memuriyet olarak "Askeri Nekahathane" başhekimliğinde bulunmuştur. Bu esnada Bursa'daki askeri kaplıcaların kurulmasında ve yönetiminde büyük çabaları olmuştur.¹⁶

15 Aralık 1914'te ise Bursa Gureba Hastanesi'nde "Hüdavendigar Etibba Cemiyeti" adında bir tabipler birliğinin kurulmasında öncü görev üstlenmiştir.¹⁷ Tabipler birliğinde, kurucu başkanlık görevi Darülfünun Muallimi Dr. Raşit Tahsin Bey'e verilmiştir. Hüdavendigar Etibba Cemiyeti, veteriner hekim, kimyager ve eczacılara açıktır. Üyelerinin büyük kısmı Bursa Gureba Hastanesi'nin hekimlerinden oluşan cemiyetin, tüzüğü hazırlanarak kuruluşu tamamlanmıştır. Bu tüzüğe göre, Gureba Hastanesi'nde oluşturulacak bir kitaplık Hüdavendigar Etibba Cemiyeti'nin etkinlik merkezi olacak ve cemiyet toplantıları hastanede yapılacaktır. Cemiyetin tüzüğünde, amacı ve çalışma biçimi tanımlanmıştır. Ancak cemiyet, Birinci Dünya Savaşı koşullarında çalışmalarını sürdürmemiştir.

¹⁰ Rakım Ziyaoğlu, *İstanbul kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi- 1453-1971*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1971, s.309.

¹¹ Ergin, *a.g.e.*, s.583.

¹² **TBMM Arşivi**, Mehmet Emin Erkul Sicil Dosyası, Sicil No:79.

¹³ **TBMM Arşivi**, Mehmet Emin Erkul Sicil Dosyası, Sicil No: 79.

¹⁴ Emin Bey'in Afyonkarahisar'daki ilginç hatıralarından biri şudur: "Gastro Anterostomi yapacağım bir hastayı ameliyata hazırlamıştım. Ameliyat hastanın evinde yapılacaktı. Ameliyattan evvel midisini yıkadık ve iki saat sonra ameliyat yapılacağını söyleyerek ayrıldık. Komşusu olan biri hastanın yanına gelerek- Hasan bu herif karnını yardığ adamlara üç dört gün yemek vermezmiş. Sana biraz kaymakla pide getirdim. Birazını ye de; kursağında bari bir şeyler bulunsun- der. Hasta kaymak ve pidenin bir miktarını yer. Biz de ameliyatı yaptıktan sonra hastadan ayrıldık. Yarım saat geçmeden çağırıldık. Hasta hiçkırıyor ve sancıdan kıvranıyordu. Sıkıştırınca ameliyattan evvel pide ve kaymak yediğini itiraf ettiler. Hemen pideyi tüb ile boşaltarak hastayı ölümden kurtardık." (Erkul, *a.g.m.*, s.8.)

¹⁵ **TBMM Arşivi**, Mehmet Emin Erkul Sicil Dosyası, Sicil No: 79.

¹⁶ Ziyaoğlu, *a.g.e.*, s.310

¹⁷ Şeref Etker, "Şehremini Operatör Emin Bey'in Sicil cüzdanı: Özlük Belgesinin Siyasal Yazılımına Bir Örnek", **VII. Türk Tıp Tarihi Kongresi**, İstanbul, 2002, s. 45

Emin Bey,1915-16 yılları arasında yaklaşık 6 ay Bursa Belediye Başkanlığına vekalet etmiştir.¹⁸ Vekaleti döneminde Bursa- Çekirge arasındaki, dar caddeyi uzatmış, Osmangazi türbesine çıkan yolu 15 metre eninde genişletmiştir. O dönemde Bursa’da gaz sıkıntıları yaşanıyordu. Operatör Emin Bey odunla hareket ettirilen lokomotifler yoluyla elektrik ile aydınlatma çözümü ile birkaç saat şehre elektrik verdirebilmiştir.¹⁹

Birinci Dünya Savaşı sırasında Bursa Askeri Nekahathane ve Menzil Hastanelerinin başhekimliğini ve operatörlüğünü yürüttü.

10 Ağustos 1915²⁰ ve 13 Ekim 1918²¹ tarihlerinde Donanma Madalyası ile taltif edilmiştir.

30 Mart 1917’de Gureba Hastanesi Başhekimliği ve Cerrahi Şefliğine getirilen Operatör Emin Bey, Hilal-i Ahmer Bursa Şubesi Başkanlığını da yürüttü.

1918 senesinde Batum Sağlık Müdürlüğü’ne tayin edildi ise de görevinden istifa etti.²²

Trablusgarplı Seyit Ahmet Eşşerif Senûsi’ye başarılı bir ameliyat yapmış ve dönemin Padişahı VI. Mehmet Vahdettin tarafından 22 Kasım 1919 yılında Liyakat Madalyası ile taltif edilmiştir.²³

1.3 Ermeni Tehcirinde Bursa

Emin Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nde memurların çalışmalarının yasak olmadığı süre içinde Bursa Heyet-i Merkeziyesi’nde aza olarak yer almış ve bu dönemde doğu vilayetlerinde Ermeni isyanları cereyan etmiştir.

Osmanlı Hükümeti 3 Ağustos 1914’te seferberlik ilan etti. Zeytinlu Ermeniler askere çağırıldı. Zeytinlu Ermeniler askere gitmeyi kabul etmeyerek dağa çıktılar. Ermeni çeteleri 30 Ağustos 1914’te Zeytin askerlik şubesinden köylerine dönmekte olan yüzü aşkın Andırınlı

¹⁸ **TBMM Arşivi**, Mehmet Emin Erkul Sicil Dosyası, Sicil No: 79.

¹⁹ Ziyaoğlu, **a.g.e**, s.310.

²⁰ **BOA**, Fon Kodu: İ.TAL Dosya no:503 , Gömlek no:1333/ N-044

²¹ **BOA**, Fon Kodu: İ.DUİT, Dosya No:74, Gömlek No:106

²² **TBMM Arşivi**, Mehmet Emin Erkul Sicil Dosyası, Sicil No: 79.

²³ **BOA**, Fon Kodu: İ.DUT, Dosya no:68 Gömlek No:46.

Seyit Ahmet Eşşerif Senusi Kurtuluş Savaşı’nı yakından izlemiş ve çeşitli vesilelerle Türkleri desteklemiş, armağanlar yollamıştır. 15 Kasım 1920 günü ise Büyük Millet Meclisi konuğu olarak Ankara’ya gelmiştir. Büyük Millet Meclisi’nce bir ziyafet verilmiştir. Bu ziyafette Mustafa Kemal Paşa, Şeyh Senuisi ve Trablusgarp ilişkilerinden bahseden ve Şeyh Senusi’ye teşekkürlerini sunan 27 Kasım 1920 günü Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanan bir demeç de vermiştir. Bkz. Sadi Borak, Atatürk’ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Araştırma Yayınları:2, Ankara,1980, s.117-119.

Müslümanı gasp edip, birçoğunu öldürdüler. Yapılan takipler sonucunda eşkıyalardan altmış beş kadarı silahlarıyla birlikte yakalandılar.²⁴

Osmanlı Hükümeti, 6 Eylül 1914’de Ermenilerin kalabalık olduğu vilayetlere bir şifreli tamim göndererek, Ermeni siyasi parti başkanları ve elebaşlarının hareketlerinin devamlı kontrol altında tutulması talimatını verdi.²⁵

Ermeniler Birinci Dünya Savaşı sırasında başta Rusya olmak üzere İtilaf devletleri ile işbirliği içine girmişlerdir. Osmanlı Hükümeti, Ermenileri yatıştırmak için öncelikle bir takım ikazlarda bulunmuştur. Talat Paşa, Erzurum mebusu Vartkes Efendi ve Taşnak komitesinin tanınmış üyelerine, Enver Paşa ise Ermeni patriğine Ermenilerin isyan ve İhtilal hareketlerine yönelmeleri halinde şiddetli tedbirler almak zorunda kalacaklarını bildirmişlerdir. Bütün ikazlara rağmen; yapılan aramalarda Ermeni örgütlerinin topyekûn bir isyan hazırlığı içinde oldukları anlaşılmıştır. Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı 27 Şubat 1915 tarihinde askeri birliklere verdiği talimatla; Ermenilerde yakalanan silah, bomba ve bir takım şifre belgelerinin bir ihtilal hazırlığını gösterdiğini, bu sebeple ordudaki Ermeni askerlerin silahlı hizmetlerde kullanılmaması, her yerde dikkatli davranılarak gerekli tedbirlerin alınması, fakat Ermeniler içinde devlete sadakatle bağlı olanlara zarar verilmemesi emredilmiştir. 18 Mart 1915 tarihinde Çanakkale Savaşlarının başlaması ve İstanbul’un tehlike altına girdiği dönemde Ermeniler düşman saldırılarına paralel olarak eylemlerini genişletmişlerdir.²⁶Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti Ermeni komitelerini dağıtmak için 24 Nisan 1915’te vilayetlere ve mutasarrıflıklara gizli bir tamim göndermiştir. Bu tamimde, Ermeni komite merkezlerinin kapatılması, evrakına el konması ve komite elebaşlarının tutuklanması isteniyordu.²⁷ Fakat alınan tedbirlere rağmen Ermenilerin Ruslarla işbirliği devam etmiştir.

Dâhiliye Nezareti, hıyaneti görülen Ermenilerin göç ettirilmesini isteyen 27 Mayıs 1915 tarihli geçici kanun çıkardı. Bu kanun 1 Haziran 1915’te Takvim-i Vekayi’de yayınlanarak yürürlüğe girdi.²⁸

²⁴Süleyman Beyoğlu, “Fahrettin Paşa’nın Ermeni Meselesi’ndeki Rolü”, **Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu**, ed. Bülent Bakar, Necdet Öztürk, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.175.

²⁵ Kamuran Gürün, **Ermeni Dosyası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1983, s.212.

²⁶Yusuf Sarıınay, “24 Nisan Genelgesi ve İstanbul’da Tutuklanan Ermeni Komitecileri”, **Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu**, ed. Bülent Bakar, Necdet Öztürk, Süleyman Beyoğlu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007 s. 131-133.

²⁷ BOA, DH. ŞFR, Numara 52/96, 97, 98.

²⁸ Gürün, **a.g.e.**, s.214.

Osmanlı Hükümeti, yer değiştirme işleminin belli bir sistemde yapılması için 30 Mayıs 1915'te 15 maddelik bir genelge yayınladı. Sonrasında Dâhiliye Nezareti, yapılan bir takım Őikâyetleri değerlendirerek, 28 Ağustos 1915'te Ermenilerin ihtiyaçlarının karşılanması, kafilere yapılan saldırıların önlenmesi ve gerekirse saldıranların cezalandırılması için yeni bir genelge daha yayınladı.

Bu dönemde Bursa ilinde İnegöl, Yeniköy, Burçin ve Pazarköy Ermenilerin çoğunlukta bulunduğu yerlerdi. Şark vilayetlerinde Ermeni hadiseleri cereyan edince Bursa'da da (Burçin, Pazarköy, Yeniköy) Ermeni çeteleri faaliyete geçti.²⁹

Komiteci hareketlerden dolayı Bursa Ermenileri de tehciye tabi tutuldu. Bu dönemde Bahaeddin Őakir Bey Bursa'ya gelip, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin heyeti-i merkeziyesinde (temsil kurulu) lüzumlu gördüğü tedbirleri anlattı. Sevk edilecek Ermenilerin can, ırz ve mallarına dokunulmaması gerektiğini dile getirdi. Yanlarında götüremeyecekleri taşınır ve taşınmazların hükümet tarafından tayin edilecek komisyonlarca tasfiye edileceğini söyledi. Bursa'daki ipek fabrikalarının kullanılmaz durumda kalmaması için Heyet-i merkeziyeye uygun görülen sanatkârların tehcirden istisna edilebileceğini söylüyordu. Emin Bey anılarında bu durumla ilgili Şöyle bahseder,

'' İpek fabrikaları hakkında merhum Behaeddin Őakir Bey'in tavsiyesini ele alarak Morukoğlu ismindeki ustabaşı ile oğlunu- ki Şimdi de Őehrimizde ipek kumaş fabrikası işletmektedir- tehcirden istisna için teşebbüse geçtim ve Okasyan adındaki fabrikayı Hilâl-i Ahmer adına işgal ederek bir yandan Türk kızlarını kumaş tezgahlarında yetiştirmeğe bir yandan da fabrikamızı Hilâl-i Ahmer hesabına işleterek tıbbî gaz idrofil imalâtıyla toplar için ipekli hortuç bezi yapmağa tahsis ettik. Neticede doksan bir metre gaz bezi, kırk bin metre hortuç bezi imal ederek ordumuza büyük bir hizmette bulunmuş olduk.³⁰''

İtilaf Devletleri 24 Mayıs 1915'te Osmanlı Hükümeti'ne bir nota vererek, tehcir kararını veren ve bu olaya karışan ve karışacak olan kişilerden hesap sorulacağını bildirmişti. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve mütarekenin imzalanmasından sonra İngilizler ve Fransızlar verdikleri taahhüdü yerine getirmek için harekete geçtiler. Talat Paşa'nın istifasından sonra hükümeti kuran İzzet Paşa,19 Ekim 1918'de Meclise sunduğu hükümet programında tehcir ile ilgili Şu kararın alındığı bildiriyordu:

²⁹ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları" **Vakit**, 8 Şubat 1954, Tefrika No:2, Melih Tinal, Melih Tinal, **Op. Dr. Emin Erkul'un Milli Mücadele Anıları**, Zeus Yayınları, İzmir, 2011,s.34.

³⁰ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 9 Şubat 1954, Tefrika No:3., Tinal, **a.g.e.**, s.36.

‘‘Harp halinin zaruretleri ile memleket içinde bir yerden başka bir yere nakil ve göç ettirilen vatandaşların eski yerlerine dönmelerine karar verdik ve bunun tatbikine başladık. İdari ve askeri kararlarla sürülmüş olanların serbest bırakılmaları ve siyaset mahkumları hakkında umumi af ilanı için gereken kanun tasarısı hazırlanacak ve Meclise sunulacaktır.’’³¹

Padişah Vahdettin kabine içinde İttihatçılar var iddiasıyla hükümetin istifasını istemiş ve yeni hükümeti kurma görevini Tevfik Paşa’ya vermiştir. Osmanlı Hükümetine müracaat eden İngilizler tehcir kararını alanların ve uygulayanların tutuklanmalarını istemiştir. Dışişleri Bakanı Reşit Bey,18 Şubat 1919 günü Danimarka, Hollanda, İsviçre ve İspanya Hükümetlerine telgrafla müracaat ederek, tehcir konusunu tahkik için bir komisyon kurulduğunu bildirip, bu komisyona tarafsız ülkelerden de ikişer üye katılmasını düşündüklerini, bu maksatla ikişer hukukçu göndermelerini rica etti. İngilizler bu devletlerden heyet göndermemelerini istemiş ise de başarılı olamamıştır.³² Padişah, Tevfik Paşayı görevden azlederek, yeni hükümeti kurma görevini Damat Ferit Paşa’ya verdi. Damat Ferit Paşa Kabinesi’nin çoğunluğu İttihatçıları sevmeyen Hürriyet ve İtilaf Partisi’ne mensuptu. Kurulan hükümet, 27 Nisan 1919’da tehcirle ilgili mahkemeyi başlattı.

Göç esnasında Ermenilerin ölmesine veya zarar görmesine sebep olan kişiler divan-ı harpte ağır hapis cezaları aldılar. Gürün, Toplamda 1397 kişi cezalandırıldığını, Hüdavendigar vilayetinden ise toplam 12 kişinin ceza aldığını yazar³³. Bu dönemde Bursalı Ermeniler Bursa’ya dönmekte idi. İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarına takınılan düşmanca tavırdan Emin Bey de nasibini almıştır ve Bursa’daki Tahkik Heyeti³⁴ tarafından sorgulanmıştır.³⁵

³¹ Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, Baha Matbaası, Cilt.1, İstanbul,1965, s.24.

³² Gürün, **a.g.e.**, s.240.

³³ Gürün, **a.g.e.**,221-222.

³⁴ Ermeni Tehcirini gerçekleştirenleri tespit etmek ve sorgulamak amacıyla 21 Kasım 1918’de Tahkik Heyetleri oluşturulmuş ve bu heyetler on farklı bölgeye ayrılan Anadolu’nun değişik illerine yollanmışlardır. Bkz. Feridun Ata, “ Ermeni Tehciri Yargılamalarına İstatiksel Bir Bakış (1919-1921)”, Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu, ed. Bülent Bakar, Necdet Öztürk, Süleyman Beyoğlu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007 , s. 323.

³⁵ Emin Bey anılarında Ermeni hadiselerinden dolayı sorgulanmasını şöyle anlatır; “...Gece vakti evime gelen bir belediye zabıtası memuruyla İngiliz müfettişlerinden Binbaşı Atkinson ile birlikte Bursa’ya gelmiş olan Mülkiye Müfettişi Nedim Beyefendi’nin mahrem işaretli bir mektubunu aldım. Nedim Nazmi Bey mektubunda hiç kimseye görünmeden geç vakit belediye dairesine gelerek kendisini görmemi tavsiye ediyordu. Tabii öyle yaptım ve kendisi ile karşılaştığım zaman simasında derin bir ıstırapın izlerini fark ettim. Bana soru kâğıdı vererek uzunca cevaplandırmamı ve bitirdikten sonra kendisine hademe ile haber göndermemi ve yazdıklarımı ancak kendisine teslim etmeliğimi tembih etti. Kağıtta şunlar soruluyordu: Heyet-i Merkeziye azâsı sıfatıyla hükümet veya merkez-i umûmiden yapılan tebligat hakkındaki malûmat ve meşhûdâtım, Ermeni ve Rumlar aleyhinde yapılan mezalimin başlıca müşevviki olduğum iddiasına karşı müdafaatım, Müteferrik ve tali derecede sorgular. Bunlardan birincisine şu cevabı verdim: Mütarekeden bir sene evvel İttihat ve Terakki Cemiyeti’yle heyet-i merkeziye azâliğından çekildim; bununla beraber tehcir sırasında vazife başında ve heyet-i merkeziyede idim;

1.4.Milli Kongre ve Emin Bey

Milli Kongre, Rumların, İstanbul'da teşkilatlanarak ‘‘Megali İdea’’ (Büyük Yunanistan) amacındaki çalışmalarına engel olmak için, göz Doktoru Esat Paşa'nın çağruları ile 70 kadar dernekten ikişer temsilcinin katılması ile 29 Kasım 1918'de partiler üstü bir teşkilat olarak kurulmuştur.³⁶ Milli Kongre döneminde İkinci Meşrutiyet dönemi parti kavgaları unutulmuş, zıt düşüncedeki siyasi oluşumlar bir araya gelmiştir. Milli Kongre tarafından yabancı dilde kitaplar, gazeteler hazırlanmış ve yabancı devletlerin sorumlu politikacılarına ulaştırılmıştır. Ayrıca yazılan mektup ve muhtıralar ile Avrupa'ya gayri resmi olarak elemanlar gönderilerek milli ve siyasi haklar savunulmuştur.³⁷

Emin Bey bu dönemde Milli Kongrenin Bursa teşkilatına baş memur tayin edilmişti. Bursa'daki gelişmelerden ve Bekir Sami Bey'le olan münasebetlerini tefrikalarda şu cümlelerle izah eder;

‘‘...İstanbul'daki Milli Kongre gibi Trakya, Doğu vilayetlerinde de türlü adlarla kurtuluş hareketleri başlamıştı. Doktor Esat Paşa'nın Malta'ya nefyedilmesinden ve Hüsnü Bey'in İtalya'ya firara muvaffak olmasından Milli Kongre teşkilâtı dağılmış ve nihayet öteki teşekküller de Erzurum ve Sivas kongrelerinden sonra birleşmiş ve hedefe doğru, yani Rumeli ve Anadolu Müdafai Hukuk Cemiyeti'ne iltihak ederek tek bir teşekkül haline geçmiştir.

*fakat ne hükûmetin ve ne de umûmi merkezin taktile ait bir emri veya işareti yoktu. Ve zaten Bursa'da taktik yapılmadı. Yalnız silâha sarılıp dağa çıkanların jandarma tarafından tedbiri ile iktifâ edildi. Bursa'da ihtilâl hazırlayan bazı şeflerinin ve bazı müfrit komitecilerinin hususî bir mahkeme tarafından muhakeme edilerek Orhaneli'nde Mehmedce Bey nezareti altında idam edildiklerini ben de işittim ve Ermeni komitecileri elinde tutulan esleha (esliha), mühimmat, bomba ve top gibi şeyleri herkesle beraber ben de Hükûmet Konağı avlusunda gördüm. İkinci suale gelince cevabım şu oldu: Bu isnâdlar tamamıyla mürettebdir ve bunların ancak Ermeni ve Rum doktor ve eczacılardan bazılarının kanun dahilinde mecburî hizmete tâbi tutularak vilâyet dahilindeki kaza doktorluklarına tayin edilmiş olmalarından ve eczacıların yine kanûnun icabatından olarak gece nöbeti tutmaya zorlanmış bulunmalarından ve bu yüzden arada sırada cezalandırılmalarından ileri gelmiştir (Cevabıma bunların isimlerini de ekledim). Üçüncü suale de lâzım gelen cevapları verdikten mâadâ iftiraları hükümden düşürmek için bazı sorulmayan şeyleri de ben ilâve ettim: Ermenilerin tehciri sırasındadır ki insanî ve adalete dayanan muameleleri ekledim. Amerikan misyonerler himayesinde bulunan Ermeni yetimhanesindeki çocukları harpten ve tehcirden evvel parasız tedavi edişim, Amerika ile katı (kat-i) münasebet edildikten sonra bile yetimhanedeki himayesinin Mis Alenn tarafından bana havale edilmesini benim de Hilâl-i Ahmer Reisi sıfatıyla bunları himaye ettiğimi, Küttüllamâre'de (Kut'ül Amare) esir edilip Bursa'ya getirilen İngiliz esiriyle İtalyan ve Fransız sivil esirlerin muharebelerini (muhabere) tanzim ve teshil edişim –ki Hilâl-i Ahmer Reisliğim ve Fransızca ile biraz da İngilizce bilişim yüzünden sansür vazifesi bana havale edilmişti- ve bunlardan tedavi ve ameliyat yaptıklarından ücret almayışımı hikaye ettim.” (Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 15 Şubat 1954, Tefrika No:6., Tinal, a.g.e, s.41-43.)*

³⁶ <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/17.pdf> 1.12.2016.

³⁷ Niyazi Ahmet Banoğlu, “Milli Kongre ve Faaliyetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt.3, Sayı.7, Ankara, 1986, s.197-209.

İşte bu milli hareketler arasında Bursa'daki Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nın başında fırka kumandanı Miralay Bekir Sami Bey ile Merkez Kumandanı Kaymakam Rahmi Bey, Fırıncı Salih Efendi (Birinci Millet Meclisi'nde Erzurum Mebusu), Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Bursa mebus-u sabıkı Memduh Bey'le benden mürekkep bir idare heyeti bulunuyor, yaver Selâhaddin ve Erkân-ı Harp Reisi Rahmi Apak Beylerden mürekkep faal ve temas memurluğu vazifesi gören genç iki zabıt de idare heyeti çerçevesi içinde yer almış oluyordu. Bir İngiliz müfrezesinin işgali altında bulunan Bursa'da toplantılar Bekir Sami ve Rahmi Beylerin himayeleri altında ekseriya geceleri olmak üzere Hisar'da Tophane'deki kumandanlık dairesinde yapılıyor ve meydanda yalnız Salih Efendi mümessil gibi hareket ediyor ve diğer azâların kimlerden ibaret olduğu bilinmiyordu. Resneli Mehmet Ali Bey isminde emekli bir binbaşı milis kumandanlığını deruhte eylemişti.

Bekir Sami Bey'in milli hareketlere hizmetleri çok büyüktür. Askeri bakımdan hizmet itibariyle Karabekir ve Ali Fuat Paşalardan sonra adını anmak hakşinaslık olur. Eğer Bekir Sami Bey Olmasaydı. Bursa'da bilhassa halifecilerle yobazlar; gayr-müslim anasır ve eşkıyaların el ele vermesi yüzünden bir anarşi ocağı haline gelirdi. Bekir Sami Bey'e Padişah Vahdettin tarafından on beş bin liralık atıyye ile Mirivalık rütbesi teklif edildiği halde milli hareketten ayrılıp İstanbul emrinde çalışacağı kabul etmemiştir.³⁸''

Mustafa Kemal Paşa, 13 Eylül 1919'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine, komutanlıklara ve belediye başkanlıklarına bir genelge göndererek seçim hazırlıklarının kısa sürede bitirilmesini, nüfus oranına göre sancaklardan çıkarılacak milletvekili sayısının saptanmasını, seçimlerin kısa sürede tamamlanması için gerekli önlemlerin alınmasını istedi.³⁹ Meclis-i Mebusan'ın İstanbul dışında bir yerde toplanmasının daha iyi olacağını da ekledi.⁴⁰

Esat Paşa mücadelenin silah kuvvetine dayanmadan başarıya ulaşamayacağını anlamış ve Milli Kongrenin hükümete bağlı Şura-yı Saltanata devrini uygun görmüştür. Şura-yı Saltanatın saraydaki ilk toplantısında Milli Kongrenin üyeleri mücadelenin devam etmesinden yana tavır takınırken, Sadrazam Damat Ferit Paşa, içinde buldukları şartlar altında İngiltere

³⁸ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 16 Şubat 1954, Tefrika No:10., Tinal, **a.g.e.**, s. 49-50.

³⁹ Milli Kongre 18 Aralık 1919 seçimlerinden başarı ile çıkacaktır. Milli Kongrenin faaliyetleri ve seçim başarısı, Milli Mücadele yanlısı İstanbul basını tarafından zafer olarak kabul edilecektir. Bkz. Niyazi Ahmet Banoğlu, "Milli Kongre ve Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt.3, Sayı.7, Ankara, 1986, s.197-209.

⁴⁰ İhsan Güneş, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s.46.

ve Fransa'ya karşı gelmenin tehlikeli olacağı düşüncesindeydi.⁴¹ Milli Kongrenin çalışmaları bu sebeple son bulmuştur.

1.5 1919 Seçimleri ve Seçim Hazırlıklarının Bursa'ya Tesiri

Damat Ferit Paşa Hükümeti Sivas Kongresi sonrasında baskılar karşısında istifa etmek zorunda kaldı. Ali Rıza Paşa başkanlığında yeni bir hükümet 2 Ekim 1919'da kuruldu. Yeni hükümet kısa süre sonra seçim konusunu gündeme getirdi ve 7 Ekim 1919'da seçim kararnamesini yayınladı. Mustafa Kemal Paşa, Heyeti Temsiliye adına bir beyanname yayınlayarak Ali Rıza Paşa kabinesinin ilan etmiş olduğu milli esaslardan ayrılmayacağını açıkladı. Ali Rıza Paşa kabinesi, Heyeti Temsiliye ile görüşmek üzere Bahriye nazırı Salih Paşayı görevlendirdi. Heyeti Temsiliye Başkanı, Mustafa Kemal Paşa ile Salih Paşa 20-22 Ekim 1919'da Amasya'da görüştiler. Görüşmelerde, ittihatçıların, tehcir işine karışmış olanların katillik yapmış olanların, yurt ve ulus çıkarlarına aykırı hareket edenlerin seçilmelerinin uygun olmadığı kararlaştırılmıştı.⁴²

Emin Bey, Meclis-i Mebusan seçimi için Bursa'daki hazırlıklara tefrikalarda geniş yer verir; *‘‘Yine bu sıralarda Mebusan Meclisi'nin İstanbul yahut Anadolu'da toplanması etrafında Heyet-i Temsiliye ile İstanbul Hükümeti arasında cereyan eden hadiseler gazete sütunlarına geçmişti. Ve Heyet-i Temsiliye'nin arzusu hilâfına Meclis'in İstanbul'da toplanması kararlaştırılınca, Bursa'da intihab hazırlıklarına başlanmıştır. Ben o sırada vilâyet idare meclisi azâsı olduğum için intihabla daha yakından alâkadarım. Bursa'daki bütün cemiyetlerin yani Hilâl-i Ahmer, Donanma, Milli Müdafaa ve Ticaret Odası idare heyetleri bir araya gelerek seçilecek mebuslar hakkında icab eden tedbirleri ve vasıtaları hazırlamak üzere bir komisyon seçimi yapıldı ve reisliğine de beni getirdiler. Bu komisyon birkaç toplantı yaptıktan sonra neticede şöyle bir karar vardı: Bursa mebusluğuna seçilecek dört namzet yerine bir misli yani sekiz namzet gösterilmek suretiyle reylerin dağılmamasına çalışmak ve milli davâyâ hizmet edebilecek zevatı halka tavsiye etmek! Namzet gösterilecekler hakkında bazı prensipler tesbit edilerek bu prensiplere aykırı hareketi görülen kim olursa olsun reddedilecekti. Bu prensipler dahi şu yolda sıralanmıştı.’’*⁴³

⁴¹ Banoğlu, a.g.m, s.197-209

⁴² Kemal Atatürk, **Nutuk Vesikalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.810, Vesika No:160

⁴³ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 17 Şubat 1954, Tefrika No: 11., Tinal, a.g.e, 52

1. Komisyona dahil azâdan hiç kimse namzetler arasında bulunmayacak, bu suretle komisyon azâsı tam bir tarafsızlık içinde vazife görmüş olacak.
2. Feshedilen eski Meclis-i Mebusan azâsından hiçbiri intihab edilmeyecek ancak adaylar halkın itimadını kazanmış ilmen ve ahlaken değerli zevattan olacak.
3. Adaylar ya Bursalı ya da Bursa ile çok yakından alâkası olan zevattan olacak ve kuvvetli bir intihab kabiliyeti bulunacak.
4. İtilâfçılara katiyyen rey verilmeyecek; fakat körü körüne ittihatçılara da bağlanılmayacak. Şayet içlerinde yukarı ki şartlara uyanlar olursa bu gibiler nazmet gösterilebilecek.

İşte şu dört şartın tesbiti için hayli içtimalar ve muhakemeler yapıldıktan sonra neticeye varılmış ve iş kolaylaşmış oluyordu. Namzetliklerini koyanlar veyahut koymak isteyenler bir hayli yekûn teşkil ediyordu. Komisyonumuz herhangi bir namzet etrafında kabul veya red kararı verirken kerat cetveli tatbik eder gibi şu vasfı münasip ise de filân vasfı aykırıdır, denince o isim bir daha ortaya atılamıyordu. Böyle yedi isim tesbit edildi. Sekizinci isim olarak komisyon ittifakla benim ismimi ortaya koydu. Her ne kadar ben cetveldeki birinci maddeye sadık kalarak bu karara itiraz etmiş isem de; arkadaşlarım cevaben: “Gerçi bu kararı verdik. Fakat senin dürüst hareketine ve hepimizce sevildiğine ve intihab kabiliyetine mebnî senin isminin ilâvesine karar verdik. Bu da bizim hakkımızdır” dediler ve böylece aşağıdaki liste vücut buldu ve ilân edildi:

1. Münir Bey (Dahiliye sabık müsteşarı ve Habeşistan sefir-i esbakı)
2. Hasan Fehmi Bey (İstinaf Mahkemesi Reisi)
3. Osman Nuri Bey (Avukat)
4. Hafız Ahmet Efendi (Müftü ve esbak mebus)
5. Mahmut Muhtar Paşa
6. Nurettin Paşa
7. Şefik Bey (Nafia Başmühendisi)
8. Operatör Doktor Emin Bey

Nihayet ikinci seçmen seçimleri bittikten sonra Münir, Hasan Fehmi , Osman Nuri ve Hafız Ahmet Bey ve Efendiler intihab edilerek İstanbul'a gittiler.⁴⁴”

⁴⁴Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 18 Şubat 1954, Tefrika No: 12., Tinal, a.g.e, 53-54.

Ülkenin içinde bulunduğu koşullara rağmen, Müdafaa-i Hukukçular halkı politize etmek için büyük bir çaba gösterdiler. Yayımladıkları propaganda malzemelerinde sık sık ‘‘Osmanlılar’’, ‘‘Vatandaşlar’’, ‘‘Millettaşlar’’ kavramlarına yer verdiler. Seçime katılarak hükümet işlerinde söz sahibi olmanın bir hak hem de bir görev olduğu bilincini yaratmaya çalıştılar. ‘‘Millete hayır ve şerrin’’ seçilecek meclis üyelerinden geleceğini belirterek seçimlerde halkı dikkatli olmaya ve ülkeyi savaşa sürükleyenleri, ileri derecede İttihatçılık ya da İtilafçılık yapanları, ihtikarlıkla, hırsızlıkla ulusal onuru zedeleyenleri, Türklüğe ve milliyetçiliğe bağlı olmayanları seçmemeye çağırdılar⁴⁵. Hürriyet ve İtilaf Partisi seçimlerin serbest yapılamayacağını gerekçe gösterip seçimlere katılmadı. Seçimlerde, İşgal altındaki vilayetlerde özel yöntemler izlenmiştir. Örneğin, İzmir yerine Ödemiş ve

Kuşadası’nda seçimler yapılmış ve seçim mazbataları belirlenmiştir. Adana vilayetinin seçimlerini İstanbul’daki Kilikyalılar Cemiyeti gizli oyla yapmıştır. Meclis-i Mebusan toplandıktan sonra İzmir ve Adana vilayetlerinin seçim mazbatalarının meşruluğunu kabul ederek onaylayacaktır. Milletvekillerinin çoğunluğunu Müdafaa-i Hukuk Derneklerinin destekledikleri kişiler oluşturdu. Seçim sonuçlarından memnun olmayan Hürriyet ve İtilaf Partisi ve Alemdar gazetesi sonuçlara sert tepkiler verdiler.

Mustafa Kemal Paşa, Sivas’ta yapılan komutanlar toplantısında alınan kararlar doğrultusunda milletvekillerini İstanbul’a gitmeden evvel, Anadolu’nun çeşitli kentlerinde bir araya getirerek, mecliste izleyecekleri yöntem konusunda aydınlatmak istedi. Bunun için bazı kentler belirledi. Fakat bir süre sonra bundan vazgeçilerek her livadan bir mebusun Eskişehir’e gelmesi yeterli görüldü. Bir süre sonra bu karardan da vazgeçildi, görüşmelerin Ankara’da yapılması kararlaştırıldı. Ülkenin içinde bulunduğu koşullar, ulaşım olanaklarının yetersizliği, ekonomik zayıflık milletvekillerinin Ankara’da toplanmasını engelledi. Bazı milletvekilleri küçük gruplar halinde Ankara’daki toplantılara katıldı. Bu toplantılarda Mustafa Kemal Paşa, milletvekillerine eylemlerini Erzurum ve Sivas Kongresi kararları üzerine oturtmalarını, meclis başkanlığına kendisini (Mustafa Kemal Paşa’yı) seçmelerini, ulusal bir program hazırlamalarını, bu programı yaşama geçirmek için mecliste Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla bir meclis grubu oluşturmalarını istedi.

⁴⁵ İhsan Güneş, ‘‘ Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkasına Geçiş ‘‘ Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt.3, Sayı.8, Ankara, 1987, s.431.

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ MECLİS VE EMİN BEY

2.1 Büyük Millet Meclisi Seçimleri ve Karşı Ayaklanmalar

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin kapatılmasından ve İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip meclisin toplanması için seçim sürecine girilmiştir.⁴⁶

Bursa'da seçimler Merkez kazası dâhil olmak üzere yedi kazada yapıldı. Emin Bey Merkez kazasında 52 oy alarak Merkez birinci sırada yer aldı. Diğer kazalar hesaba katıldığında ise toplam 134 oy alan Emin Bey, 139 oyla birinci sıraya yerleşen Mustafa Fehmi Efendi'den sonra en çok oy alan ikinci mebus namzedi oldu. Emin Bey'in diğer kazalardan aldığı oy sayıları şöyledir; Orhaneli kazası- 7 oy, Kırmacı kazası- 23 oy, Karacabey kazası- 14oy, Mudanya kazası -7 oy, Gemlik kazası- 9 oy, Orhangazi kazası -22 oy.⁴⁷

Emin Bey, yapılan seçimlere paralel olarak ivme kazanan iç isyanların Bursa'ya olan tesirinden ise tefrikalarda şöyle bahseder;

“ İntihâh mazbatalarımız çabucak hazırlandı ve hemen yola çıkmaklığımız tebliğ edildi. Bu tebligatı yapan müdafaa-i hukuk mümessili muhterem dostum Salih Efendi bir taraftan elime bir demet para uzatarak :” işte harcırahın “ dedi. Parayı kabul etmemekle beraber böyle

⁴⁶ Emin Bey tefrikalarda Bursa'daki seçimlerden şöyle bahseder. “... Heyet-i Temsiliye'den gelen emirle Ankara'da toplanacak Millet Meclisi için seçim hazırlıklarına başlandı. Fakat intihâb hazırlıkları yapılırken bir taraftan da bu yeni seçim etrafında öyle fena propagandalar yapılıyor ve efkar-ı umumiye o derece zehirleniyordu ki İstanbul Meclis-i Mebusanı için namzetliklerini koymuş olan heveslilerin pek çoğu sinmiş, ortalarda görünmez olmuşlardı. Yakın arkadaşlarımla yapılan bir teâtîsi sırasında namzetliğim mevzu olmuş fakat muvafakat eden olmamıştı. Bunlar diyorlardı ki: “Ankara'da bir Millet Meclisi toplantısına imkân verilmeyeceği ve verilse bile hava bombardımanlarıyla Meclis bir kanaraya (yani mezbahaya) çevrileceği için ölüme gitmek demek olacaktır.” Böyle düşünerek namzetlikten vazgeçmem hususunda ısrar ediyorlardı. Ben bu söylenenlere ve ısrara kulak asmayarak aynen şu istidâyı yazdım ve intihâp heyet-i reisi olan belediye reisine verdim: “Allah vahdâniyyetine ve Peygamberimizin ruhaniyetine istinaden Bursa mebusluğuna namzetliğimi vaz ediyorum, Operatör Doktor Emin”. Bir iki gün sonra yapılan seçimde ikinci seçmenlerden başka vilâyet ve belediye meclisi azâları ile ticaret odası azâsı da reye iştirak ederek yapılan seçim neticesinde nefis-i Bursa merkezide birinci ve mülhakatla beraber vilâyette ikincilik ile rey kazanarak Bursa mebusluğuna seçildim. Rey sırasıyla arkadaşlarım şu zevattan mürekkepti:

1. Fehmi Efendi (Karacabey Müftüsü ve esbak şeriyeye vekili)
2. Operatör Doktor Emin Bey
3. Avukat Muhittin Baha
4. Mütেকait Yüzbaşı Necati Bey (İttihat ve Terakki Ankara Murahhası)
5. Servet Efendi.” (Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 18 Şubat,1954, Tefrika No: 12, Tinal, a.g.e, 54-55.)

⁴⁷ **TBMM Arşivi**, Hüdavendigâr Vilayeti Seçim Mazbatası, 1920.

kovarcasına beni yola çıkarmaktaki maksadın ne olduğunu sordum. Cevaben : ‘‘Biliyorsun ya bir iki haftadır Anzavur kuvvetleriyle çarpışıyoruz. Kuvvetlerimiz Anzavur Merkez Kumandanı Rahmi Bey’in Anzavur tarafından şehadeti karşısında yılgınlık göstermekle kalmayıp dağıldılar. Bir gece Beşevler mevkiinde (Yani Bursa’ya yedi sekiz kilometre mesafede) milis ve askerden elimizde kalan kuvvetlerle Bursa’ya girmemesine çalışacağız. Muvaffak olamazsak topun ağzındasın! Diğer arkadaşların Bilecik’e bile vardılar’’ dedi

... Anzavurun başlıca hedefi bütün Bursa mebuslarını Ankara’ya gitmekten menetmek ve Bursa’yı talan ederek idaresi altına almaktı. Her geçen dakika bir ölüm korkusu saçıyordu. O gece evime aldığım manevî biraderim İlhami ve Kâmil ve arabacım Hüseyin Çavuşları evimin münasip yerlerine ta’biye ederek elimizdeki Manliher tüfeklerinin cephanelerini ortaya yığdık. Ve şayet Anzavur Bursa’ya girerse şehrin kenarında bulunan evimi kolaylıkla saracağından (evim Çelik Palas’ın bulunduğu mahallede idi) biz cephanemiz tükeninceye kadar çarpışmağa devam edecektik. Müdafaa imkânı kalmazsa yardımcı müdafiler asilere teslim olarak pencere veya mümkün olan kapıların birinden çıkacaklar; ben bütün aile efradıyla birlikte intihar eylemek üzere evelden tedarik etmiş olduğum iki tükefçiye bombasından birini asilerin üzerine fırlatacak, ikinci bombayı bulduğumuz odanın içinde tutuşturacaktım.

Bir aralık silah sesleri kesildi. ...Nihayet bir saat kadar sonra milis kuvvetleri kumandanı olan Paşaçiftliği sahibi Ali Bey tarafından kurşun kalemi ile yazılmış bir kâğıt parçasını getiren süvari gelerek Anzavurun püskürtülmüş olduğu müjdesini verdi.

Ertesi sabah ben de ailem efradıyla birlikte yola çıktım. Yol üzerindeki köy ve kasaba halkı bizi davul ve zurnalar ve bayraklarla uğurladılar. Otomobilde çıkan bir arıza yüzünden iki saat kadar Yenişehir’de kalmak zorunda kaldık. Bu müddet içinde seçmenlerimle hasbihalde bulduk. En ziyade dikkat nazırımı çeken sözler ve sorular bizlerin alelâde bir mebus gibi mi, yoksa müessesan meclisi azâsı olarak mı işe başlayacağını ve hükümet şeklinin değiştirilip değiştirilmeyeceği etrafında toplanıyordu. Vermiş olduğumuz cevaplarda; her şeyden evvel vatanın kurtuluşunun düşünüleceğini ve hükümet şeklinin değiştirilip değiştirilmeyeceği hakkında malûmatım olmadığını ve bu cihetin ancak vatan düşmandan temizlendikten sonra mevzû bahis olması icab edeceğini belirttim.⁴⁸’’

⁴⁸Emin Erkul ‘‘Milli Mücadele Hatıraları’’, **Vakit**, 19 Şubat,1954, Tefrika No: 13., Tinal, **a.g.e**, s.55-56.

Bursa'daki Anzavur saldırısı dışında özellikle Düzce, Hendek, Bolu, Adapazarı ve İzmit yöreleri oldukça hassas hale gelmişti. Düzce'de bir grup insan, hükümet binasını ve postaneyi bastılar. 14 Nisan'da Beypazarı halkı, ‘ ‘ *Padişah neredeyse biz de oradayız* ’ ’ diye sloganlar attı. 19 Nisan'da Zonguldak halkı, padişaha sadık olduğunu belirtti. Bu gelişmeler Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye'nin etkinliğini tehlikeye düşürüyordu.⁴⁹ Vakit geçirmeden ve meclise katılacak milletvekillerinin çoğunluğunun Ankara'ya gelmesini beklemeden meclisin gerekli önlemleri alması kararlaştırıldı. Mustafa Kemal Paşa'nın bu koşullarda ivedilikle bir ordu kurulmasından ziyade Millet Meclisi'nin açılmasına daha büyük önem verdiği şu cümlelerinden anlaşılıyordu.

‘ ‘ Bir devre yetiştik ki ondan her şey meşru olmalıdır. Millet işlerinde meşruiyet ancak milli kararlara istinat etmekle, milletin temayülât-ı umumiyesine tercüman olmakla hasıldır. Evvela meclis, sonra ordu... Orduyu yapacak olan millet ve ona niyabeten meclistir. Çünkü ordu demek yüzbinlerce insan, milyonlarca servet ve sâ mân demektir. Buna iki üç şahıs karar veremez. Bunu ancak milletin karar ve kabulü meydana çıkarabilir ve mevcudiyetine zıt olan mezalim ve tazyikatın kâffe bertaraf etmeye muktedir olmak salahiyetini yalnız nazariye olarak değil fiilen kazanmış olur. ’ ’⁵⁰

Ankara'da toplanacak meclis için seçimler yapıldı ve Ankara'da bulunan milletvekilleriyle 11 Nisan'da yapılan görüşmeler sonucunda meclisin 22 Nisan Perşembe günü açılması kararlaştırılmıştı. Fakat daha sonra bu karardan vazgeçilerek 23 Nisan 1920 Cuma günü açılmasının halk üzerinde olumlu bir etki bırakacağı düşünülmüş ve açılışın Cuma günü yapılması kararı alınmıştır. Bu karar, kolordulara, 61. Fırka Komutanlığı'na, tüm vilayetlere, müstakil livalara, Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkezlerine ve belediye riyasetlerine gayet ivedidir kaydı ile 21 Nisan 1920'de bir telgraf ile bildirilmiştir.⁵¹

Meclis toplanmadan evvel Emin Bey Ankara'ya gelişinden, Ankara'daki genel havadan ve Mustafa Kemal Paşa ile aralarındaki fikir teatisinden anılarında bahseder.

‘ ‘ ... Bilecik'te iki gün kaldıktan sonra üçüncü gün Eskişehir'den levâzım ve mühimmat ile asker getiren bir yük treni gelmişti. Rifat Bey'in yardımı ile bir yük vagonuna yerleşerek Eskişehir'e vardık ve muvasalatımızdan iki saat kadar sonra sırtında bir nefer kaputu taşıyan Miralay İsmet Beyefendi (muhterem İnönü) Nallıhan tarikiyle bulunduğumuz otele geldiler.

⁴⁹ Güneş, a.g.e, s.42.

⁵⁰ Yunus Nadi, **Ankara'nın İlk Günleri**, İstanbul, Sel Yayınları,1955, s. 98-100.

⁵¹ Güneş, a.g.e., s. 66.

Ertesi sabah döşemeleri süngü ile parçalanmış ikinci mevki bir vagon içinde hep birlikte Ankara'ya gittik (13 Nisan 1336).

İstasyonda Mustafa Kemal Paşa ile birçok zabitler ve bir askerî müfreze İsmet Beyefendi'yi karşıladılar. Paşa'yı ilk defa görüyordum. Fakat istasyonda temas etmedik. Bizden bir gün evvel Ankara'ya gelmiş olan mebus Osman Nuri ve Muhiddin Baha Beyler de istasyonda idiler. Bana ertesi gün için Vilayet Konağı'nda hep birlikte Paşa'yı görmeğe gitmeyi teklif ettiler. Meğer Paşa Meclis'te ekseriyet hasıl olup olmayacağı hususunda çok endişede imiş ve Ankara'ya muvasalat edecek olan mebusların hemen kendisi ile temasa geçmelerini tembih etmişlermiş. Bu da Meclisin açılmaması etrafında yapılmakta olan propaganda ve menfi mukavemetler yetmiyormuş gibi Bolu, Düzce, Gerede ve Ankara'ya civar başka yerlerde hilafetçi ve yobaz kuvvetlerin isyan halinde bulunmalarından ileri geliyordu ve bu isyanlar endişeyi bihakkın arttırıyordu. Ertesi günü Paşa'nın ziyaretine gittim ve kendisine takdim edildim.

Odada yirmi kişi kadar vardı ve bunların hepsi de yeni gelen mebuslardı. Mükâmele hep Milli Mücadele etrafında cereyan ediyordu. Bu kadar kuvvetli düşmanlar karşısında nasıl başa çıkılabileceği müzakere edilmekte idi. Bir aralık yan yana durmakta olduğumuz arkadaşım Osman Nuri Bey şöyle bir soru sordu : "Paşa hazretleri, Napolyon'un dünyaca malûm bir sözü var: Harp için üç şart var diyor! O da para, para, para! Bizler ise ordu toplayacağız veyahut ki gerillalar yapmak suretiyle vatani müdafaa edeceğiz. Bu cihet güzel, fakat para için ne yapacağız?" dedi. Mustafa Kemal Paşa düşünmeğe bile lüzum görmeden: "Altın para basacağız" cevabını verince; ben gayr-i ihtiyarî gülümsedim. Osman Nuri Bey susunca gülümsediğimi görmüş olan Paşa derhal sözü bana tevcih ederek: "Beyefendi sizin mütâlaanız nedir?" dediler. Dinlemeyi tercih ettiğimi söyledim. "Hayır, hayır; senin de bir düşündüğün olmalı? Hele hele söyle bakayım; onu bilmek isterim" buyurdular. Yani sen gülümsedin ne demek istiyorsun gibiye getiriyordu. Bunun üzerine ben de söze başlayarak "A Paşam altın para basılacağını söylediniz. Ben elinizde külliyetli miktarda para basacak kadar altın külçesi bulunduğunu ve bu külçelerin nereden ve ne suretle gelmiş bulunacağını bize söylemek mecburiyetinde bulunmadığınızı dahi kabul ediyorum. Para basmak işi teknik bir iştir. Darphane ise İstanbul'da ve işgal altındadır. İşgal ordusu kumandanı "Size müsaade ettim, darphaneyi Ankara'ya naklediniz" demiş olsa bile bunun sökülüp buraya nakledilmesi ve yeniden montajının yapılması senelere mütevakıftır. Biz ise bugün hattâ şu dakikada paraya muhtacız" dedim. Paşa ise "O halde ne yapalım" deyince, "Paşa hazretleri, Anadolu'da ve kontrolünüz altında birçok resmî ve hususi ve ecnebi bankaları vardır.

Bilhassa Ziraat ve Osmanlı Bankası'nın şubelerinde bir hayli para olacaktır. Bunların bütün mevcuduna hemen el konarak Ankara'ya celbedilmeli; vermek istemezlerse cebren alınmalı. Sonra da sizin altın stoklarınızdan basılacak paralarla ödenmesi cihetine gidilmeli'' dedim.⁵²

Bunun üzerine Paşa; hiçbir şey söylemeksizin kalem ve kâğıt istedi ve bütün Fırka Kumandanlıklarına telgraflar yazarak bankaların mevcudunu mal sandıklarına cem' ettirmelerini ve müteakiben Ankara'ya gönderilmesini emretti. Milli Hükûmetin ilk sermayesi işte bu suretle teşekkül ve cem' ettirilmiş oldu. Rusların bize altın ruble olarak vermiş oldukları bir buçuk milyon lira ancak Meclis'in açılışından sonra verilmişti.⁵³

Meclisin toplanma yeri olarak muhtelif binalar gezildikten sonra, II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti Kulübü olarak kullanılmış binada karar kılındı.⁵⁴

Emin Bey Meclis'in açılış gününde yaşananları şu şekilde dile getirir;“...Nihayet Ankara'ya Peyderpey gelen mebuslar kâfi bir ekseriyet teşkil eylediği ve iki yüz elliye tecavüz ettiği için Meclis'in açılması takarrür eylemiş ve 23 Nisan 1336 günü Birinci Millet Meclisi merasim-i mebusa ile açılmıştı.

23 Nisan 1336 günü sabahı Ankara halkı sokaklara dökülmüştü. Bilhassa Hacı Bayram Cami civarı mahşeri bir kalabalık tarafından işgal edilmekte kalmamış, civar evlerin içleri ve hattâ kiremitlerine varıncaya kadar kadın, erkek ve çocuklarla dolmuştu. Bunlar camiden itibaren başlayacak olan merasimi seyre gelmişlerdi. Gerek bu cami ve gerek diğer camilerin minarelerinden ezanlar, tekbirler, selâtü selamlar okuyan müezzinlerin ahenkdar sesleri dinlenmeden Cenab-ı Hakk'a karşı niyaz ve temennilerde bulunuyordu. Öğle namazını müteakip camiden çıkan bütün mebuslar başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere adeta bir kıta-i askeriye nizamında dizili olarak Millet Meclisi binasına doğru ilerlemeğe başladılar. Mahzun fakat vakur çehrelerinde okunan azim ve iman ile halk safları arasından geçip Meclis binasına geldiler. Burada dualar edildi ve kurbanlar kesildi. Bunu takiben Meclise girip mektep sıralarından ibaret bulunan yerlerimize oturduk.⁵⁵

Bahsedilen tören yapıldıktan sonra, meclis 23 Nisan 1920'de saat 13.45'te açıldı.⁵⁶ Açılış konuşmasını en yaşlı üye sıfatı ile 1845 doğumlu Maarif Müdürlüğü'nden emekli Sinop Milletvekili Şerif Bey yaptı. Mustafa Kemal Paşa'nın hazırlayıp Şerif Bey'e verdiği Anadolu

⁵² Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 20 Şubat 1954, Tefrika No:14., Tinal, a.g.e, s. 57-58.

⁵³ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 21 Şubat 1954, Tefrika No:15., Tinal, a.g.e., s. 59-60.

⁵⁴ Yunus Nadi, **Ankara'nın İlk Günleri**, s.111.

⁵⁵ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 22 Şubat 1954, Tefrika No:16., Tinal, a.g.e, s.61-62.

⁵⁶ Bilal Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt.2, Ankara, 1975, s.101-102.

ulusal eyleminin, Erzurum ve Sivas Kongre kararlarıyla, Misak-ı Milli'nin genel ilkelerinin izlerinin görüldüğü⁵⁷ konuşma metni şöyledir.

‘‘Huzzarı kiram! İstanbul'un muvakkat kaydıyle kuvayi ecnebiye tarafından işgal olunduğu ve bütün esasatiyle makamı hilâfet ve merkezi Hükümetin istiklâli iptal edildiği malûmunuzdur. Bu vaziyete serfüru etmek, milletimizin teklif olunan ecnebi esaretini kabul etmesi demektir. Ancak istiklâli tam ile yaşamak azmi katisinden olan minelezel hür ve serazad milletimiz esaret vaziyetini kemali şiddet ve katiyetle reddetmiş ve derhal vekillerini toplamaya bağliyerek Meclisi Âlinizi vücuda getirmiştir. Bu Meclisi Âlinin Reisi Sinni sıfatiyle ve tevfiki ilâhi ile milletimizin dahilî ve harici istiklâli tam dâhilinde mukadderatını bizzat deruhte ve idare etmeye başladığını bütün cihana ilân ederek Büyük Millet Meclisini küşadeyliyorum. Mebuu akdesimiz olan bütün müslümanların halifesi ve Osmanlıların Padişahı Sultan Mehmed Hanı Sâdis Hazretlerinin kuyudu cenebiyeden tahlisine ve ebedî payitahtı saltanatı seniye olan İstanbul'umuz ile işgal altında ve envai mezalim ve fecayi içinde maddeten ve mânen bilâinsaf imha edilmekte bulunan bilcümle vilâyatı mazlumemizin istihlâsına muvaffakiyet ihsan buyurmasını Cenabı Allahtan niyaz eylerim. (Alkışlar)⁵⁸’’

Meclisin açılış günü olan 23 Nisan 1920'de Bursa Mebusu Emin Bey'le iki arkadaşının, Millî Mücadeleye atıldığından dolayı Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarına Meclis namına teşekkür edilmesine dair tahrir verilir. Tahrir metni şöyledir.

‘‘ Büyük Millet Meclisi Riyaseti Aliyesine

Harbi Umumide gösterdiği cesareti askeriye ve medeniye bilhassa mütarekeyi mütaakip vatan ve milletimiz demir çember içerisine alındığı bir sırada istihkârı hayat ederek en evvel meydanı mücahedeye atılan ve şu suretle bugünkü millî varlığımızın husulüne sebebolarak bihakkın milletimizin minnettarlığını celbeyliyen Millî Kahramanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine esamisi malûm ve gayrimalûm diğer rüfekayı kiramlarına Meclisimiz namına sureti resmiyede beyanı teşekkür edilmesini teklif eylerim. ’’

Tahrir oybirliği ile kabul edilir.

Söz alan Mustafa Kemal Paşa ‘‘ Yüce Meclisimiz, bilindiği gibi olağan üstü yetkileri haiz olarak yeniden seçilen milletvekilleri saldırıya uğrayan Başkent'ten canını kurtararak buraya gelen milletvekillerinden oluşmaktadır. Bu milletvekilleri ile bir Yüce Meclis oluşturulması

⁵⁷ Güneş, a.g.e., s.69-70.

⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Devre:1, Cilt.1, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.2.

ancak yeni bir seçim usulü ile seçilen milletvekilleri ile kabil olabilmıştır. Şu anda Meclisimiz toplanmıştır. Yeni seçimlerle evvelce seçilenlerin eşit yetkide görev yapacağı kuşkusuzdur.’’ diyerek seçim tutanaklarının incelenmesi için komisyon teşkilini önerir. Seçim tutanakları için 15’er kişiden oluşan iki komisyon seçilerek 24 Nisan 1920 Cumartesi günü toplanılmak üzere birleşime son verilir.⁵⁹

2.2 Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi; Meclis Hükümeti Sistemi

24 Nisan’da Mustafa Kemal Paşa, vatanı çökmek ve parçalamaktan kurtarmak için alınacak önlemlerin meclise ait olduğunu belirtti ve vakit kaybetmeden mesuliyetini takdir ve tespit edecek bir hükümetin kurulmasını istedi.⁶⁰ Osmanlı Devleti’nin başında bulunan kişinin aynı zamanda halife olduğuna da dikkat çekerek, Anadolu’da kurulacak hükümetin başkansız olmasını, geçici kaydıyla dahi olsa bir hükümet başkanı ya da padişah kaymakamının atanmamasını, kurulacak hükümetin meclis adına vekil olarak iş yapmasını ve doğrudan doğruya meclise karşı sorumlu olmasını, meclis başkanının hükümete de başkanlık etmesini, yürütme işlerinde hükümet üyeleri gibi meclise karşı sorumlu olmasını önerdi.

Muhtelif düşünce cereyanlarına mensup kişilerin meclis çatısı altında birleştiğini bilen Mustafa Kemal Paşa, kavramsal tartışmalara girilmemesini, böyle tartışmanın en kötü yönetimlerden daha büyük etki yaratacağını söylemişti. Oysa bazı milletvekilleri, Mustafa Kemal Paşa’nın önerilerinin, daha iyi değerlendirilebilmesi için bastırılarak milletvekillerine dağıtılmasını ve Heyet-i Temsiliye’nin de sorumluluğu birkaç gün daha taşımasını istiyordu.⁶¹

Mustafa Kemal Paşa, bu karşı koymalar üzerine İstanbul’un işgalinden itibaren tüm güçlülere rağmen Heyet-i Temsiliye’nin görevini yaptığını, bu yükün altında daha fazla kalmaması gerektiğini belirterek şu sözleri sarf ederek, milletvekillerini yürütme görevinde müşterek sorumluluk yüklenmeye çağırmıştır; *‘Bu dakikadan itibaren teklif ediyorum, derhal memleket mukadderatına el koyunuz. Bundan kaçmaya gerek yoktur. Bu vazife o kadar mühim, içinde bulunduğumuz zaman o kadar tarihidir ki bu koca mesuliyeti üç beş kişiye yüklemekle iktifa edilmez. Bütün bu meclisin tüm manasıyla mesul olması lazım gelir. Millet bizi ancak bunun için gönderdi.’*⁶²

⁵⁹ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.1, s.3.

⁶⁰ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Cilt.1, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara,2006, s.60.

⁶¹ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.1, s.35

⁶² TBMM ZC, Devre:1, Cilt.1, s.63.

Mustafa Kemal Paşa'nın, hükümetin kurulması önergesini verdiği zaman, Anadolu'nun içinde bulunduğu durum gerçekten de bir yürütme organının oluşturulmasını zorunlu kılıyordu. Kurulacak hükümetin kalıcı mı yoksa geçici mi olması gerektiği konusunda tartışma vardı. Hükümetin kalıcı olması hususunda görüş birliği sağlandı. Fakat hükümetin oluşum biçimi hakkında tartışmalar başladı. Bu tartışmalar arasında Celalettin Arif Bey'in meclisin işlerini tanzim, icra heyetini teşkil ve icra heyeti ile meclisin ilişkisini saptamak üzere on beş kişilik bir layiha encümeninin kurulmasını ve İcra Vekillerinin seçimi için yapılacak yasanın meclisçe onaylanmasına kadar beş veya altı kişilik geçici bir icra encümeninin oluşturulmasını isteyen önergesi okunmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın da önergeyi desteklemesiyle meclisin ilk geçici hükümetinin kurulması yasallaşmıştır.⁶³ Yedi kişiden oluşan ilk geçici hükümet kuruldu. Bu geçici hükümetten asıl hükümete geçiş için Layiha Encümeni oluşturulmuştur. Encümen, 1 Mayıs 1920'ye kadar çalışarak icra heyetinin seçimi konusunda bir yasa önerisi hazırlamıştır. Sözcü bu konuda meclise bilgi verirken şöyle diyordu: *“Yapılacak çok iş olmasına karşın ilk önce devlet görevlerini vakit geçirmeksizin temsil (yürütme) ettirebilmek ve yüzüstü kalan işleri yürütebilmek için icra heyeti meselesini birinci mesele olarak kabul ettik. Bu konuda verilen tüm önerileri göz önünde tuttuk, fakat Mustafa Kemal Paşa'nın önerisini temel aldık. Bu öneride meclis reisi, hem yasama hem de yürütme görevini yapacak heyetin de başkanı olacaktır. İcra organı için seçilecek vekiller, meclis tarafından seçilecektir. Bunun yanında vekil sayısını belirlerken de daha önce mecliste kurulmuş olan encümen sayısını ve meclisin kabul ettiği kararı esas aldık.*⁶⁴,

Encümenin hazırladığı beş maddeden oluşan yasa tasarısına göre icra vekilleri sayısı 11 olacak, ve bunların her biri meclisin mutlak çoğunluğu ile seçilecektir. Kurulacak hükümette Muavenat-ı İçtimaiye, İktisat Vekaletlerine yer verilmekteydi. Erkan-ı Harbiye hükümetin içine alınarak, hükümetle ordu iç içe sokulmaktaydı. Yeni kurulacak hükümetin bir başkanı da yoktu. Hükümet üyelerine vekil adı verilmişti. Oluşum biçimi atama olmayıp seçime dayandırılmıştı. Osmanlı sisteminden tümüyle ayrı bir özellik gösteriyordu. Uzun tartışmalar neticesinde “Meclis, hükümet üyelerini tek tek kendi içinden seçsin.” önerisi benimsenmiştir. TBMM'nin ilk yasal ve sürekli hükümeti 3 Mayıs 1920'de seçilmeye başlanmıştır. 4 Mayıs'ta yapılan seçimlerle de seçim süreci tamamlanmıştır. Meclis başkanın hükümetin de başkanı

⁶³ Güneş, a.g.e., s. 254.

⁶⁴ Güneş, a.g.e., s. 255.

olması ilkesi benimsenmiştir. Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Paşa hükümetin de başkanı olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa 14 Ağustos 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin yeni sistemi konusundaki düşüncesinin “kuvvetin, kudretin, hakimiyetin, idarenin “ doğrudan doğruya halka verilmesini kapsayan Halkçılık olduğunu açıklamıştır.⁶⁵ Halkçılık Programı 13 Eylül 1920’de Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal imzasıyla Meclis Başkanlığı’na sunulmuştur. Programı Mecliste milletvekillerini bilgisine sunan oturum başkanı“ Hükümetin okunacak beyannamesi var“ diyerek bu belgeye hükümet programı boyutu kazandırmıştır.

Üç bölümden, 31 maddeden oluşan Halkçılık Programı’nın amaç ve öğreti bölümünde; TBMM’nin ulusal sınırlar içinde bağımsız yaşamak, hilafet ve saltanat kurumlarını kurtarmak amacıyla oluşturulduğu vurgulandıktan sonra, hükümetin amacının sadece halkın özgürlüğünü kurtarmak olmayıp halkı emperyalizm ve kapitalizmin baskı ve zulmünden kurtararak onu, yönetim ve egemenliğin tek sahibi yapmayı amaçladığı belirtilmiştir. Programın temel maddeler bölümünde Yeni Türk Devleti’nin siyasi yapısını belirleyen kurallara yer verilmiştir. Egemenliğin bağımsız, koşulsuz ulusa ait olduğu; idare ve yönetimin, halkın yazgısının kendi istemi doğrultusunda çizmeyi amaçlar ilkelere dayandığı; yasama ve yürütme yetkisinin ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan TBMM’de toplanacağı “Türkiye Halk Hükümeti’nin de TBMM tarafından yönetileceği vurgulanmıştır.⁶⁶

Halkçılık Programı meclis tarafından görüşülüp Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu olarak benimsenmiştir. Daha sonra da İcra Vekilleri’nin oluşum biçimi yeniden gözden geçirilmiştir.

1921 Anayasası’ndaki adı ile Büyük Millet Meclisi Hükümeti, 4 Mayıs 1920’de oluşumunu tamamlamıştı. Fakat bu hükümetin görev ve yetkilerini belirleyen bir yasa yoktu. 1921Anayasası’nın 7. maddesinde İcra Vekilleri’nin görev ve yetkilerinin belirlenmesi için bir yasanın çıkarılması hükmü yer aldı. Bu hüküm çerçevesinde bir komisyon oluşturulması meclis tarafından kararlaştırıldı.⁶⁷ Kurulması kararlaştırılan komisyon üyesi seçimleri 3 Şubat 1921’de tamamlandı. Seçilen üyelerden Vehbi Bey’in, Mahmut Esat Bey’in ve Yunus Nadi Bey’in hususi görevle Avrupa’ya gönderilmesi üzerine onların yerine Emin Bey, Hüseyin Avni Bey, Nafiz Bey, Fuat Bey seçildi.⁶⁸

⁶⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s.90.

⁶⁶ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.4, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s.179-181.

⁶⁷ Düstur, Cilt.1, Üçüncü Tertip, Milliyet Matbaası, İstanbul,1929, s. 197.

⁶⁸ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.8, TBMM Matbaası, Ankara, 1945, s.133.

Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu'nun çıkmasından ve ‘‘Hâkimiyet bila-kaydû şart milletindir, idare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. İcra kudreti ve teşri salâhiyeti milletin yegâne ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi’nde tecelli ve temerküz eder. Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti Büyük Millet Meclisi Hükümeti unvanını taşır. Ahkâm-ı şer’iyenin tenfizi, umumi kavanin vaz’ı, tadili, feshi ve muahede ve sulh akti ve vatan müdafaası gibi hukuk-ı esasiye Büyük Millet Meclisi’ne aittir⁶⁹ ‘‘ gibi hükümlerin anayasada yer alması saltanata sempati duyan mebusların telaşını artırdı.

Muhالیf milletvekillerinden bazılarının özel komisyonda bulunmaları, onlara Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu'nun ileriye dönük açılımlarını önleyecek fırsatı sunmuştur. Komisyonca hazırlanan Heyet-i Vekile'nin vazife ve Mesuliyetine Dair Kanun taslağı 24 Kasım 1921’de meclise sunulmuştur. Ancak bu tasarının hazırlanması sırasında üyeler arasında mutabakat sağlanamamıştır.

Komisyon tasarının gerekçesinde; encümen üyelerinden bir kısmı Heyet-i Vekile'nin hükümet şeklinin açıklanarak devlet gücünün buna göre dağıtılmasını, bir kısmı da bunun görevleri dışında bulunduğunu belirttiğı gibi, sonuçta hükümet yetkilerinin dağıtılması yanında değiştirilmiş olan Osmanlı Kanun-ı Esâsisi'nin bir kanunla geçersiz kılınmayan ve bozulmayan hükümlerini, ‘‘Birinci maddeden yedinci maddeye kadar mezkûr olan hukuk-ı âliye-i hilafet ve saltanatın mahfuziyeti aşikâr olduğundan muhtac-ı müzakere ve münakaşa olmayan bu esas aynen baki kalmak üzere... Büyük Millet Meclisi karşısında Heyet-i Vekile'nin vaz-ı mesuliyeti kanuniyesinin tesbitine karar’’ verildiğini de açıklıyordu. Tasarı on sekiz maddeden oluşuyor, Van mebusu Hakkı Bey’in vurguladığı gibi Kanun-ı Esâsi özelliğı gösteriyordu.⁷⁰

Bazı komisyon üyeleri tasarıyı savunmuş idi. Ancak komisyon üyesi olan Emin Bey tasarı ile Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu arasındaki ideolojik çelişkileri ortaya koyan konuşması dikkat çekicidir. Konuşma metni şöyledir;

‘‘... Teşkilatı Esasiye Kanuna ve şimdiye kadar kabul ettiğimiz prensiplere muhalif bâzı şeyler vardır. Onu arz edeceğim. Bir kere encümeni mahsusa intihabedildiğimiz zaman yalnız bir vazife ile tavsif edildik o da Heyeti Vekilenin mesuliyetine ait bir nizamname kaleme almak idi. Halbuki burada vazife ve salâhiyetimizin pek haricinde olarak diğer iki mühim

⁶⁹ Düstur, Cilt.1, s.196-197.

⁷⁰ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.14, TBMM Matbaası, Ankara,1958, s.321.

meseleyi karşınıza getirmiş bulunuyoruz. Onlardan birisi Hükümetin şeklinin tasrih edilmesi hakkındaki kayıt, ikincisi de Hükümetin şeklinin, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu mucibince tesbit edilmesi. Sonra, Hükümetin ismine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti deniyor. Binaenaleyh Hükümetin şekli de, ismi de hepsi tasrih edilmiştir. Şimdi encümenin koyduğu bu kayıt tamamen Teşkilâtı Esasiye Kanununa mübayindir. Çünkü Teşkilâtı Esasiye Kanununda bunlar esasen muharrerdir. Sonra efendiler yalnız Teşkilâtı Esasiye Kanununda mı muharrerdir? Hayır, aynı mesele, Hükümetin şekli, ta Erzurum Kongresinden başlıyor. Sivas Kongresi onu teyidediyor. İstanbul Meclisi Mebusanı bir adım daha atıyor. Hudutlarımız hakkında bir şey kaleme alıyor ve en nihayet Meclisi Âliniz de Hükümetin ismini tesbit ediyor: (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti) diyor. İşte gayet vazıh bir mübayenet.

İkinci kısım Kanuni Esasinin yedi maddesinin ipka edildiğine dair olan bir kayıttır, dedim. Meclisin bidayeti küşadında bizim kabul ettiğimiz bâzı esaslar vardır. Ezcümle birinci cildin 34ncü sayfasında şu satırlara tesadüf ederiz: "Hilafet ve Saltanat makamının tahlisine muvaffakiyet hâsıl olduktan sonra Padişahımız ve Halifei Müslimin efendimiz her nevi cebir ve ikrahtan âzade ve tamamiyle hür ve müstakil olarak kendini milletin âğuşu sadakatinde gördüğü gün Meclisin tanzim edeceği esasatı kanuniye dairesinde vaz'ı muhterem ve mübeccelini ahzeder." böyle dedik. Bugün acaba Padişah şu kabul ettiğimiz esasat hilâfında olarak kurtulmuştur? Asla, sonra Teşkilâtı Esasiye Kanununda hâkimiyet bilâkaydüşart milletindir. diyor. O halde bu yedi maddenin ipka edildiğine dair evvela kayıt; Teşkilatı Esasiye Kanunu başaşağı hükümsüz bırakacak bir şeydir.

Emin Bey konuşmasında Kanun-ı Esâsi'nin ilk yedi maddesini kabul edemeyeceklerini söyler, ülkenin bir devrim geçirdiği vurgusu ile devam eder;

"... Büyük Millet Meclisi açıldığı günden beri birçok kanlı inkılâbat, Konya isyanları, Bolu isyanları, sonra Yozgad isyanları oldu. Birçok kanlar aktı. Bu ne idi? Esbabı ne idi? Hükümdar, elindeki kuvvetini millete vermemek için yaptığı birtakım mukabil tertibatı. Binaenaleyh bu inkılâba birçok müşkülât ile, biz, çok kan dökerek nail olduk. Bu nail olduğumuz hürriyeti, ceffelkalem, kanununi esasinin yedi maddesini tasdik etmek suretiyle tekrar hükümdarın kucağına atamayız. Sonra ne diyeceğiz hükümdara? "Affedersiniz yanlışlık oldu, teklif yok" diye hükümdarlığı tekrar iade mi edeceğiz? Benim söyleyeceğim son söz biz bir inkılâp yaptık ve bu inkılâp neticesinde millete hakkı hakimiyetini verdik. İnkılâp vardır ve vaziyete de hakimdir. Bunu, bir encümeni mahsusun, bir ekseriyet veyahut

*ekalliyetin yapacağı üç, beş satırla nezetmek mümkün değildir. İnkılabı ancak inkılap halledebilir.*⁷¹”

Mustafa Kemal Paşa 1 Aralık 1921’de bir konuşma yaparak görüşlerini açıklamıştır. Mustafa Kemal Paşa tasarımı ‘*Tahrip olunması lazım gelen bir şey*’ olarak nitelendirmiştir.

Uzun süren tartışmalardan sonra ‘Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu’na aykırı görülen, söz konusu kanunun reddi ile Heyeti Vekile’nin vazife ve mesuliyetine dair yeniden kanun tanzimi hususunda hızla Kanun-ı Esâsi Encümeni’ne havalesin tayin esami ile reye konulmasını teklif’eden önerge okunmuştur.⁷² Bu önerge üzerine komisyon tasarımı geri çektiğini belirtmiştir.

2.3 Birinci TBMM’de Düşünce Ayrılıkları ve Emin Bey

Meclisteki düşünce ayrılıkları Emin Bey (Bursa) ve Şevket Bey’ (Sinop)in, fes yerine kalpak giyilmesine dair Başkanlığa sunduğu önerge ile kendini göstermiştir. 29 Nisan 1920 birleşiminde önerge okunmuş, iki milletvekilinin konuşmasından sonra dikkate alınıp alınmaması oylanarak, dikkate alınmamasına karar verilmiştir.⁷³ Emin Bey, önergeye meclisin tepkisine şu cümlelerle değinmiştir; ‘*... Takririn okunması akabinde bazı sarıklılar ile onlardan daha mutaassıp geçinen arkadaşlar bana hitaben (seni dinsiz imansız) diye haykırışları üzerine takrir encümene havale edilmek şerefini bile kazanamamıştı. Yani reddedildi. Hâlbuki Meclisin yarısından fazlası fiilen kalpak giydiği halde hem de iktisadî bir teklif olmasına rağmen mahzar-ı kabul olamadı ve senelerce Avusturya ve İtalya fabrikalarına fes parası olarak milyonlarca milyar ödemeye devam ettik*⁷⁴”

Fes- kalpak tartışmaları, Mustafa Kemal Paşa’nın meclis başkanı seçilmesi, İcra Vekillerinin oluşum biçimine farklı önerilerin getirilmesi, Men’i Müskirat yasası gibi birçok konuda meclisin mutabakata varamadığı görüldü. Bunu gören Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları da meclisteki bütünlüğü bozacak önerilerden kaçınıyorlardı.

Ağustos 1920’de kimi milletvekilleri iç politikada izlenecek yolu saptamak amacıyla bir yasa taslağı hazırlamışlardır. Halkçılık temeline dayanan bu taslak hazırlandıktan sonra,

⁷¹ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.14, s.384-385.

⁷² Güneş, **Birinci TBMM’nin**, s.269-270.

⁷³ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.1,s.149-150.

⁷⁴ Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 3 Mart 1954, Tefrika No:25., Tinal, **a.g.e**, s.79-80.

meclisin özünde var olan gruplaşmalar da su yüzüne çıkmıştır. Bu grupların ve zümrelerin kuramsal düzlemde herhangi bir ideolojik tabana oturmadığı, daha çok duygusal, bireysel amaçlar taşıdığı söylenmiştir. Programları incelendiğinde, Halk Zümresinin ılımlı bir sosyalizmi, Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti'nin ise saltanatçı, hilafetçi ve sosyalizm karşıtı bir ideolojik tabana oturduğu görülür.

Meclisin daha düzenli daha etkili ve hızlı çalışmasını sağlamak, Meclis Başkanlık Divanı ile İcra Vekilleri Heyeti'ne yardımcı olmak amacıyla kurulduğu söylenen Halk Zümresi, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Tesanüd Grubu, İstiklâl Grubu ve Islahat Grubunun hiçbirinin sayısal gücü meclisin istenilen düzeyde çalıştırmaya yeterli olamamıştır.⁷⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın Halkçılık Programı'nın Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu olarak benimsenmesinden sonra, meclis içerisindeki hizipleşmeler daha bir yoğunlaşmıştı. Yasama, yürütme ve yer yer de yargı görevini üstlenen TBMM'de yasa çıkarmak güç bir hal almıştı. Grupların olumsuz tavırlarından rahatsız olan milletvekilleri de kendi aralarında toplanıp yeni bir grup kurarak çalışmalarını da düzenli hale sokmaya yöneldiler. Emin Bey öncüsü olduğu bu oluşumu anılarında şöyle anlatır;

‘... Meclis'te Reis Paşa'nın daha mühim ve hayati mahiyetteki meşgaleleri dolayısıyla Meclis müzakeratına riyaset edememesi üzerine Meclis müzakerelerinde intizamsızlık başladı. Herhangi bir meselenin müzakeresi akabinde reyler toplanırken aynı madde hakkında lehde de aleyhde de olsa el kaldıranlar bulunduğu gözümde kaçmıyor ve daha fenası müzakereler karşılıklı bir münakaşa ve muhavere şekline alıyordu. Kendi kendime hiç olmazsa müzakereleri salim bir mecraya sokacak bir grup teşkil etmeyi aklıma koydum ve bu fikrimi yakın arkadaşlarıma ve bize iltihâkı muhtemel zevata açmayı tasarlayarak on yediye varan seçkin arkadaşı bir Cuma günü ani Meclis'in tatil yaptığı günlerden bir günde, Meclis'te toplantıya davet ettim. Bu zevat arasında Doktor Suat, Doktor Fikret, Osman Nuri, Muhiddin Baha, İbrahim Süreyya, Yunus Nadi, Rasim, Hüsrev, Arif Beylerle ismini unuttuğum birkaç arkadaş ve Miralay Refet (Paşa) vardı.’⁷⁶

Muayyen saatte mevûd mülâkat olan encümen odasına arkadaşlar geldiler. Tam müzakereye başlayacağımız sırada en son Refet Bey de geldi ve içeri girer girmez ve daha oturmadan ‘Bizi buraya kim çağırdı ve ne maksatla çağrıldık ‘’ sualini irad etti. Ben de: Bu toplantıyı benim tertip ettiğimi ve maksadımı izaha başladığımı söyleyerek oturmaya davet

⁷⁵ Güneş, a.g.e, s.177-178.

⁷⁶ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 1 Mart 1954, Tefrika No:23., Tinal, a.g.e, s.76

ettim ve söze başladım: ‘Arkadaşlar meclisimizde siyasi fırka teşkilâtı bulunmadığından meclis müzakerelerinin nasıl intizamsız bir şekilde devam ettiğini görüyorsunuz. Ben particilik taraftarı değilim, fakat mütenâsib arkadaşlardan müteşekkil bir grup vücuda getirir ve aramızda mesâil-i rûzmerreyi önceden görüşürsek Meclise girecek olursak daha isabetli olur. İşte ictima hakkındaki marûzâtım budur’’ dedim.

Hemen bütün arkadaşlarca kabul edilen teklifime yalnız Refet Bey itiraz ederek: ‘Bu fikrinizi evvelden Paşa’ya haber verdiniz mi’’ dedi. Ben de : ‘Hayır’’ diye mukabele edince : ‘şu halde bunu Paşa ile görüşelim ona göre bir karar alınsın’’ dedi.’’⁷⁷

Bu yeni gelişmeyi, Refet Bey aracılığı ile Mustafa Kemal Paşa’ya bildirdiler. Mustafa Kemal Paşa, doğrudan doğruya bu soruna müdahale etme kararını aldı. Mustafa Kemal Paşa bazı milletvekilleriyle gruplar halinde vilayet konağında görüştüktan sonra, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adı altında meclis içinde büyük bir grup kurmaya karar verdi. 10 Mayıs 1921’de TBMM’de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu ismiyle bir meclis grubu kuruldu.⁷⁸ 133 milletvekilinin katılımıyla Erkek Öğretmen Okulu konferans salonunda ilk toplantı yapıldı ve Madde-i Esasiye ile Grup İçtüzüğü görüşülerek kabul edildi. Mustafa Kemal Paşa, grup başkanlığına seçildi. Daha sonra grubun üye sayısı 261’e çıktı.

Grup içtüzüğüne göre, grubun bir başkanı, iki başkan yardımcısı ve on üyeden oluşan bir idare heyeti olacaktı. Bunlar grup genel kurulu tarafından gizli oyla seçilecekti. İdare heyeti, grupta görüşülecek konuları belirleyecek, üyeleri toplantıya çağırarak ve toplantı zabıtlarını tutacaktı. Bu, altı ayda bir yenilecekti. Grup masraflarını karşılamak için her üyeden iki lira alınacak, grup üyelerinin yarıdan bir fazlası mevcut olmadıkça görüşmelere başlanılmayacaktı. Azınlık çoğunluğun kararına uyacaktı. Gruba girmek isteyenlerin başvurusu idare heyetinde görüşülecek, kötü huylara sahip olanlar hakkında genel kurur karar verecekti. Grup genel kurulu, en az on beş günde bir kez toplanacaktı. İdare heyeti ihtiyaç duyarsa daha kısa süre içinde toplanabilecekti.⁷⁹

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, meclis çoğunluğuna dayanan bir grubun kurulmasını zorunlu görüyordu. Böyle bir grup oluşturmadan ihtiyaç duyulan yasaları çıkarmak ve gerekli kararları almak zor olacaktı. Bu zorunluluk sebebinden dolayı, Mustafa Kemal Paşa Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla güçlü bir grup kurarak meclisin daha etkin çalışmasını sağlayacaktır.

⁷⁷ Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 2 Mart 1952, Tefrika No:24., Tinal, **a.g.e.**, s.77.

⁷⁸ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015,s.584.

⁷⁹ Çoker, **a.g.e.**, s.292-304.

Hakimiyet-i Milliye gazetesinde grubun iki maddeden oluşan programı yayınlanmıştır. Buna göre grubun amacı; “*Büyük Millet Meclisi’nde oluşan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun umde-i esasi Milli Mücadele’nin başından beri Erzurum, Sivas Kongrelerinden tespit ve son Osmanlı Meclis-i Mebusanı ile Büyük Millet Meclisi tarafından kabul ve teyit olunan Misak-ı Milli esasları içinde memleketin tamamını ve milletin istiklalini temin edecek sulhu istihsal eylemektir.*

Grup bu gaye-i maksadın istihsali için milletin tüm kuva-yi maddiye ve maneviyesini, icap eden hedeflere tevcih ve istimal edecek ve memleketin resmi ve hususi bilumum teşkilat ve tesisatını bu maksada hadim kılmağa çalışacaktır.

Grup, bu gaye-i milliyenin istihsaline çalışmakla beraber devlet ve milletin teşkilatını Teşkilat-ı Esâsiye dairesinde peyderpey tespit ve ihzara sa’y edecekler.⁸⁰”

Bu oluşuma Birinci Grup denecektir. Diğer bir oluşumda Birinci Grup’un oluşturulmasından sonra muhalif bir oluşum olarak ortaya çıkan İkinci Grup’tur. Organize bir oluşum olarak ortaya çıkış tarihini gösteren somut bir belge yoktur. TBMM Hükümeti’nde yer alamayanlar, yer aldığı halde bu yeri koruyamayanlar, muhalefeti kendisine şiar edinenler, Mustafa Kemal Paşa’dan veya onun hükümetteki arkadaşlarından memnun olmayanlar, hep bu grupta yer almışlardır.⁸¹

Birinci Grup’un kurulmasından sonra meclis çalışmaları düzenli hale gelmişti. Yasaların çıkarılması ve kararların alınması hızlanmıştı. Ancak bir yıl sonra grup üyesi bazı milletvekillerinde kişisel ihtiras belirtileri ortaya çıkmış ve bu durum grubun örgütsel disiplininin bozulmasına sebep olmuştur.

Birinci Grup içindeki bazı milletvekillerinin kişisel ihtirasları, İkinci Grup üyelerinin yoğun muhalefeti Mustafa Kemal Paşayı yeni yollar aramaya zorlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, meclis çoğunluğunu yanına alabilmek için grup çoğunluğunu da yanında bulundurmasına önem vermiş, bunu sağlamak için de Birinci Grup içinde kendi başkanlığında gizli bir komite oluşturmuştur.⁸²

⁸⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 11 Mayıs 1921.

⁸¹ Güneş, **a.g.e.**, s.208.

⁸² Bu gizli komite içinde yer alan Emin Bey, komite hakkında şu bilgileri verir; “...Bazı şahsî ihtiraslar belirmeye başlamış ve grup sarsılmağa yüz tutmuştu. Bunu önlemek üzere paşa tarafından verilen direktif üzerine Meclis’in İkinci Reisi Doktor Adnan Adıvar, İktisad Vekili Celâl (muhterem Reisi Cumhurbaşmız), İstiklâl Mahkemesi Reisi İhsan, Maliye Vekili Hasan Fehmi, İzmir Mebusu Mahmud Esad, İzmit Mebusu İbrahim Süreyya, Bilecik Mebusu Doktor Fikret, Gaziyıntab Mebusu Kılıç Ali, Van Mebusu ve Meclis Zabıt Kâtibi Hakkı, Konya Valisi ve

2.4 Kurtuluş Savaşı Döneminde İç güvenliği Sağlama

Heyet-i Temsiliye'nin başlattığı iç güvenliği sağlama çalışmalarına, TBMM açıldıktan sonra da önem verilmiştir. Halka güven verilmedikçe Kurtuluş Savaşı'nda başarılı olmak ve halkın mücadeleye katılmasını sağlamak olanaksızdı. Bu nedenle TBMM ve Hükümeti, meclis açıldıktan bir süre sonra iç güvenliği sağlayacak önlemler almaya başlamıştır.

Kırsal kesimin güvenliğinden jandarma, kentsel kesimin güvenliğinden polis örgütü sorumluydu. Bu iki örgütte bu dönemde fazlasıyla bozulmuştu. Jandarmalar halkın onurunu kırıcı davranışlarda bulunuyorlardı. Otorite boşluğundan yararlanan kimi jandarma komutanları ise kazaları bölgelere ayırıp buradan haraç topluyordu.⁸³ TBMM Hükümeti'ne açıktan açığa tavır almaktan korkanlar da halkı baskı altına alarak TBMM'ye karşı isyana yönlendiriyorlardı. İç güvenliğin bozukluğu cepheleri de etkiliyor, asker kaçaklarının sayısı artıyordu. Hükümet, kırsal kesimde iç güvenliği sağlamak, meclis otoritesini kurabilmek için, bu bozuk örgütler yanında, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine bağlı milis güçlerden de yararlanıyordu. Fakat bu milis güçlerden bir kısmı eşkıya ocağına dönüşmüş, halkın canını, malını, namusunu tehdit edenler ortaya çıkmıştı.⁸⁴

İcra Vekilleri Heyeti ülke içinde bulunan tüm silahlı güçlerin tek bir merkezden yönetilmesinin yararlı olacağı kanısındaydı.⁸⁵ Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa, ülkedeki iç güvensizliğin arttığını bunu jandarma gücüyle önlemenin olanaksız olduğunu belirterek var olan güvenlik güçlerine ek olarak Seyyar Jandarma Birlikleri'nin oluşturulmasına ve kullanılmasına izin verecek bir yasa tasarısı hazırlayıp meclise sundu. Tasarı 7 Haziran

*Van Mebusu Haydar, Afyon Mebusu Ali, Kayseri Mebusu Atif, Bursa Mebusu Muhiddin Baha ve benden müteşekkil on dört kişilik bir grup halinde Hacı Bayram Mahallesi'nde Hasan Fehmi Bey'in evinde gizli bir zümre kurduk ve zümreye alınabilecek başka arkadaşlar için behemehal hepimizin müşterek kararıyla alınabileceğini şart olarak kabul ettik. Yani hepimize veto hakkı tanınmış oluyordu. Zümrenin reisi Mustafa Kemal Paşa olacak şu kadar ki kendisiyle teması Adnan ve İhsan Beyler yapacaklardı. Birinci Millet Meclisi'nin sonlarına kadar gerek Meclis'e ve gerekse birinci gruba hakim ve nazım rolünü ifa etmiş olan bu zümreye ancak otuz beş kişi iştirak etmişti. Bu otuz beşler tam bir tesânüd halinde hareket ediyor ve evlerde gizli oturumlar tertip ederek Meclis rûznâmesindeki maddeleri müzakereye ve neticeye bağlıyordu. Zümrede verilen kararlar birinci grup müzakerelerinden evvel yakın arkadaşlara telkin ediliyor ve grup içtimalarında müdafaa edilerek grup ekseriyetinin kararına iktirân ettiriliyordu. Bir kere grubun ekseriyeti tarafından kabul edilen herhangi bir mevzû grup toplantılarında muhalif veya müstenkif kalanlar dahi olsa disiplin kavâidi mucibince ekseriyet kararına uyarak Meclis'te ekseriyet temin ediliyordu." (Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 2 Mart 1954, Tefrika No:24., Tinal, a.g.e, s.78.)*

⁸³ **TBMM ZC**, Devre:1, Cilt.25, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.448.

⁸⁴ Falih Rifki Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2008, s.265-267.

⁸⁵ **TBMM ZC**, Devre:1, Cilt.1, s.241-242.

1920’de benimsendi. Hükümet, bu gücü oluşturabilmek için gerekli hazırlığı yapmaya başladı. 25 Haziran 1920’de 3.ve 12. Kolordu ile 56. ve 61. fırkaların görev alanı içinde bulunan 1310-1315 doğumluların silah altına alınmaları kararlaştırıldı.⁸⁶ 26 Haziran’da ise Divan-ı Harplerin kurulması kararlaştırıldı.

Meclisin açıldığı dönemde ülkede bir otorite boşluğu mevcuttu. Bu boşluk iç güvenliğin bozulmasında önemli bir faktördü. Heyet-i Temsiliye bu konuda gerekli önlemleri almıştır; fakat alınan önlemlerin yetersiz olduğu meclis açıldıktan sonra görülmeye başlamıştır.

25 Nisan 1920 günü yapılan 3. Birleşimde Mehmet Şükrü Bey vatan hıyanetine ceza belirlenmesini isteyerek Başkanlığa bir kanun önerisi vermiştir. Büyük Millet Meclisi’nin kuruluş amacı belli olması itibariyle vereceği kararlara bütün Osmanlı halkının uyması, uymayanlar ve aksine hareket edenler vatan haini olup vatana hıyanet ile suçlanmaları gerektiği belirtilmektedir.

Bu konuda verilen önergeler dikkate alınarak Layiha Encümeni tarafından yapılan düzenlemelerle 11 maddeden oluşan tasarının görüşülmesine 27, 28, 29 Nisan birleşimlerinde devam edilmiştir. 27 Nisan birleşiminde Emin Bey söz alarak ‘*’Makamı muallâyı saltanat ve memaliki mahrusai şahaneyi yedi ecanipten ve taarruzatı def maksadına mâtuף teşekkül eden Büyük Millet Meclisinin meşruiyetine isyanı muntazammın kavlen ve fiilen muhalefet veya ifsadatta bulunan kesan haini vatan addolunur.’*’ maddesinde daha evvel ‘*’Memaliki mahrusa’*’ yerine ‘*’Memaliki meşgule’*’ teriminin kabul edildiğini hatırlatır. Reis ise, Layiha Encümeni’nin bu şekilde düzenleme yaptığını açıklar. Yine Emin Bey ‘*’Umum Anadolu’ya şâmil olacağı için (Memâliki Mahrusa) şeklinde yazmak doğru değildir. Encümenin ilk yaptığı muvafıktır.’*’ dese de meclis ekseriyeti ‘*’Mahrusa’*’ terimini kabul eder.⁸⁷ Refik Şevket Bey’in önerisi ile Hıyanet-i Vataniye Yasası adını alan taslak 29 Nisan 1920’de mecliste kabul edilir.

Hıyanet-i Vataniye yasası çıkarılmış olmasına karşın iç güvenliğin sağlaması hususunda önemli bir yol alınamamıştı. Uzun ve sert tartışmalar neticesinde İstiklal Mahkemeleri’nin kurulmasına olanak sağlayan firariler hakkındaki yasa 11 Eylül 1920’de meclisçe kabul edildi.⁸⁸

⁸⁶ **Düştur**, Cilt.1, s.25.

⁸⁷ **TBMM ZC**, Devre:1, Cilt.1, s. 105

⁸⁸ **TBMM ZC**, Devre:1, Cilt.4,TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s.93-101.

3'ler mahkemesi olarak da bilinen İstiklâl Mahkemeleri iç güvenliğin sağlanmasında önemli bir etken olduğu gibi köylünün memur ve mütegalibe baskısına karşı da birer koruyucusu olmuştur.⁸⁹ Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa, on dört bölgede İstiklâl Mahkemesi kurulmasını önermiştir. Ancak bazı milletvekilleri buna itiraz etmiştir. Neticede TBMM sekiz bölgede İstiklâl Mahkemesi'nin kurulmasını kararlaştırmıştır.⁹⁰

İç güvenliği sağlamak için TBMM sözlü ve yazılı propaganda uygulamıştır. Sözlü propaganda da ulema sınıfından yararlanmak için Şer'iyeye Vekâleti adı altında bir vekâlet oluşturulmuştur. Milli Mücadele'ye halkın katılımını sağlamak için ulema sınıfından yararlanmaya çalışmışlardır. Şer'iyeye Vekili, tüm ulema kesimine yayınladığı genelgelerde halkın TBMM'nin gayeleri doğrultusunda aydınlatılmasını istemiştir.⁹¹ Anadolu halkının büyük bir bölümünün okuryazar olmayışı, gazete ve dergilerin istenilen içerikte çıkmayı, sözlü propagandanın önemini artırmıştır.⁹² Cephe gerisinde halkı ve cephelerde savaşan askerleri aydınlatmak, icap eden yerlerde asker toplamak için uyarı heyetleri oluşturulmuştur.⁹³

Yazılı propagandaya da büyük önem vermişlerdir. Bazı gazeteler Milli Mücadele'ye destek olmuşlardır. Fakat gazetelerin çıkarılması yeterli olmamıştır. Gazetelerin ihtiyacı olan haber araç ve gereçlerinin de sağlanması zorunlu idi. Meclis açılmadan Anadolu halkına, Milli Mücadele konusunda doğru bilgiler vermek, Milli Mücadele'yi dünya kamuoyuna tanıtabilmek amacıyla Halide Edip Hanım ve Yunus Nadi Bey'in çalışmaları ile Ankara'da 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı kuruldu.⁹⁴ 7 Haziran 1920 yılında ise ülke içinde ve dışında yayın yapmak, haber iletmek ve halkı aydınlatmak amacıyla tüm basın işlerine merci oluşturmak üzere Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi kuruldu. İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti'ne bağlı olarak kurulan oluşuma, Anadolu Ajansı da bağlanarak çalışma alanı genişletildi. İstanbul'dan, Doğu ülkelerinden ve Avrupa'dan haber almasını sağlamak amacıyla çeşitli yerlerde istihbarat şubeleri kuruldu.

Emin Bey, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin Dahiliye Vekâleti'ne bağlanması hususunda bir yasa teklifi hazırladı. Layiha Encümeni, 7 Ekim 1920'de bu teklifi

⁸⁹ Ergün Aybars, **İstiklal Mahkemeleri**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1975, s.68

⁹⁰ **TBMM ZC**, Devre:1, Cilt.9, TBMM Matbaası, Ankara, 1954, s.154-155.

⁹¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Cilt.1, s.125.

⁹² **TBMM GCZ**, Devre:1, Cilt.2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1985, s.563.

⁹³ Cemal Kutay, **Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1972, Ankara, s.218.

⁹⁴ Yunus Nadi, **Kurtuluş Savaşı Anıları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978, s.257.

olumlu buldu. Fakat Dahiliye Encümeni, Emin Bey ve arkadaşlarının hazırladıkları yasa tekliflerini incelikten sonra, İcra Vekilleri Heyeti'nde görüşülmesine karar verdi. İcra Vekilleri Heyeti, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Hariciye Vekâletine bağlanmasını kararlaştırdı. Ancak Matbuat Umum Müdürü'nün Dahiliye Vekili ile doğrudan doğruya ilişki kurma şartı getirildi.⁹⁵

2.5 Düzenli Orduya Geçiş

Mondros Mütarekesi sonrasında siyasi iktidar kurtuluşu İtilaf Devletleri ile uzlaşmada görüyordu ve mütareke koşullarına harfiyen uyulması gerektiği kanaatinde idi. Fakat İtilaf Devletleri mütareke koşullarına uymayarak memleket topraklarını işgal ediyordu. Her işgal içten içe bir reaksiyonu beraberinde getiriyordu. Ordunun mütareke koşullarına uymasını gerekiyordu, bu durumu bilen 57. Alay Komutanı Albay Şefik Paşa, 23 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne yazdığı raporda Anadolu'yu işgalden kurtarmak amacıyla Balkan Savaşları sırasında kurulmuş olan Kuvayı Milliye güçlerinin yeniden oluşturulması teklifini sundu. Ödemiş'te Kaymakam Bekir Sami ve Jandarma Yüzbaşı Tahir'in çabaları ile eli silah tutanlar kentin savunmasına çağrılırken oluşturulan birliğe Ödemiş Kuvayı Milliyesi adı verildi.⁹⁶ Böylelikle Kuvayı Milliye düşüncesi geliştirilmeye çalışıldı. Mütareke sonrasında ülke genelinde oluşan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri de Kuvayı Milliye güçlerine destek oldu.

Dağınık Kuvayı Milliye güçlerinin işgalcilere karşı koymasında istenilen sonucu alamayacağı düşüncesi ortaya çıktı. Balıkesir'de toplanan ilk Milli Hareket Kongresi'nden başlayarak güçleri tek merkezde toplamanın daha faydalı olacağı düşüncesi ortaya çıktı. Hacim Muhittin Çarıklı'nın başkanlık ettiği kongre güçleri tek merkezde toplamak adına büyük çabalar harcadı. Bölgede seferberlik ilan ederek 1884-1893 doğumluları silahlı hâle getirdi.

Kuvayı Milliye birliklerinin düzenli orduya dönüştürülmesi için ilk büyük adım Sivas Kongresi'nde atıldı. Kongrenin 9 Eylül 1919 günkü toplantısında Mustafa Kemal Paşa'nın önerisi üzerine Ali Fuat Paşa Batı Anadolu Umum Kuvayı Milliye Komutanlığına atandı. Mustafa Kemal Paşa, kongrenin kararını bildirirken, Ali Fuat Paşa'dan, Aydın Cephesi'ne yetenekli bir komutan atmasını özellikle istemiştir. O zamana kadar Demirci Mehmet Efe tarafından tutulan Aydın-Salihli Cephesi'nin düzenlemesi Albay Refet Bey'e verildi. Ayrıca Balıkesir'deki Tümen Komutanı Albay Kazım Bey (Özalp), o bölgede Kuvayı Milliye'yi

⁹⁵ TBMM ZC, Devre:1, C ilt.8, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.10.

⁹⁶ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, s. 224.

öğütlemekle görevlendirildi. Fakat İstanbul'da işbaşına gelen Ali Rıza Paşa Hükümeti, Ali Fuat Paşa'nın Yunan cephelerini gezip aksaklıkları yerinde saptamasını, İngilizleri gücendirir kuşkusuyla engelledi. Bu durumdan dolayı Ali Fuat Paşa Kuvayı Milliye birlikleri arasındaki kopukluk ve sürtüşmeyi engelleyemedi.⁹⁷ 1919'un Ekim ayı sonlarında Batı Cephesi'nde görevlendirilen Refet Bey, yaptığı tetkiklerde bu cephenin bir süre daha tek kumanda altında birleştirilemeyeceğini saptamıştır.⁹⁸

Mustafa Kemal Paşa, 1 Mayıs 1920'de meclisin gizli oturumunda yaptığı konuşmada ulusun yazgısına el koyduğunu, gayri muntazam ve gayri resmi usul ve şekillerin terk edilmesini, güçlerin iyi kullanılmasını; Kuvayı Milliye, ordu, her şey, her vasıtanın artık doğrudan doğruya milletin taht-ı emri altına girmesini, ancak iş milletin müdafaası olduğuna ve bu işin de vazife-i asliyesi ve hâkikiyesi bulunduğu göre bütün vasıtaların aynı emir ve kumandaya tâbi olması gerektiğini, bu kumandanın da şunun veya bunun elinde değil, kuvvanın heyet-i umumiyesinin Büyük Millet Meclisi'nin iradesinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Güçlerin tek bir merkezden yönetilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.⁹⁹

16 Mayıs 1920'de hükümet Kuvayı Milliye güçlerinin Müdafaa-i Milliye teşkilatına bağlanarak gereksinimlerinin hükümetçe karşılanması kararını almış ve bu kararın uygulanması için Müdafaa-i Milliye ve Maliye Vekâletini sorumlu kılmıştır.¹⁰⁰

Batı Cephesi'nde Yunanlıların saldırısı ve bu saldırı karşısında Kuvayı Milliye güçlerinin duramaması düzenli orduya geçilmesini zorunlu kıldı. Bu dönemde halk, ordu mensupları ve milletvekilleri arasında Kuvayı Milliye'nin yeterli olacağı görüşü egemendi. ‘*Hepimiz Kuvayı Milliye olalım*’ sözleri bunu net bir şekilde ifade ediyordu.¹⁰¹ Bu propagandanın öncüleri de Çerkez Ethem, kardeşleri ve onların yandaşlarıydı. Bunlara göre düzenli ordu devri geçmişti. Ve Rusya'da olduğu gibi milli birlikler meydana getirme fikri hakimdi. Yeşil Ordu Cemiyeti, Çerkez Ethem ve kardeşlerini yanlarına çekmişti. Yeşil Ordu'nun Eskişehir'de yayımlanan ve sol fikirler yayan Yenidünya isimli bir de gazetesi vardı. Çerkez Ethem ‘*Moskova yoldaşları, Türk ihtilâli ileri gelenleri arasında daha ziyade beni emin buluyorlardı ve bu kanaatleri açıkça ortaya koymuşlardır.*’ demekte idi.¹⁰² Eskişehir

⁹⁷ Turan, a.g.e., s. 225.

⁹⁸ Sabahaddin Selek, **Milli Mücadele**, Cilt.2, Özgün Yayınları, İstanbul,2002, s. 369.

⁹⁹ **TBMM GCZ**, Cilt.1, s.7.

¹⁰⁰ İzzet Öztoprak, “ Düzenli Ordunun Kuruluşu”, **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri, 3-5 Ekim 1984**, Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE), Ankara, 1985, s.262.

¹⁰¹ Güneş, a.g.e, s.312

¹⁰² Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya**, Cilt.4, MEB Yayınları, İstanbul, 1991,s. 8.

sokaklarında açıktan açığa subaylar ve düzenli ordu karşıtı propagandalar izledi bunları. İç isyanların bastırılmasında Kuvayı Milliye güçlerinin başarılı olması da düzenli ordu karşıtlığını körükledi.

22 Haziran 1920'de başlayan Yunan saldırısı karşısında bulunan Kuvayı Milliye ve zayıf düzenli ordu birlikleri yenildi. 24 Haziran'da Alaşehir, 30 Haziran'da Balıkesir, 2 Temmuz'da Mustafakemalpaşa ve Karacabey, 8 Temmuz'da Bursa, Yunanlılar tarafından işgal edildi.¹⁰³ Bu yenilgi mecliste şiddetli tartışmalara yol açtı. Cepheleeri gezmeye giden heyet üyelerin yaptığı açıklamalar düzenli ordu sorununu gündeme getirdi.

Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa, 16 Ağustos 1920'de Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne gönderdiği yazıda, gönüllü teşkilattan yeteri kadar yararlanılmadığını, gelecekte de yararlanamayacağını belirterek gönüllü birlik oluşturulmasını uygun bulmadığını, var olanların da düzenli askeri birliklere dönüştürülmesi gerektiğini söyledi. Cephe komutanlarına gönderilen 21 Ağustos tarihli bildiri ile de gönüllü teşkilattan tümüyle vazgeçildiğini bildirdi.¹⁰⁴

12. Kolordu Komutanlığı, 21 Eylül 1920'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlıklarına bir yazı göndererek Kuvayı Milliye ve buna benzer adlarla Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine başvurulara iâşe ve donatım desteği yapılmasının yasaklamasını, bu işlerin yapılmasının kolorduların iznine bağlanmasını istedi.

Ethem ve Tevfik Beylerin etkisiyle Gediz civarında bulunan Yunan gücüne taarruz etme kararının alınması Genelkurmay Başkanlığı'nın istemeyerek bu taarruza onay vermesi düzenli orduya geçişte bir dönüm noktası oldu. Çünkü 24 Ekim 1920'de yapılan saldırı başarısızlıkla bitti. Yenilginin sorumluluğunu Kuvayı Milliye güçleri düzenli ordu birliklerine, düzenli ordu birliği komutanları da Kuvayı Milliye güçlerine attılar.¹⁰⁵ Mustafa Kemal Paşa, düzenli orduya pek sıcak bakmayan Batı cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'yı cephe görevinden aldı. Batı Cephesi ikiye bölündü.¹⁰⁶ Kuzeybatı kısmının komutanlığına İsmet Paşa, güney kısmının komutanlığına da Refet Bey atandı Her iki cephe de Genelkurmay Başkanlığı'na bağlandı.

İsmet ve Refet Paşaların Batı Cephesi Komutanlıklarına atanması Ethem Bey'i rahatsız etmişti. Bunun ilk nedeni, Ethem Bey'in cephenin tek kumandanlık tarafından yönetilmesini

¹⁰³ İhsan Güneş, " Bursa'nın Yunan Ordusu Tarafından İşgali ve Bunun Doğurduğu Tepkiler", **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, 3-5 Ekim 1984, Atase, Ankara, 1985, s. 145-147.

¹⁰⁴ İhsan Güneş, **a.g.e.**, s. 313.

¹⁰⁵ **TBMM GCZ**, Devre:1, Cilt.1, s.276.

¹⁰⁶ **TBMM GCZ**, Devre:1, Cilt.1 s.274.

istememesi ve ikiye ayrılmasını uygun bulmamasıydı. İkinci nedeni ise, Refet Bey'in Güney Cephesi Komutanı olmasını istememesiydi. İsmet Paşa, Ethem ve güçlerine Birinci Kuvayı Seyyare adının verilmesini istiyordu. Oysa Ethem ve kardeşleri Umum-ı Kuvayı Seyyare ve Kütahya Havalisi Komutanı adını kullanıyorlardı. Ayrıca Ethem güçleri içinde bulunan Karakeçili aşiret güçlerinden oluşan birliklerin denetlenmesine de izin verilmiyordu.

Ethem Bey'in kardeşi Tevfik Bey, İsmet Paşa'nın, Simav ve Havalisi Kumandanlığı'na atadığı İbrahim Bey'i kabul etmemiş ve Kütahya'ya göndermemişti. Bu dorudan doğruya bir başkaldırıydı. Ethem Bey Ankara'ya gidince Tevfik Bey cephe raporlarını da İsmet Paşa'ya vermeden doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'ya göndermeye başlamıştı. Bu tavır, askeri hiyerarşiye ters bir durumdu. Mustafa Kemal Paşa, Eskişehir'de İsmet Paşa'yla görüştü. Bu görüşmeye Ethem Bey de davet edildi, fakat gelmedi. Batı Cephesi karargâhında toplantılar yapıldı, Ethem Bey bu toplantılara da katılmadı. Yapılan görüşmelerde Reşit Bey ve Kâzım Bey'in Kütahya'ya giderek, Tevfik Bey'le görüşerek sorunun çözülmesi kararı alındı.¹⁰⁷ Sorun çözülememiştir. Ethem ve yandaşları yeni asker toplamaya, düzenli ordu birliklerini kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır.

Sorunun çatışmaya varmadan anlaşmayla çözülmesi için milletvekilleri de yoğun çaba harcamışlardır. Mustafa Kemal Paşa başkanlığında hükümet üyelerinin de yer aldığı bir toplantıda, önlerinde yenmeleri gereken bir Yunan ordusunun varlığından, bunları yenmeleri gerektiğinden, bu işin ancak düzenli bir ordu ile çözüleceğinden bahseder. Kuvayı Seyyare'nin bunu anlaması gerektiğini belirtir. Ethem'in büyük ağabeyi Reşit Bey ise '*Hâlâ muntazam ordular yapmak mâl-i hülyasında mısınız? Hâlâ bu erkân-ı harp beylerle mi gâvuru kovacağınızı zannediyorsunuz?*' diyerek düzenli orduyu küçümseyen bir tavır takınmıştır. Ve bu arada Ethem'in İstanbul'la ilişkiye geçtiği saptanmıştır. Ayrıca Ethem'in Demirci Mehmet Efe'yi de düzenli ordu güçlerine karşı kışkırttığı belirlenmiştir.¹⁰⁸

İcra Vekilleri Heyeti, Kuvayı Seyyare'nin kayıtsız, koşulsuz Büyük Millet Meclisi'nin yasalarına ve hükümetin emir ve düzenlemelerine uymak zorunda olduğunu kabul etti. Sorunun çözümlenmesi için güç kullanmaktan başka çare kalmadı. 28 Aralık 1920'de Ethem üzerine askeri harekâta geçilmesi kararlaştırıldı. Son kez 30 Aralık'ta Ethem ve kardeşlerine buldukları görevi terk etmeleri çağrısı yapıldı. Fakat onlar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onurunu kıran bildiri yayınladılar ve isyancı tavırlarını sürdürdüler.

¹⁰⁷ TBMM GCZ, Devre:1, Cilt.1, s.283.

¹⁰⁸ Güneş, a.g.e., s. 318.

Emin Bey'in kardeşi Cevdet Bey Ethem'in beşinci müfreze kumandanı idi. Emin Bey bu dönemde yaşanan hadiselerle şöyle değinmektedir.

“ ... Meclis'te bulunduğum bir gün Ethem'in isyan ettiği haberi meclise yayıldı. Bu haber bütün Meclis'i müteessir ettiği gibi beni de müteessir etmekle kalmamış, Ethem'in beşinci müfreze kumandanı olan kardeşim Cevdet'in bu vaziyet karşısında ne yaptı ve ne yapacak diye kedere boğmuştu. Gerçi kendisinden her surette emindim. Fakat muhalefeti ve mukavemeti takdirinde hayatına mal olacağı şüphesizdi. Ben bu kaygı içinde kıvrılır ve derin düşüncelere dalmışken arkamdan bir elin omuz başıma dokunduğunu hissedince başımı arkaya çevirdim; bir de ne göreyim: Mustafa Kemal Paşa yanında Cevad Abbas Bey olduğu halde bana şu hitapta bulundu: “ Bana bak Emin! kardeşin bize silâh çevirecek mi? ” dedi. Ben cevaben: “Buna asla ihtimal vermem. Ölümü pahasına da olsa böyle bir alçaklığa alet olmaz ” dedim (Meğer kardeşimin Ethem müfrezesinin beşinci müfreze kumandanı olduğunu Cevad Abbas Bey söylemiş). “ Öyleyse derhal Eskişehir'e hareket et. İsmet ile görüş ve kendisini yalnız başına dahi olsa Ethem'in yanından ayırmak çaresini ara. Kütahya'ya kadar git diyeceğim lâkin korkarım ki sen de orada yakalanıp kalırsan yaralılara kim bakacak. Artık İsmet Bey nasıl münasip görürse öyle hareket et ” emri verdiler.¹⁰⁹

... Eskişehir'e vardığım zaman isyan hareketi büyümüş ve çarpışmalar başlamıştı. Kumandan İsmet Beyefendi'nin yanına gidip keyfiyeti açtığım zaman okumakta oldukları telgrafları bana uzattılar ve “Bak şu yazdıklarına ” diyerek ve teessürlerinden gözlerinde yaşlar belirerek telgrafları okumama müsaade ettiler. Bu telgraf Ethem'in kardeşi Teyfik imzasıyla geliyordu. Envaî hakaret ve tehdit savuran o telgrafları iade ettiğim zaman işin vahametini daha ziyade kavradım. Ve ne yapabileceğimi emretmelerini söyledim. Cevaben: Kütahya'ya yaşlaşmak asilerce silâhla karşılanacağı için herhangi bir tarikle Cevdet'in ikazına çalışmamı ve bu yolda bulabileceğim şekli kendisine bildirmemi emrettiler. Düşünüp danıştıktan sonra bulduğum çare şu oldu ve şu mealde bir telgraf çekildi: “ Cevdet'e; Birinci Kuvayı Seyyare Birinci Müfreze Kumandanı Kütahya. Yaralarınızın vahameti seni çarpışmaya devamdan men eylediği için bir mülkiye kaymakamlığına tayinini Dahiliye Vekâletinden rica ettim. Hemen Eskişehir'e gel. Ağabeyin Emin. “Kütahya telgrafhanesi asilerin elinde bulunduğu için telgrafımı doğruca Ethem'e vermişler. Ethem de Cevdet'i çağırıp telgrafları vermiş ve: “Emin Bey senin kardeşin mi? ” diye sormuş. “ Evet cevabını alınca .: ” Ayol bunu bana şimdiye kadar niçin söylemedin? ” demiş ve kendisine daha fazla

¹⁰⁹ Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 7 Mart 1954, Tefrika No:29., Tinal, a.g.e,86-88.

iltifat göstermiş. Bunun sebebi müfrezelerindeki birçok yaralıya ameliyat yapmış olmam ve babası Ali Bey'in beni çok sevdiğini bilmesiydi.¹¹⁰

Cevdet'e benim telgrafım vardıktan ve benim kardeşim olduğu anlaşıldıktan sonra Ethem tarafından karargâhında misafir edilmiş ve tedavi ve istirahati sağlanmıştı. Ethem bir gece Cevdet'le baş başa kaldığı sırada şu yolda bir sual soruyor: "Hükümet bana kaymakam üniforması giyerek ve müfrezelerim efradına da asker elbisesi giydirerek bir müddet talim ve terbiye gördükten sonra harekâta devam etmeliğimi veyahut bana temlik edilecek büyük bir çiftlik ile ikramiye olarak verilecek elli bin lirayı alıp bir kenarda istirahate çekilmemi teklif ediyor. Sen buna ne dersin?" Cevaben: "Ethem Bey elhamdülillâh ordumuz şöyle böyle teşekkül etmeye başladı. Artık çete hareketleriyle iş görülmez. Düşman ile ancak muntazam asker çarpışabilir. Beni dinlersen çiftlikle parayı kabul et. Zira bir nizamiye alayına kumanda ederek harp etmek kolay bir iş değildir; kolay olduğunu kabul edersek bile şimdiye kadar kazanmış olduğun şöhret sana ve torunlarına kadar yeter" demiş.

Meğer Ethem dilinin altındaki baklayı yani isyan hareketin saklayarak Cevdet'i sıkı bir nezaret altına aldırılmış. İsyân patlak verip de Refet Bey kuvvetleri isyancıları tenkile başlayıp Demirci'ye doğru sürmeğe başladığı sırada hâlâ hasta ve zayıf bulunan Cevdet işin gayri tabîliğini sezmekte fakat iç yüzünü anlayamamaktadır.¹¹¹

İsmet Paşa, Eskişehir'den Kütahya'ya doğru harekete geçti. Refet Bey de Afyon'dan hareket etti. Düzenli ordu birlikleri, 5 Ocak 1921'de Gediz'e girdi. 6 Ocak'ta Yunan saldırısı başlayınca İsmet Bey, askerlerinin bir kısmını çekerek İnönü mevzilerine döndü. Gediz'deki düzenli birlikler de Kütahya'ya çekildi. Yunan güçlerinin yenilerek geri çekilmesi üzerine İsmet Paşa, tekrar Kütahya'ya giderek Ethem güçleriyle çarpıştı. Yenileceğini anlayan Ethem ve arkadaşları geri çekilerek Yunan güçlerine sığındılar.

Ethem'in Yunan güçlerine sığınmasından sonra Emin Bey'in kardeşi Cevdet Bey ve müfrezesinde bulunan 135 milis efradı, 135 mavzer ve mevzileri, 135 at ve 4 makineli tüfekle teslim oldular.¹¹²

¹¹⁰Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 8 Mart 1954, Tefrika No:30., Tinal, a.g.e, 88-89.

¹¹¹Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 10 Mart 1954, Tefrika No:32., Tinal, a.g.e, 92-93.

¹¹² Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 9 Mart 1954, Tefrika No: 31., Tinal, a.g.e, 90-91.

2.6 Garp Cephesi ve Emin Bey

Yunanlıların başlattıkları saldırı gelişirken 25 Haziran 1920'de cephe komutanlıklarında yeni bir düzenleme yapılmıştı. Batı Anadolu Umum Kuvayı Milliye Komutanlığı adı Garp Cephesi Komutanlığı olarak değiştirildi.

Büyük Millet Meclisi'nin açılışından birkaç ay sonra, ordunun henüz oluştuğu dönemde, seyyar kuvvetlerle Simav'a bir baskın yapıldı. Burada dört yüz kadar yaralı vardı. Cephe Kumandanı Ali Fuat Paşa, Meclis Başkanlığına hitaben yazdığı bir tezkere ile *''Yaralılara bakacak, ameliyat yapacak kimse yok. Mecliste operatörler bulunduğunu haber aldım. Acaba gelir çalışırlar mı?''* diyordu.

Meclis Başkanı tezkereyi okuyarak, Emin Bey'e bu vazifeyi kabul edip etmeyeceğini sormuş ve Emin Bey bu teklifi kabul ederek Garp Cephesindeki görevine başlamış oldu.¹¹³

2.6.1. Birinci İnönü Muharebesi

Garp Cephesi'nde Çerkez Ethem'in yol açtığı iç savaşın izi sürerken, Yunanlılar bundan yararlanarak 1921 başında yeniden harekete geçmişlerdi. 6 Ocak'ta Bursa-Uşak çizgisinden Eskişehir-Afyon yönünde saldırıya başlamışlardı.

Türk ve Yunan kuvvetleri 9 Ocak'ta karşı karşıya gelmişti. Silah, cephane, malzeme ve araç üstünlüğü Yunanlılardaydı. Yunanlıların 20.000 tüfek, 150 ağır makineli ve 50 topuna karşılık, Türk ordusunda 6.000 tüfek, 50 makineli tüfek ve 28 top bulunuyordu. Fakat sayı azlığına karşı bazı Türk milletvekilleri bu savaşta er olarak görev aldı. Bu milletvekilleri, Neşet, Yusuf Ziya, Ziya Hurşit, Memduh, Rıza, Sabit, Sami ve Hamdi Namık Beylerdir. Ayrıca hekim olarak Emin, Dr. Fuat ve Abidin Beyler de Meclisten cepheye gittiler. Emin Bey cephedeki tıbbi manada yaşanan zorlukları, bu zorluklarla nasıl baş ettiklerini şöyle anlatır;

''... Eskişehir'de ise yalnız operatör noksanı değil; her türlü tıbbi malzeme yokluğu da vardı. O derecede ki ne gaz bezi ne sargı ve pamuk ne de alât-ı cerrahiye namına bir şeyler yoktu.

İngilizler Eskişehir'i işgal ettikleri zaman yalnız silâhları değil sıhhiye depolarındaki malzemeyi de toplayıp götürmüşlerdi. Eskişehir Hastanesi Başhekimisi olan Albay Doktor

¹¹³ Emin Erkul, "Garp Cephesinde Benden Başka Operatör Yoktu" **Dün Bugün**, Yıl:1, Cilt.1, Sayı:9, 30 Aralık 1955, s.20.

Haşim Bey sınıf arkadaşımı. Kendisiyle baş başa verip mümkün olanı yapmağa karar verdik. Şahsıma ait aletleri Ankara'da bulunan evimden getirttiğim gibi Eskişehir Müdafaa-i Hukuk Reisi olan Ali Ulvi Bey'in de yardımı ile şehirdeki manifatura tüccarlarından sargılık için kaput bezi ve gaz bezi yerine salaşpur bezi toplattık. Hastanede bir otoklav¹¹⁴ vardı. Fakat bunu yakabilecek kadar gazyağımız yoktu. Otoklavı yaksak hastaneyi aydınlatmaya kâfi gazyağı bulamayacaktık. Buna benim çare bulmaklığım icab ediyordu; ihtiyaç denilen heyula; keşfin anasıdır derler. İşte ben de gazyağı tenekelerinden uydurma birkaç buyuvar otoklav yapturdım ki bu da şöyle yapıldı: Bir gaz tenekesini üst kısımdan ve kenarlar muhafaza edilmek şartıyla açtırdım. Tenekenin tam orta yerine tesadüf eden iç köşelerine telden mamul ızgarayı tutabilecek şekilde köşebendler lehimlettirdim. Bu tenekenin alt kısmına bir beze sarılı vaziyette aletleri ve ızgara üstüne de kompres, pamuk, gaz bezi ve ipek iplik gibi pansuman ve ameliyat malzemesi yerleştirildi ve muhkem surette yapılan bir teneke kapağı ile kapatılarak kuru odunlardan yakılmış ateşin üzerine oturtularak kaynamağa bırakıldı.¹¹⁵

Hususi ateş termometresi bulunmadığı ve bittabi bu aletle kontrol imkânı da bulunmadığı için buna bedel su tenekelerde kaynamağa başlayıp buharı teneke kapağının aralığından çıkmağa başladıktan itibaren ameliyatlık malzeme için bir saat kaynatılmak suretiyle sterilizasyon temin edilmekte idi.

... İşte benim uydurma otoklavlarım her birinin başında seçme sıhhiye çavuş ve onbaşlıların kontrolü ve nezareti karşısında uyanık neferlerden iki kişi ve bunlar ve bunlar tarafından tenekelerin altına kuru odun ve tahta parçaları sürülerek ateş alev alev yükseltmek suretiyle kaynatılıyordu. Çavuş ve onbaşlıların elindeki defterlere her tenekenin üst tarafından çıkan buharın hangi saat ve kaçınıcı dakikada çıktığı tesbit edilerek, ameliyatlık tenekeler bir buçuk ve pansumanlık tenekeler bir saatte ateşten indirilerek ameliyathane ve pansuman odasına sevkediliyordu.

Tenekelerin hali görülecek şeydi; is ve dumandan simsiyah kesilmiş olduklarından neresine dokunulsa dokunan el veya bez parçası simsiyah oluyor. Bazen ameliyat gömleklerimiz ve hattâ elbiselerimiz de kirleniyordu. Fakat neticede işimizi de muvaffakiyetle görebiliyorduk. Şurasını hemen ilâve edeyim ki bu iptidaî teneke buyuvarlarla yapmış olduğum binlerce ameliyattan hiçbirisi bir intana maruz kalmadı. Yani mikrop kapmadı. Demek ki iptidaî de

¹¹⁴ Laboratuvar işlerinde ve ameliyatlarda yararlanılan her türlü araç ve gereçleri mikropsuzlaştırmak için kullanılan basınçlı buhar kazanı.

¹¹⁵ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 4 Mart 1954, Tefrika No:26., Tinal, a.g.e, 81-82.

olsa hesaplı surette ateşe maruz bırakılan ameliyat ve pansuman maddelerini sterilize edebilmek mümkünmüş.

Otoklav işini bu suretle telâfi ettikten sonra kırılmış kol ve ayak kemikleri için kullanılan demir telden yapılmış ve cebire dediğimiz tıbbî oluklarımız bulunmadığından buna da söğüt ağacının ince dallarını yan yana dizerek ve bunları sicimle birbirine bağlayarak cibremsi bir şeyler yaptık. Bilhassa ayak kemiklerinin kırılmasında ekstansiyon dediğimiz ayağı daimî çekebilecek şekilde tertibat noksanını da iplik makaralarının ağaç bobinini müteharrik şekle sokmak için deliğinden bir ağaç dalı parçası geçilerek bu dalın iki ucunu sicimle bağlayıp karyolanın kenarına tesbit ediyor ve ayağa sarılan sarguların uçlarını bir iple bağlayarak makaranın üstüne aşırıktan sonra ucuna da bir ağırlık ezcümle bir tuğla parçası bağlayıp sarkıtmak suretiyle bizim ekstansiyon¹¹⁶ işimiz de temin edilmiş bulunuyordu.¹¹⁷”

Emin Bey, Ali Fuat Paşa ile ilk kez bu dönemde karşılaştı. Ali Fuat Paşa, Emin Bey’in askerlikten çıkma ve cephedeki son vazifesinin de Yüzbaşı olarak Gülhane’de harp cerrahisi hocalığı olduğunu öğrenince, Emin Bey’e Miralaylık (Albaylık) rütbesi tevcih etmek istedi. Fakat Emin Bey rütbe düşünecek vakitte olmadıklarını ve milletvekilliğinin muhafazası şartıyla cephenin fahri cerrahi müşavirliğini kabul etti.¹¹⁸

Yunanlılar oyalama savaşları verilerek savunma çizgisine çekilmeye çalışan Türk kuvvetlerine yetiştiklerinde, hemen saldırıya geçmişlerdi. Ankara’dan Genelkurmay Başkanlığından gelen emirde eğer Eskişehir’i koruma olanağı yoksa demiryolunu tahrip ederek, Afyon-Konya yönünde geri çekilmeleri istenmişti. Bununla birlikte İsmet Paşa, daha geriye gitmeksizin Eskişehir’in batısında savaşı kabul etmişti. İnönü mevkiinde tutunan Türk birliklerine 10 Ocak gecesi, her karış toprağın savunulması emri verilmişti. Ancak Yunan ordusu saldırıyı sürdürmemiş, 11 Ocak 1921 sabahı geri çekilmişti. Gücünü oldukça yitirmiş olan Türk ordusu da onları izleme olanağı bulamamıştı.

Emin Bey Vakit’teki tefrikalarda Birinci İnönü Muharebesi’nde Mehmetçikle bir arada çarpışan henüz 12 yaşında olan Hafız Halit Bey’in kızı Nezahet Hanım’dan bahsetmeden edemez.¹¹⁹ Emin Bey Birinci İnönü Muharebesi sonrası 30 Ocak 1921 yılındaki oturumda

¹¹⁶ Gerilme

¹¹⁷ Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 5 Mart 1954, Tefrika No:27., Tinal, **a.g.e**, 83-84.

¹¹⁸ Erkul, “Garp Cephesinde”, **Dün Bugün**, s.20.

¹¹⁹ Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 12 Mart 1954, Tefrika No:34., Tinal, **a.g.e**, s.96-97.

Nezahet Hanım'ın İstiklal Madalyası ile taltif edilmesi hakkında Meclise bir önerge sunmuştur¹²⁰.

Emin Bey'in Birinci İnönü Muharebesi'ndeki katkıları sadece tıbbi manada olmamıştır. Emin Bey'in Rumca bilmesinden dolayı esir alınan Yunan doktorun Türk askeri hakkında anlattıklarını tercüme etmesi mümkün olmuştur.¹²¹

Bu hadisenin ertesi günü İsmet Paşa Eskişehir'e hareket etti ve ona Eskişehir'de parlak bir karşılama yapıldı. Daha sonra Emin Bey İstiklal Mahkemesi'nin bulunduğu binaya uğrayarak yazmış olduğu telgrafi mahkeme azaları Antalya Mebusu Rasih, Bursa Mebusu Muhiddin Baha, Kütahya Mebusu Haydar, Lazistan Mebusu Doktor Abidin Beylere imzalatarak Mustafa Kemal Paşaya çekti. Bu telgrafta şunlar yazıyordu; '*Düşman vatandan atılmadıkça hiç kimsenin terfi ettirilmemesi Meclisçe gerçi mukarrerdi. Fakat İsmet Beyefendi'nin İnönü'de kazanmış olduğu zaferin ehemmiyeti düşmanı vatandan tarda muâdildir.*

¹²⁰ Emin Bey daha sonra şöyle bir açıklama yapmıştır; "*Efendim, bu Nezahet Hanım denilen küçük Hanım, mini mini bir hanım, sekiz yaşında öksüz kalmış. Babasının da başka kimsesi olmadığı için babasının kucağına düşmüş ve harbi umumide muhtelif cephelerde bu çocuk harp içinde büyümüştür. Hafız Halit Bey denilen bu zat da gayet kahraman bir kumandanımızdır. O kahramana lâyük bir çocuktur. O çocuk kendi eliyle yüzü mütecaviz düşman öldürmüştür. Ne zaman bir neferin, bir zâbitin sarsıldığını görse hemen yanına koşar, haydi beraber çarpışalım der, onunla beraber çarpışır. Babasında ufak bir tereddüt görse hemen babasına koşar, aman baba hiç müteessir olma, annem vakia ölmüştür, seni de vururlarsa ben yetim kalmam. Bana millet bakar, haydi babacığım diyerekten bu suretle teşvik eder ve kim bir parça sendelerse Nezahet Hanım mutlaka onun yakasına yapışır. Bu çocuk mutlaka muhtacı taltiftir. İlk İstiklal madalyasını bu çocuğa verirsek büyük bir kadirşinaslık gösteririz. Ha onu arzedeyim, bütün askerlerimiz buna (Türk Jandark'ı) namını vermişleridir."* İki milletvekilinin kısa konuşmasından sonra önergenin Başbakanlık Divanına havalesi kararlaştırılmıştır. (TBMM ZC, Devre:1, Cilt.7, TBMM Matbaası, Ankara, 1944, s.440-441.)

¹²¹ Emin Bey o anları şöyle anlatır; "*Düşman mağlub edilerek Karaköy istikametinde çekilmeye başladığı günün gecesinde cephe kumandanı İsmet Beyefendi ile on birinci fırka kumandanı Arif ve yirmi dördüncü fırka kumandanı Atif beylerle karargâh kurmay subayları ile bir arada Çukurhisar Köyü'nün bir evinde oturuyorken emir zabıtinden biri içeri girerek kumandana hitaben Yunanlı zabitin esir olarak getirildiğini haber verdi ve esirin hemen içeri getirilmesi emrini aldı. Kapı açılıp da içeriye aelalayip kılıklı yalnız başında sarmalı bir kalpak bulunan esir girerek "Kaliperasaz Türkiye" diye hitap edince hepimiz kahkaha ile gülmeğe başladık. Rumca bildiğim için isticvâba başladım.Tabiidir ki kumandanın sorulmasını emrettikleri şeyleri soruyordum. İlk sorulan şey kim olduğu ve nasıl ve nerede esir edildiği ve bulunduğu kıyafete nasıl girdiği idi. Yunanlı esir doktorun cevabı şöyle oldu: "Ben bir deremsi yerde yaralıları pansuman yapmakta iken tepen aşağıya doğru bir takım süngülü tüfeklerle mücehhez askerlerimizin koşarak üstümüze doğru geldiklerini gördüm. Bu askerden biri hızını alamayarak elindeki süngüyü bacağıma zararsız bir şekilde sapladı ve asker kolumdaki Salib-i Ahmer pazubandını görmüş olmalı ki hemen bana "pardon" dedi ve yanına alarak geriye doğru götürmeğe başladı. Nihayet bir yerde mola verip oturduk. Nefer dağırcığından bir ekmele bir portakal çıkardı ve her ikisini ortadan bölerek birer parçasını bana uzattı. Portakalı katık ederek ekmeği yedik; sonra da bir sigara ikram etti ve sonra işaretle kaputumu çıkarmamı belirtti. Ben onun sırtındakini o da benim kaputumu giymek suretiyle elbise değiştirdik. Arkasından benim potinlerle onun postallar yer değiştirdi ve bu işten sonra nefer özür diler gibi işaretle ifade-i merama çalıştı ve kendisinin çarpışmaya devam edeceğini, hâlbuki benim istirahat halinde kalacağım için üstümde ve ayağımdakilerin bana kifayet edeceğini anlatmak istedi" dedi. İşte Mehmetçikteki kahramanlık kadar insanlık vasıflarına yakışır bir levha-i ibret daha! Doktorun bu sözlerini gururla dinledikten ve bazı askerî sual-cevaptan sonra kendisi kampa sevkedilmek üzere alâkalılara teslim edildi.(Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 13 Mart 1954, Tefrika No:35., Tinal, a.g.e, s.98.)*

*Müşarünileyhin rütbesinin mirlivalığa terfini teklif ve rica ederiz. Bursa: Dr. Emin, Antalya: Rasih, Bursa: Muhiddin Baha, Kütahya: Haydar, Lâzistan: Dr. Abidin.*¹²²'' Birkaç gün sonra İsmet Paşa'nın paşalığa terfi haberi geldi.

2.6.2. İkinci İnönü Muharebesi

Birinci İnönü Muharebesi'nden sonra, TBMM Hükümeti'nin ve ordularının direnişlerini kıramayan İngilizler, Sevr Antlaşması'nın bazı maddelerini değiştirerek ona geçerlilik kazandırmak amacıyla Türk ve Yunan temsilcilerini de katılacakları bir konferans düzenleme gereği duydular. İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon, Küçük Asya sorununun kökünden çözülmesi amacıyla 21 Şubat'ta Londra'da toplanacak konferans için gerekli çağrılar yapılmasını istedi ve gerekli çağrılar yapıldı.

Ankara Hükümeti'ne doğrudan çağrı yapılmamış, 26 Ocak'ta İstanbul hükümetine başvurulurken, Mustafa Kemal Paşa'nın ya da yetkili temsilcilerin de konferansa katılması istenmişti. Tevfik Paşa durumu Ankara'ya bildirip delegelerin saptanmasını istediğinde Mustafa Kemal Paşa '*Türkiye'nin geleceği hakkında karar verecek yasal ve bağımsız gücün TBMM olduğu*' yanıtını vermişti. Ayrıca padişahın, TBMM'yi resmen tanıdığını ilan etmesini istemişti. Tevfik Paşa hükümeti, böyle bir yola gidememiş, ancak Ankara ile bir uyuşmaya varabilmek için Mustafa Kemal Paşa hakkında evvelden verilen idam kararını kaldırmıştı. İstanbul delegeleri içinde yer almayı kabullenmeyen Ankara hükümeti, Müttefikler tarafından çağrılınca konferansa katılma kararı almıştı. Milletvekillerince oluşturulan heyet önce Roma'ya gitmiş, orada İtalyan Dışişleri Bakanı ile yapılan görüşmeler sonucunda L. George'dan çağrı alınca Londra'ya geçmişti.

Konferansın 23 Şubat'taki oturumu Türk delegelerin dinlenmesine ayrılmıştı. İstanbul Hükümeti Tevfik Paşa ve Ankara hükümeti adına Bekir Sami Bey konuştu. Sonunda Müttefikler Sevr Antlaşması'nda kendilerince Türklerin lehine bazı değişiklikler yapmış ve bu yeni projeyi bir ay içinde yanıt verilmesi koşuluyla Türk ve Yunan delegelerine bildirmişlerdi.

Konferansın bitiminden önce (10 Mart'ta) L. George Yunan heyetine yeni bir saldırıyı onayladığını belirtmişti. Bursa –Uşak çizgisinde tutunmuş olan Yunanlılar, harekete geçmeye hazırlanırken kendilerine sığınan Çerkez Ethem ve kardeşlerinden de yararlanmak

¹²²Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 13 Mart 1954, Tefrika No:35., Tinal, **a.g.e**, s.99.

istemişlerdi. Reşit'in imzasını taşıyan ve Türk askerlerini mağlup olup esir düşmektense Mustafa Kemal Paşa'ya karşı ayaklanmaya çağırın bildirimler atmışlardı.

Emin Bey Birinci İnönü Muharebesi sonrasında cephe gerisinde tıbbi müdahalelerle ilgili önlemlerin daha da artırılması için girişimlerde bulunmuştur, bu girişimlere ve İkinci İnönü Muharebesi başlamadan evvel Sıhhiye Reisi Kemal Bey'den aldığı telgraftan ve alınan telgraf sonrası Mustafa Kemal Paşa ile aralarında yaşanan diyalogdan şöyle bahsetmektedir;

''Birinci İnönü Muharebesi'nden alınan derslere ve tecrübelere dayanarak ordu sıhhiye teşkilâtında bazı tedbirler alınmasına ihtiyaç vardı. Ezcümle hastabakıcı ve tezkereci efradın gerek adet gerek evsaf itibarıyla işe yarar hale gelmesi lazım geliyordu. Cephenin cerrahî müşaviri sıfatıyla keyfiyeti kumandan paşaya şifahen ve Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal Paşa Hazretleri'ne bir lâyiha şeklinde arz ettim. Gerek Paşalar gerekse Erkân-ı Harbiye Reisi bu yoldaki teklifime ehemmiyet vererek icabının icrasını emrettikleri halde ordu sıhhiye reisi teklif etmiş olduğum tedbirleri fazla bulmuş ve yarı nisbette bir teşkilâtla işi idare edebileceğimi cephe kumandanına arz etmişti. Bittabi kumandanlık sıhhiye reisinin nokta-i nazarını kabul ederek gerek hastabakıcı gerek tezkereci kadrosunu kısmıştı. Bu büyük hatayı İkinci İnönü Harbi başladıktan sonra pek pahalıya ödeyecek bir vaziyete düştük.

... İkinci İnönü Muharebesi'ne takaddüm eden günlerde sıhhiye reisinden şöyle bir telgraf almıştım:

'' Ankara'da Bursa Mebusu ve Garp Cephesi Cerrahi Müşaviri Operatör Emin Beye

Müstaceldir

Yeni yetiştirilen sıhhiye efradının tatbikat ve manevralarında hazır bulunmak üzere serian Eskişehir'e gelmenizi rica ederim.

Garp Cephesi Sıhhiye Reisi

Miralay Kemal''

Bu telgraf bir nevi şifre mahiyetinde idi. Ben sık sık Eskişehir'e gidip bu yoldaki hazırlıkları görüyordum. Sıhhiye Reisi olan arkadaştan süratle Eskişehir'e çağrıldığım takdirde bunu düşmanın taarruza başladığı veyahut başlamak üzere bulunduğu manasına almamı kararlaştırmıştık. Meclis müzakereleri cereyan ettiği bir sırada içtima salonuna gelerek

telgrafnameyi getiren telgraf memurunun endişe dolu yüzünden telgrafın hayr-ı delâlet etmediğini anladım ve telgrafi açmaya lüzum görmeyerek salonu terk ettim.

Meclis koridorunda telgrafi gözden geçirdikten sonra hemen Reis Paşa'nın yanına gittim.¹²³

Müşârinileyh bir aşağı bir yukarı odanın içinde dolaşüyor ve derin derin düşünüyordu. Ben kendilerini selâmlayarak : ‘‘ Paşam, galiba Yunanlılar tekrar taarruza başlamak üzere olacak müsaadenizle hemen Eskişehir'e hareket edeceğim; bir emriniz var mı?’’ demeliğim üzerine Paşa'nın yüzünde öylesine bir değişiklik peydâ oldu ve o kadar çatık bir çehre ile karşıladı ki; bunu unutmam. Cevaben: ‘‘Bunu nereden biliyorsun?’’ dediler. ‘‘Efendim Sıhhiye Reisinden bir telgraf aldım da’’ deyince, kendisinde hiçbir zaman müşahedeye muvaffak olamadığım bir huşûnet ve istical ile: ‘‘Ver bakayım, ver bakayım o telgrafi bana’’ dediler.

Telgrafi uzattım. Okumaya başlayınca yüzünde bir mülâyemet ve halinde bir sükûnet belirerek: ‘‘Durma hemen git’’ emrini verdiler.

Reis Paşa askeri hususlarda o kadar kıskanç ve o derece dikkatli idi ki, bunu izaha bile hacet yoktur. Şiddetinin sebebi ise aşikârdır. Cephedeki keşif ve yığınaklar hakkında elbette cephe kumandanlığı tarafından verilmiş olan bir haberi nasıl olur da bir başkası; velev ki cephede vazife deruhte etmiş bir mebus olsun; dakikası dakikasına öğrenmişti? Gerçi ben kendilerinden mutemedi sayılabılırdim ve cephenin cerrahi müşaviri idim. Fakat ne de olsa harekâta müteallik hususları en evvel öğrenecekler arasında değildim. Sonra bunun açık bir telgrafla bana ihbar edilmiş olması düşünülecek bir şeydi! Hep mülâhazalar Paşa'nın zihninden bir şimşek suretiyle geçmiş ve telgrafın yazılış tarzı ile benim söylediğimi karşılaştırdınca sükûnet bularak azimetimi emir buyurmuşlardı. Bir saat sonra soluğu istasyonda aldım ve ilk marşandiz trenine bindim. Bu yük treninin bir yük vagonu içinde yüksek rütbeli birkaç zabitten başka mebus Rasih ve Muhiddin Baha Beyler de vardı.¹²⁴

Londra Konferansı'nın yapılan önerileri kabul etmek için verdiği bir aylık süre dolmadan Yunan kuvvetleri, 21 Mart 1921'de Bursa ve Uşak yörelerinde harekete geçmişlerdi. Bursa çevresinde ilerleyen kol, 23 Mart'ta Bilecik'i, ardından Adapazarı'nı işgal etmişti. Türk kuvvetleri İnönü mevzilerine çekildiğinden burada 27 Mart'ta şiddetli bir çarpışma başlamıştı.

¹²³Emin Erkul ‘‘Milli Mücadele Hatıraları’’, **Vakit**, 16 Mart 1954, Tefrika No:38., Tinal, **a.g.e.**, s.105.

¹²⁴Emin Erkul ‘‘Milli Mücadele Hatıraları’’, **Vakit**, 17 Mart 1954, Tefrika No:39., Tinal, **a.g.e.**, s.106.

Emin Bey İkinci İnönü Muharebesi'nde de cephe gerisinde cerrahi müşavirlik hizmetinde bulundu.¹²⁵

Uşak yöresinden hareket eden Yunan birlikleri de 28 Mart'ta Afyon'u işgal etmişti. Bununla birlikte İnönü savaşları daha mühim görüldüğünden Ankara'dan verilen emirle Refet Bey komutasındaki Güney cephesi birliklerinden bir kısmı İnönü'ye gönderilmiş, dahası Büyük Millet Meclisi muhafız taburunun da cepheye yollanması gerekli görülmüştü. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa iyi donatılmış ve eğitilmiş bu taburun gelişinden sonra 31 Mart'ta karşı saldırıya geçme olanağı bulmuştu. Komutanların bile ön hatlarda savaştığı kanlı çarpışmalardan sonra Yunanlılar 1 Nisan'da geri çekilmeye başlamışlardı.

İkinci İnönü Muharebesi'nde Batum'dan cepheye yetiştirilen cephaneye mühim rol oynamıştır. Emin Bey bu durumun önemini ve cephanenin cepheye yetiştirilmesi sırasında yaşanan hadiseleri şu satırlarla anlatır;

'... Başhekim Haşim Bey beni uyandırarak can sıkıcı bir haber verdi. Başkumandanlıkça her ihtimale karşı tahliye tedbirleri almamız sık sık merkez kumandanı ile temas etmemiz ve sair mahrem emirler verildiğini bildirdi. Maddî mahrumiyet ve yorgunluktan başka manevî olan bir üzücü haber karşısında icap eden tertibatı da aldık. Allah'ın büyük imdadı yetişerek düşman bozulmaya yüz tutunca bizim tertibata da lüzum kalmadı. ...Şöyle ki; Alman mavzerleriyle mücehhez yedi bin kişilik biz cüz-i tâm fişeksiz kaldığı için cepheden çekilmek gibi korkunç bir vaziyet karşısında kalınmıştı. Tam böyle kritik bir anda cephaneye yetişince

¹²⁵ Emin Bey, Eskişehir'de yaşananları ve gösterilen insanüstü çabayı tefrikalarda şöyle anlatır; *'... Birinci İnönü Harbi'ne nazaran düşman büyük kuvvetlerle taarruz ettiği için yaralılarımız da artmış olduğundan eldeki muallim efradın hepsini cepheye sevk etmek mecburiyeti tahassul etmişti. Geridekiler nasıl olsa bir çare düşünür denilmişti. Ordu sıhhiye reisinin işlemiş olduğu hatayı düşünmek sırası de istasyona değildi; vaziyeti kurtarmak lâzımdı. İstasyona gelmiş olan arkadaşların da yardımı ile evvelâ sıhhiye bölüğünün küçük zabitlerine ve sonra da bölük efradına sedyelerin nasıl tutulacağı ve yaralıların ne tarzda tutulup sedyeye yerleştirileceğini öğretmeye koyuldum. Diğer taraftan merkez kumandanı Albay Fanti İsmail Bey delâletiyle şehirde sivil veya emekli bilcümle etıbbâ, eczacı ve hastabakıcıların istasyona celbini temin ederek onlara da hasta ve yaralıların sedyeye nakli ve sedyeden indirilişi işini talime devam ettim. Öğrenenler acemi olanlara aynı suretle öğretmeye başladı. Biz bu işle meşgulken geri tarafta ve daha ilk trenle gelen yaralıları boşaltmaya bile başlamamışken ikinci yaralı treni de geldi. Arkasından üçüncü yaralı treni de yetişti. Biz hâlâ tertibat ve talimle meşgulüz. O zaman ki Eskişehir İstasyonu'nun peronlarını yaralı trenleri doldurdu ve manevra imkânını adeta felce uğrattı. Diğer taraftan cephe kumandanı şedîd ihtarâtı muhtevî bir telgrafla yaralı trenlerinin derhal tahliyesiyle cephaneye gönderilmesi esbabını temin etmesi için merkez kumandanı İsmail Hakkı Bey'e emir vererek vatan mukadderatının mevzu bahis olduğunu ve herhangi bir ihmâl karşısında topyekun kurşuna dizileceğini bildiriyordu. Hemen telgraf başına giderek vaziyeti kısaca izah ettikten sonra işi yoluna koyduğumuzu ve yarım saat sonra ilk boşalan trenin harekete hazır olacağını ve her saat başında diğer trenleri de tahliye edebileceğimizi bildirerek vaziyeti kurtarmış oldum. İşte haftalara sığdırılması icap eden bu işi meh-mâ emken bir iki saate sığdırarak ve yardıma çağrılan sivil ve asker arkadaşların fevkalbeşer denecek gayret ve çalışmalarıyla yaralıları tahliyeye muvaffak olmuştuk.'* (Emin Erkul "Millî Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 18 Mart 1954, Tefrika No:40., Tinal, a.g.e, s.108-109.)

düşman açılan şiddetli ateş karşısında dayanamayarak ricata mecbur kalmıştı. Şurada bu vaziyetin nasıl meydana geldiği hakkında dikkate şayan tafsilât vermeden geçmem. Her şeyde bilhassa silâh ve cephane hususundaki sıkıntımız çok büyüktü. Bir aralık Ermenistan harbinden elimize on milyon kadar İngiliz tüfeklerine mahsus fişek geçmişti. Bu fişekler birer birer törpülenerek bizdeki Alman modeli mavzerlere uyduruluyordu.

Hattâ bu ameliyeler yapılırken bazı fişekler ateş almış ve kazalar olmuştur. Başlıca cephane menbaimız Rusya olduğu için Batum'da Alman işgali zamanından kalma bir cephane deposu bulunduğu haber alınınca Ruslardan Alman mavzerlerine mahsus cephaneler talep edilmişti. Ruslar bu talebe müsbet cevap vermiş ve deponun kapılarını açmışlardı.

Cephanelerin yüklenmesine memur edilen Leningrad'daki ateşenavalimiz Yüzbaşı Mehmet Ali Efendi depoya girdiği zaman deniz zabiti olduğu için yığınlar teşkil eden cephane sandıklarından hangisinin Alman mermisi ile dolu olduğunu kestirememiş. Şaşırıp kaldığı sırada aklına deponun kapısına yakın olan sandıkların içindeki mermilerin istenilen cinsten olmaları ihtimali gelmiş ve hemen bunları depoya yanaştırmış olduğu iki takaya yükletmeye başlamış. Bu cephaneyi taşıyan motörlerden birinin adı Hüdaverdi'dir; diğerinin ismini unutmuş bulunuyorum. Yüklenme işi bitince hemen denize açılarak Samsun yolunu tutmuşlar.¹²⁶

Yalnız Karadeniz kıyılarımızda Yunan torpidoları dolaşmakta olduğu için Mehmet Ali Efendi (bilâhare büyük Amiral Mehmet Ali Paşa) rotayı Tuapse'den ve deniz ortasından doğruca Samsun'a çizmiş ve bu suretle kıyılara sokulmadan düşman donanmasının gözünden kaçabilmişlerdi. Ve hava da müsait gitmiş her iki motörün salimen Samsun'a gelmeleri mümkün olmuştu. Motörlerin Samsun'a geliş zamanı İkinci İnönü Muharebesi'nin başlangıcından iki üç gün evvel olduğu için Erkân-ı Harbiyece bu motörlere ait hammûlenin yani cephanenin dakika fevt edilmeksizin gece ve gündüz sevk edilmesine devamlı itina edilmesi emredilmişti. Sevkiyat reisi olan jandarma albayı İsmail Hakkı Bey (Eski Bursa Jandarma Alay Kumandanı olup ilk yazılarımızda ve Ermeni tehciri münasebetiyle ismi geçen zat) Samsun ve Kızılırmak arasındaki bütün kasaba ve köylerdeki bilcümle nakil vasıtalarını hattâ kağı arabalarını seferber hale koyarak ve halkın cansiperane yardımıyla cephaneler Kızılırmak'taki dekovil¹²⁷ şimendiferi istasyonuna getirilmiş ve bu dekovil hattından istifade

¹²⁶Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 19 Mart 1954, Tefrika No:41., Tinal, **a.g.e**, 110-111.

¹²⁷ Ray aralığı 60 cm eninde veya daha az olan, arabaları buhar, hayvan veya insan gücüyle yürütülen, küçük demiryolu.

ile Ankara'ya nakledilmişti. Ankara'dan da normal şimendifere yüklenip cepheye yetiştirilmişti.¹²⁸''

Refet Bey komutasındaki süvariler Yunan birliklerini izlemeye çalışırken, Yunan birlikleri Bilecik'i ve Söğüt'ü yakmışlardı.

İsmet Paşa Yunanlıların çekilişlerini 1 Nisan'da Ankara'ya bildirirken, '*Düşman, binlerce ölüleri ile doldurduğu savaş alanını silahlarımıza bırakmıştır*' demişti. Mustafa Kemal Paşa da çok anlamlı cümlelerle yanıt vermişti. '*Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini yendiniz*¹²⁹'' diyerek, yenilgilerin ve tersine gidişlerin son bulunduğunu vurgulamıştı.

İnönü'den çekilen Yunanlılar Türk birliklerinin kendilerini geriden sarmakta olduklarını görünce, 7 Nisan'da Afyon'u da boşaltmışlardı. Aslıhanlar yöresinde 5 gün süren çarpışmalardan sonra Dumlupınar mevzilerinde tutunmuşlardı.

İkinci İnönü Muharebesi'nde taraflar küçümsenemeyecek kayıplar vermiştir. Fakat Türk kayıplarının çoğu yakılan, yıkılan köyler ve kasabalarda görülmüştü. Buna rağmen kazanılan zafer, yurt çapında büyük sevinç yaratmıştı. İstanbul'da Mareşal Deli Fuat ile eski Ayan Başkanı Rıfat Bey de bu başarıyı kutlayanlar arasına katılmışlardı. Fakat Diyarbakır'dan Şeyh Ahmet Sünusi ile 10. Tümen Komutanı Veysel'in telgrafları ayrı bir ehemmiyet taşıyordu. Sünusi, TBMM üyelerine, ordunun komutanlarına, subaylarına ve erlerine selam gönderip bundan böyle kararlıkla direnmelerini diliyordu. Veysel Bey ise, Bafra ve Alaçam halkının orduya armağanı olarak 400 kg. tütünden yapılacak sigaraları göndereceklerini bildirmişti.

Bunlar haricinde İstanbul'da zaferi kutlamak için toplantılar düzenlenmiş, şehitler için mevlit okutulmuştu. 15 Nisan'da Ayasofya Camii'nde okutulan mevlide Velihaht Abdülmecit ile Şeyhülislam Nuri Efendi de katılmışlardı. Abdülmecit'in oğlu Şehzade Ömer Faruk ise Anadolu hareketine katılmak istemiş ve İnebolu'ya gelmişti. Fakat onun girişimi, birlik içinde bulunan kamuoyunda yeni karışıklıklara yol açacağı endişesiyle kabul edilmemişti.

Yunanlılar İkinci İnönü Muharebesi'nden sonra Türk ordusu daha da güçlenmeden saldırıya geçmeye hazırlanıyordu. Bu gaye ile Anadolu'ya gönderilen silahların çıkarıldığı limanlardan biri olan İnebolu'ya 9 Haziran 1921'de gemilerdeki toplarla ateş etmişlerdi. 13 Haziran'da İzmir'e gelen Kral Konstantin de '*Bizans'a Ankara'ya!*' diye bağırılan

¹²⁸Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 20 Mart 1954, Tefrika No:42., Tinal, a.g.e, s.112.

¹²⁹ Kemal Atatürk, **Nutuk (1919-1927)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2009, s.394.

gösterilerle karşılanmıştı. Yunan yöneticileri Sevr Antlaşması hükümlerinde bazı değişiklikler yapılması için Müttetiklerin önerdiği arabuluculuğu da kabul etmemişlerdi.

Bu dönemde Batı Cephesindeki Türk kuvvetleri İnönü-Kütahya-Döğür çizgisinde Dört grup halinde toplanmış bulunuyordu. Silah ve mühimmat gereksinimini karşılamak için de İtalya'dan satın almaların sonuçlandırılmasına çalışılıyordu. Bu durumda harekete geçen Yunanlılar Türk Kuvvetlerinin merkezi ile sol kanadına saldırmışlardı. Önce Afyon, arkasından Kütahya işgal edilmiş ve Türk birlikleri Eskişehir-Seyitgazi çizgisine çekilmek zorunda kalmıştı. Hadiselerin böyle gelişmesi nedeniyle cephe karargahına gelen Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ile durum değerlendirmesi yaptıktan sonra, "*Sakarya doğusuna kadar çekilmenin uygun*" olacağını önermişti. Bunun hemen arkasından Eskişehir de Yunanlıların eline geçince, Batı Cephesi Komutanlığı düşmanla arayış daha da açmak için orduyu süratle çekmeye koyulmuştu. Ancak bu çekilme ülkede ve Mecliste büyük heyecan yaratmıştı. Batıda savaş sürerken Karadeniz'deki Yunan filosu da 19 ve 20 Temmuz'da Trabzon'u, 25 Temmuz'da Sinop'u bombalamıştı. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın TBMM'nin 24 Temmuz günü gizli oturumunda Ankara'nın boşaltılması olasılığından söz etmesi heyecan ve kuşku daha da artırmıştı.

2.6.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlığa Getirilmesi

Eskişehir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi; İnebolu, Trabzon ve Sinop'un bombalanması ve Ankara'nın tehdit altında olması neticesinde Meclis, olaylarda sorumlu aramaya yönelmişti. Ahmet Ferit Bey (İstanbul)'in konuşmasından sonra söz alan Süleyman Sırrı Bey (Yozgat), Basri Bey (Karesi), Tunalı Hilmi Bey (Bolu), Vehbi Bey (Niğde), Hakkı Hami Bey (Sinop) ve Hamdi Bey (İzmit), Rıza Nur Bey (Sinop) ve Dr. Mazhar Bey (Aydın) memleketin içinde bulunduğu durumda ordunun güçlendirilmesi konusunda Meclisin alabileceği önlemler üzerinde düşüncelerini belirtmişlerdir. Sonuçta Başkomutanlık teşkilinin uygun bir çözüm yolu olduğu kuvvet kazanmıştır.

Başkomutanlık için kanun önerisi 5 Ağustos 1921'deki gizli birleşimde¹³⁰ söz alan Mustafa Kemal Paşa Başkomutanlık meselesi sebebiyle arkadaşlarının gösterdiği güven ve yakınlığa teşekkür ederek Yüce Meclisin tüm üyelerinin bu düşünce ve kanıda olduklarını sandığını söylemiştir. Görevin kapsamı ve süresi hakkında hazırladığı öneriyi Başkanlığa sunmuştur. Rıza Nur ve dokuz arkadaşının verdikleri önerge 5 Ağustos 1921'de

¹³⁰ TBMM GCZ, Devre:1, Cilt.2, s.164-180.

Başkomutanlık Yasası olarak kabul edilmiştir. Bununla Meclis, kendi manevi kişiliğinde bulunan, başkomutanlık görevini kendi başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya veriyordu. Başkomutan, ordunun maddi ve manevi gücünü olabildiğince yükseltmek ve sevk yönetimini bir kat daha güçlendirmek konusunda TBMM'nin buna ilişkin yetkilerini Meclis adına kullanabilecekti. Bu görev ve yetkiler üç ay için geçerli olacaktı, fakat bu süre dolmadan da söz konusu görev ve yetkiler geri alınabilecekti.¹³¹

Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık Yasası'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra Tekâlif-i Milliye (Ulusal Yükümlülükler) diye adlandırılan 10 emir ile ordunun ihtiyacı olan silah, mühimmat, araç gereç, yiyecek ve donatım malzemesinin hızlı bir şekilde sağlanmasına çalışılmıştır. Bununla beraber Türk ordusu ile Yunan kuvvetlerinin arasındaki silah ve araç gereç farkı giderilmişti. Tehlike Ankara'ya yaklaştığından kentin elden çıkabileceği düşünülmüş ve devlet dairelerinin Kayseri'ye taşınmasına karar verilerek orada hazırlıklara da başlanmıştı. Emin Bey, bu dönemi ve ailesini Kayseri'ye nakletme girişimini, sonrasında gelişen hadiseleri tefrikalarda şu cümlelerle anlatmıştır;

'... Yunanlılar İnönü'den sürüklemeyeceklerini anlamış olacaklar ki bu sefer Bursa'nın Uludağ cenup taraflarına bir piyade fırkasıyla bir hayli süvari kuvvetleri yığmış ve düşman doğrudan doğruya Eskişehir'e saldırmış ve ordumuzu Sakarya gerilerine çekilmeye mecbur etmişti.

... Yukarıda bahsettiğimiz çekilme dolayısıyla Ankara'nın tahliyesi lüzumu belirdi. B.M. Meclisi'nde büyük bir galeyana hüküm sürüyordu. M. Kemal Paşa Hazretleri'ne en geniş selâhiyetle başkumandanlık tevcih ediliyordu. Sivil ve askeri idarelerde faaliyet artmış ve Ankara'nın belli başlı büyük binaları ezcümle Hükûmet Konağı da dahil olmak üzere birçok mektepler işgal edilerek hastane haline konmuştu ve bu muvakkat hastanelerin cerrahî işleri bana havale edilmişti.

¹³¹20 Temmuz 1922 Birleşiminde Başkan Dr. Refik (Bayazıt) ve Emin Bey (Bursa) Beylerin Başkomutanlık Kanununun uzatılmasına dair bir kanun önerisi verirler, öneri ve gerekçesi okunur. Gerekçede, Başkomutanlık Kanununun hükmü kurban bayramının birinci veya ikinci günü son bulacağından kanun uzatılmasına dair işlemin bayram tatilinden önce Genel kurulca tamamlanması gerekmele, Başkomutanlığın ihdasını zorunlu kılan durumun devam ettiği dikkate alınarak, ekteki önerinin bugünkü toplantıda ivedilikle görüşülmesi belirtilmektedir. Önerinin 1'inci maddesinde ise, TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya Başkomutanlık tevcihine dair olan 144 sayılı Kanun hükmünün 5 Ağustos 1922 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılması öngörülmektedir. Yürürlük ve yönetmeye dair 2 ve 3'üncü maddelerin okunmasından sonra Başkan, önerinin bugünkü birleşimde ivedilikle görüşülmesini oya koymuş, kabulü üzerine Başkomutan Mustafa Kemal Paşa bir konuşma yapmıştır. Bkz. **TBMM ZC**, Devre:1, Cilt.21, s.44.

Bu sebeble ailem efradını çok küçük yaştaki çocuklarımı herkesten evvel Kayseri'ye nakledip vazifem başına dönmekliğim icabediyordu. Tahliye meselesinde nakil vasıtalarının tevzi işini idare için Kütahya mebusu ve esbak maliye vekili Ferit Bey (eski büyükelçilerimizden) reisliğinde birkaç mebus ve bazı sivil ve askerî büyük memurlardan mürekkep bir komisyon kurulmuştu. Bu panik gününde herkes bir an evvel araba yakalayıp yola çıkmak istiyor ve komisyona hücum ediyordu.¹³² Benim hastaneler ve yaralılarla olan alâkamı bilen komisyon ilk arabayı bana tahsis etmek gibi bir kadirşinaslık gösterdi.¹³³

Evvelden arkadaşım Kayseri Sıhhat Müdürü Hıfzı Bey'in hazırladığı bir eve aileyi yerleştirerek Ankara'nın yolunu tuttum. Diğer taraftan düşmanın hazırlıklarını bir an evvel bitirerek ordumuza son darbeyi vurmak ve Ankara'yı işgal ederek Kral Konstantin'e Millet Meclisimizin kürsüsünde bir hitabe irad ettirmek hevesinde bulunduğu öğrenilmişti.

Günün birinde Ankara şehri içinde bomba sesleri bizleri uykudan uyandırdı. Bunun ne olduğunu anlamak güçtü. Zira Dikmen tepesindeki evimde telefon bulunmadığı gibi civarımızdaki polis karakolunun iptidâî şeklindeki telefonu da bozulmuştu. Nihayet keyfiyet anlaşıldı. Bir Yunan tayyaresi şehir istasyonuna hücum ederek atılan bombalardan bir cephane vagonu infilak etmiş. Bu yüzden hâsıl olan heyecan zail olunca şehre indim ve Meclis'e uğradım.¹³⁴

Bazı arkadaşlar bir kafile halinde kurban bayramı vesilesiyle Kayseri'ye gitmek istediklerini ve fakat bu seyahatin Amerikalılara ait bir kamyonetle yapılması için benim tavassutta bulunmamı teklif ettiler. Amerikan Salib-i Ahmer'inde dostum Mis Alenn'e müracaatla kamyoneti temin ettim ve ben de dâhil olduğum halde on dört kişilik kafilemizle Ankara'dan hareketle ilk geceyi Mucur'da geçirerek ertesi günü Kayseri'ye vardık.

Kamyonetin silindiri çatlamış olduğu için hemen garağa çekildi. Bizler de ailelerimizin yanına gittik ve ertesi gün için Hükümet Konağı karşısındaki bir kahvehanede toplanmağı kararlaştırdık.

Muayyen saatte birleştiğimiz zaman Ankara'dan gelen bir telgraf haberine göre düşman taarruza başlamış olduğunu öğrenmekle derhal avdete karar verdik.¹³⁵,

¹³² Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 21 Mart 1954, Tefrika No:43., Tinal, **a.g.e**, 115.

¹³³ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 22 Mart 1954, Tefrika No:44., Tinal, **a.g.e**, 116.

¹³⁴ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 23 Mart 1954, Tefrika No:45., Tinal, **a.g.e**, 121.

¹³⁵ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 25 Mart 1954, Tefrika No:47., Tinal, **a.g.e**, 122.

2.6.4. Sakarya Savaşı

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa karargahını Ankara'nın 35 km. güneybatısındaki Alagöz köyüne kurmuştu. Yunanlılar sonraki günü 13 Ağustos'ta Eskişehir'den ilerlemeye başlamışlar ve bir gün sonra Sivrihisar'ı işgal etmişlerdi. Kral Konstantin ordularına Ankara'ya gitme emri vermiş, bununla da yetinmeyerek İngiliz irtibat subaylarını Ankara'da vereceği ziyafete çağırmıştı.¹³⁶ Oysaki 16 Ağustos'ta Avam Kamarasında Lloyd George, Yunanlıların hiç de lehinde yorumlanmayacak bir konuşma yapmıştı.¹³⁷ Bir engelle karşılaşmadan ilerleyen Yunanlılar 17 Ağustos'ta Sakarya'nın batısındaki Türk kuvvetleri ile yüz yüze gelmişlerdi. 21 Ağustos'ta Doğu Cephesi Komutanı Kazım Paşa'dan moral takviye edici bir yazı geldi. Bu yazıda, ‘‘ *Yaptığımız istiklâl muharebesidir. Vatanımızda bir dağ ve bir fedakar kalsa dahi kavgamız devam edecektir*’’ denildikten sonra, düşmanın kuvvetleri karşısında nasıl hareket edilmesi gerekeceği açıklanıyor ve şu veya bu mevziin müdafaasının düşünülmemesi, düşmanı yıpratmak için her çareye baş vurulması, düşmanın cenahlarından birinde faik kuvvetler toplayarak orada düşmana gerekli darbenin indirilmesi tavsiye ediliyordu.¹³⁸ Başkomutan Mustafa Kemal Paşa da bu prensipleri içeren şu cümleleri yayımlamıştı, ‘‘ *Hatt-ı müdâfaa yoktur, sath-ı müdâfaa vardır. O sath, bütün vatandır. Vatanın, her karış toprağı, vatandaşın kaniyle ıslanmadıkça terk olunamaz. Onun için küçük her cüz-i tam, bulunduğu mevzi'den atılabilir. Fakat küçük, büyük her cüz-i tam, ilk durabildiği noktada, tekrar düşmana karşı cephe teşkil edip muharebe'ye devam eder.*’’¹³⁹

11 tümenle hareket eden Yunanlılar, Türk ordusunun sol kanadını kuşatmak amacıyla 23 Ağustos'ta bütün güçleriyle Türk mevzilerine saldırmışlardı. Ağustos ayının 29'una kadar süren savaşlarda Türk savunması yer yer parçalanmış, batıya doğru kurulan Türk cephesi güneye doğru yön değiştirmişti. Bu durumda Türk kuvvetleri biraz daha geriye alınırken Yunanlılar bir hamle daha yapıp 2 Eylül'de Çal Dağı'nı ele geçirmişlerdi. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'nın değerlendirmesiyle de Ankara'nın tehlike altına düşmesi demektir. Bir gün sonra girişilen saldırıda Yunanlılar püskürtülünce, Yunan ordusu savunmaya geçmişti. Bunun üzerine Türk ordusu 10 Eylül'de Beylikköprü doğusunda genel saldırıya geçmişti. Buna karşı koyamayan Yunanlılar, geri çekilmeye başlamışlar ve 12 Eylül'deki Türk saldırısından sonra

¹³⁶ Turan, a.g.e, s.251.

¹³⁷ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1971, s.92.

¹³⁸ Kazım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, 3.bs., Merk Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 996.

¹³⁹ Atatürk, **Nutuk**, Cilt.2,Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, s. 132.

Sakarya'nın batısına geçmişlerdi. 13 Eylül'e gelindiğinde Sakarya doğusunda Yunan birliği kalmamıştı.

Sakarya Savaşı'nda da cephe gerisinde operatörlük yapan Emin Bey, savaştaki cephe gerisindeki çalışmalarından, savaşın gidişatından ve savaş sonrasında şu cümlelerle bahsetmektedir;

' Sakarya'da harp başlamış mecruhlar gelmeye başlamıştı. Ben ayağımın tozu ile derhal işe başladım. Ameliyatlari şimdiki Vilâyet Konağı'nda yapıyordum. Hacı Bayram Mahallesi'nde muhtelif binalardaki yaralıların vizite ve pansumanlarını yapmak işini sınıf arkadaşım Diyarbakır Mebusu (merhum) Haydar Bey'e havale etmiştim. Mumaileyh vizite ve pansumanları yaptıktan sonra yanıma gelir ve beraberce görülmesi icab eden hastalar hakkında malûmat verir ve sonra da birlikte vizite ve ikinci ameliyatlarını kararlaştırırdık. Ameliyatlarına memleket hastanesi asabiyecisi Dr. Rifat Bey yardım ediyordu. Hulâsa istifade edilmesi mümkün olan her insan ve her vasıttan istifade ederek yaralılarımıza gereken ihtimamda kusur etmedik ve hamdolsun muvaffak da olduk.

Sakarya Meydan Muharebesi yirmi bir gün sürmek şartıyla o zaman göre dünya muharebelerinin en uzununu teşkil etmişti. Sakarya'dan evvel ki rekor Rus-Japon muharebesi sırasında Mukden meydan muharebesinde imiş. O muharebe on sekiz gün sürmüştü. ... Türk ordusu her türlü yolsuzluk içinde üç hafta çarpışmış ve düşmanı mağlup etmiştir.

... Bu muharebede zabitan ve efradın umumiyetle göstermiş olduğu sebat, mukavemet ve fedakârlık her Türkü takdirin fevkindedir. Hattâ başkumandan merhum Atatürk (ki Gazilik ünvanı Sakarya Zaferi'nden sonra verilmişti) attan düşerek kaburga kemikleri kırıldığı halde dahi emr-ü kumandayı bırakmamış ve harekâtı takip etmekten vazgeçmemişti. Seyyar müfreze kumandanı Zeki Bey (bilâhare Jandarma Umum Kumandanı Zeki Paşa merhum) ile Çolak İbrahim Bey kumandasındaki ikinci seyyar müfrezenin düşmanın çok gerilerine yani birincinin Sivrihisar'a ve ikincinin Haymana arkalarına kadar sarkarak gece baskınları yapmaları ve Miralay Şerif Bey kumandasında cepheye yetişip mevziye yerleşmeye bile vakit bulmadan hemen açıkta toplarını faaliyete geçirerek düşmanı yandan dövmeğe başlaması Yunanlıları şaşkırtan başlıca âmillerdendir.¹⁴⁰

Sakarya Zaferi tahakkuk ettiği gün nihaî zaferin de kazanılacağı tahakkuk etmiş demektir. İşte Sakarya Zaferi'nden bir gün evvel Meclis Başkanlık odasında Başvekil Rauf, Sihat

¹⁴⁰ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 26 Mart 1954, Tefrika No:48., Tinal, a.g.e, 124-125.

Vekili Refik Saydam (merhum Başvekil) Meclis İkinci Reisi Dr. Adnan Adıvar ve Başkâtip Recep (merhum Recep Peker) Beyefendiler bulunduğu halde Başkumandan M. Kemal imzasıyla ve Meclis Riyaseti'ne hitaben gelen bir telgrafta şöyle deniliyordu: "Bu sabah ki tarassudâtta Sivrihisar istikametinde giden bir alay kadar tahmin edilen düşman müfrezeleri görülmüştür" Müphem olan bu telgrafnameden manâ çıkarılmak istenirken ben kalpağımı çıkarıp "hurra" sedasıyla tavana fırlattım ve düşmanın ricata başlamış olduğunu ilâve ettim. Dr. Adnan Beyefendi "Çok acele ediyorsun" deyince ben: "Vallahi billahi bu hareket başlangıcıdır. Papulas'ın tâbiyesini çok iyi ezberledim" dedim ve ilaveten Kayseri'deki aileme zaferimizi müjdelemekten çekinmeyeceğimi de söyledim. Yine Adnan Bey bu harekete hafiflik olur, dedi ise de ben Kayseri'deki aileme iki kelimelik yani yalnız (muzafferiz) tarzında telgraf çektim. Bu telgrafın Kayseri'de şüyû bularak orada ricatın kat'ileşmesinden bir gün evvel şenlikler yapılmış. Ertesi gün aynı odada ve aynı zevat huzurunda okunan cephe telgrafı bazı noktalarda düşmanın geri çekilmeye başladığı haberini verirken arkadaşlar teşhisimin yahut hükmümün doğru çıkmış olduğundan dolayı beni tebrik ettiler.¹⁴¹

Kazanılan zafer yurdun her yanında çeşitli surette kutlanırken, Fevzi Paşa ile İsmet Paşa 14 Eylül 1921'de Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bir önerge vererek, Sakarya zaferinin kahramanı Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya Osmanlı İmparatorluğunun en büyük askeri rütbesi olan Müşirlik rütbesi ile Gazilik unvanının kullanılmasını istediler.¹⁴² Bu önerge meclis tarafından 19 Eylül 1921 tarihinde yerine getirildi.

Sakarya zaferinden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinde bir ahenksizlik baş gösterdi. Özellikle Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık yetkisini sürdürmek için Meclis'e sevk edilen kanun müzakereleri sırasında bazı milletvekillerinin muhalif tutum içine girdikleri görüldü. 31 Ekim 1921 tarihinde yapılan oylama neticesi; kabul -152, ret -12, çekimser-3'dür. Emin Bey Kabul oyu veren milletvekilleri arasındadır¹⁴³. Bu netice çerçevesinde kanun kabul edilerek Başkomutanlık süresi, 5 Kasım 1921 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılmıştır.

1922 başlarında Mütteliklerin Türkiye barışı için yeni bir konferans toplayacakları anlaşılmıştı. Bunun üzerine Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'in gereken temaslarda bulunup Türk görüşünü kesin açıklaması için Fransa ve İngiltere başkentlerine gönderilmesi uygun görüldü. Bakanlar kurulunun kararı, TBMM'ce onaylandı. Dışişleri Bakanının Paris'e

¹⁴¹ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 27 Mart 1954, Tefrika No:49., Tinal, a.g.e, 126.

¹⁴² **TBMM ZC**, Devre:1, Cilt.12, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s.262.

¹⁴³ **TBMM GCZ**, Devre:1, Cilt.2, s.430-431.

gitmeden önce İstanbul'da Tevfik Paşa hükümeti ile de görüşmesi ve barış görüşmelerinde birlik sağlayabilmek için İstanbul hükümetinin, TBMM hükümetinin görüş ve isteklerine katıldığını belirten bir açıklama yapmaya razı etmesi de düşünülmüştü.

7 Şubat 1922'de Ankara'dan ayrılan Yusuf Kemal Bey, İstanbul'da Sadrazam Tevfik ve Dışişleri Bakanı Ahmet İzzet Paşa ile görüştü. Tevfik Paşa, Yusuf Kemal Bey'e padişahla görüşmesini önerdi. Birkaç gün sonra da Yusuf Kemal Bey'i padişah Vahdettin kabul etti. Fakat yapılan görüşmede beklenen sonuç alınamadı ve bu görüşme bir yankı uyandırmadı. İstanbul yöneticileri Ahmet İzzet Paşa'yı, Yusuf Kemal Bey'den evvel Paris'e yolladı.

Yusuf Kemal Bey'in İstanbul'da görüştüğü Fransız Yüksek Komiseri General Pelle, Müttefikler arasındaki havayı açıklıkla özetlemişti. İngiltere, Yunanistan'ı korumayı sürdürüyordu, fakat Fransa'nın Türkiye'ye karşı başlattığı dostluk politikası değişmemişti. Fransızlar Türkiye'nin güçlenmesini ve Bolşeviklerin eline düşmemesini istiyorlardı, fakat İngiltere'yi de kollamak zorundaydılar.

Yusuf Kemal Bey 2 Mart 1922'de Paris'te Başbakan Poincare ile görüştü. Daha sonra Londra'ya geçti ve Dışişleri Bakanı Curzon'la görüştü. Yusuf Kemal Bey'in Ankara'ya dönmek üzere Londra'dan ayrıldığı günün ertesinde 22 Mart 1922'de Paris'te toplanan İngiltere, Fransa ve İtalya Dışişleri Bakanları, asker ve uzmanların da görüşlerini aldıktan sonra Türkiye ile Yunanistan'a bir ateşkes çağrısında bulunmaya karar vermişlerdi. Ateşkes hükümleri Yunanistan'ı gözeterek hazırlanmıştı. Yunan hükümeti bu ateşkesi kabul ettiğini açıkladı. Ankara'da daha sağlıklı ve ayrıntılı bir değerlendirme yapmaya çalışırken Paris Konferansını sürdüren üç Dışişleri Bakanı, 26 Mart tarihli bir nota ile barış koşullarını belirlediler. Bu koşullarda Misak-ı Milli ile saptanmış kurullarla bağdaşma yoktu. Bunun üzerine TBMM, toptan bir ret yerine, karşı önerileri içeren bir yanıt vermeyi yeğlemişti. Ateşkes ve barışa ilişkin her iki notaya 5 Nisan 1922'de verilen yanıtta ateşkesin ilke olarak kabul edildiği belirtilmişti. Fakat mütareke ile birlikte Anadolu'nun boşaltılmasına hemen başlanması da şart koşulmuş ve bunun dört ayda tamamlanması istenmişti. Eğer boşaltma dört ay içinde tamamlanmazsa üç ay daha uzatılabilecekti. Ateşkesle birlikte barışla ilgili görüşmelere de başlanacaktı.¹⁴⁴

Fransa, İtalya ve özellikle İngiltere'nin, Ankara'nın karşı önerilerini kabul etmeyeceği belliydi. Nitekim önerilere 15 Nisan 1922'de gelen yanıt olumsuzdu. Sakarya yenilgisinden

¹⁴⁴ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt.2, TDK Yayınları, Ankara, 1965, s.477.

sonra Eskişehir-Afyon çizgisine çekilen Yunanlılar, İtalya'nın boşalttığı Menderes vadisindeki Söke ve Kuşadası'nı işgal ettiler. Daha sonra Ankara hükümetine gözdağı vermek için 7 Haziran 1922'de sekiz gemilik bir filo ile Samsun'a saldırarak şehri top ateşine tuttular. Yunanlılar İzmir ve yöresini İyonya adıyla özerk bir statüyle doğrudan doğruya kendi egemenlikleri altına sokmaya yönelmişlerdi.

TBMM hükümeti sorunları barışçıl yollardan çözme olanağının bulunup bulunmadığını bir kez daha saptamak amacıyla İngiltere ve Fransa yöneticileri ile ilişki kurulmasının gerekli olduğunu düşündü. İçişleri Bakanı Fethi Bey'in temaslarda bulunması uygun görüldü. Önce Paris'e giden Fethi Bey 23 Temmuz'da Poincare ile görüştü. Fransız Dışişleri Bakanından umut verici bir yanıt alamadı. Daha sonra Londra'ya geçti ve ne Lord Curzon ne de Balfour kendisiyle görüşmek istemedi. Yalnızca Dışişlerinden bir yetkili'' *İngiltere şimdi görüşmelere girişmek istemiyor*'' diyerek barışa giden yolların kapandığı belirtti.

Emin Bey, tefrikalarda Ali Fethi Bey'in taarruz öncesi askeri vaziyet hakkında verdiği bilgileri şu şekilde aktarmıştır; '*... Alınan haberlere göre Yunanlılar İstanbul'da Rumlardan talim ve terbiye altına aldıkları kimselerle yeni bir askeri fırka teşkil etmişlerdi.*¹⁴⁵ *Trakya'yı millî kuvvetlerimizden tamamen temizledikleri yani Cafer Tayyar Bey fırkasını esir ettikleri için Trakya'da bulunduklarını bir fırka kadar kuvveti de bu yeni teşkil ettikleri fırka ile birleştirerek bir kolordu haline getirmişler ve bu kuvvetle bizim zayıf ve münhasıran milli kuvvetlerimiz tarafından tutulmakta olan Menderes cephesinden taarruza geçerek Antalya'ya kadar olan araziyi işgalle cephe hatlarını müstakim haline getirmeğe ve onu takiben de ordumuzu çevirmeğe çalışacaklarmış.*¹⁴⁶'' Büyük Taarruz bu süreç sonrasında artık kaçınılmaz bir hal almıştı.

¹⁴⁵ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 28 Mart 1954, Tefrika No:50., Tinal, **a.g.e**, 129.

¹⁴⁶ Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 29 Mart 1954, Tefrika No:51., Tinal, **a.g.e**, 130.

2.6.5. Büyük Taarruz ve Neticeleri

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1922'nin 17/18 Ağustos gecesi Ankara'dan ayrılarak otomobille Tuzçölü üzerinden Konya'ya gitti.¹⁴⁷ Onun Ankara'dan ayrıldığını birkaç kişiden başka bilen yoktu. Onlar da işi çok gizli tutmuşlar, hatta 21 Ağustos 1922'de Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Çankaya'da bir çay partisi tertiplemediğini gazeteler ve ajanslarla her yana duyurmuşlardı. Hâlbuki Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu tarihten bir gün önce Akşehir'de, Batı Cephesi Karargâhında idi. Batı Cephesi Komutanına, 26 Ağustos 1922 sabahı düşmana taarruz edilmesini emretti.

Başkomutanlık, Genelkurmay Başkanlığı ve Batı Cephesi Komutanlığı karargâhları 24 Ağustos'ta, Birinci Ordu Karargahı'nın bulunduğu Şuhut kasabasına, ertesi gün de Kocatepe'ye nakledildi. 25 Ağustos akşamından itibaren Anadolu'nun dışarı ile bütün iletişimi kesilmiş, aynı gün Birinci Ordu Komutanlığı tarafından, 26 Ağustos 1922 sabahı taarruza geçileceği bütün birliklere bildirilmişti. Diğer taraftan Gazi Mustafa Kemal Paşa 25/26 gecesi İcra Vekilleri Heyeti Reisine ve Adnan Bey'e 26 Ağustos Cumartesi günü taarruzun başlayacağını bildirdi. Bu saatlerde Türk birlikleri, bazı yerlerde düşmana 400 metreye kadar yaklaşmış bulunuyor ve saldırı için verilecek emri bekliyorlardı.¹⁴⁸

26 Ağustos 1922 cumartesi sabahı topçu ateşinin başlamasından iki saat sonra Birinci Süvari Tümeni Çayhisar'ı işgal etmişti. On birinci Tümenin, iki yürüyüş kolunun kolbaşıları Tınaztepe eteklerine yanaşmış bulunuyorlardı. Saat 6.40'da Tınaztepe'deki düşman piyadesinin siperlerinden geri gittiği görülüyordu. 26 Ağustos'ta alınan sonuçlar umut vericiydi. 27 Ağustos günü Afyon Türk birlikleri tarafından ele geçirildi. Fakat Eskişehir'de hala Yunan birlikleri vardı. Birinci Ordu, Düşmanı sol cenahla kavrayarak İzmir'e gitmekten men etmek için, 28 Ağustos günü tekrar taarruza geçti. 29 Ağustos'ta Birinci Ordu birlikleri Olucak, Hamurköy, Çalköyü, Aslıhanlar üzerinden Dumlupınar'a gitmek isteyen beş düşman tümenine güneyden taarruz etti ve Dumlupınar yolunu tıkadı.

30 Ağustos günü başlayan büyük savaşı Çalköy yakınında bir karargahtan izleyen Gazi Mustafa Kemal Paşa, öğleden sonra düşmanın, ateşten bir çember içine alındığını ve kuzeye, doğuya, batıya ve güneye doğru yöneldiğini görmüştü. Bundan iki buçuk saat sonra da taarruz

¹⁴⁷ Atatürk, **Nutuk**, 173.

¹⁴⁸ Tansel, **a.g.e.**, s. 159-160.

zaferle sonuçlandı.¹⁴⁹ Taarruzun zaferle sonuçlanmasının ardından İzmir kurtarılmış ve Bursa'ya girilmiştir.¹⁵⁰

¹⁴⁹ **TBMM ZC**, Devre:1, Cilt.23, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.273.

¹⁵⁰ Emin Bey yaşananları tefrikalarda şu cümlelerle anlatmaktadır; *"... Afyon zaferini takiben İzmir'in kurtarılışı müjdesini geç vakit Ankara'da haber almıştık. Şehrin muhtelif yerlerinden silâh seslerinin gelmeye başlaması üzerine şenlik hareketine geçilmişti. O dakikanın heyecan ve saadeti kadar tatlı bir duyguya bütün ömrümce rast gelmedim. Gözlerim iki çeşme olmuş, sevinç yaşları akıtırken Allah'a şükürler ediyor ve milletimizin bütün felâketlerden masun kalmasını niyaz ediyordum. Düşmanın İzmir'den tardına rağmen Marmara Havzası'ndan defedilmesi mümkün olmamıştı. Buna sebep Afyon taarruzu başlarken Eskişehir cephesi Şükrü Naili Bey (merhum İstanbul kumandanı Şükrü Naili Paşa) fırkasından ibaret zayıf bir kuvvete bırakılmıştı Hattâ Gazi Paşa "Şayet düşman bunun farkına varabilirse bir süvari alayı ile Ankara'ya kadar gelebilir. Fakat biz neticeyi Afyon'da alacağız" demişlerdi. Tabî-i diğerle cephe adeta müdafaasız bir setir kıtasıyla muhafaza edilir vaziyette bırakılmıştı. Artık biz Bursa mebusları intihab dairemizin kurtuluş savaşlarında bulunmak üzere askerî bir kamyonla hemen cepheye hareket etmiştik. Ordumuzun cüz-i tâmina İnegöl'de yetiştik. Askerlerimiz muntazam ve normal yürüyüşleriyle düşmanı önüne katmış bulunuyordu. Fakat Bursa ve İnegöl arasında Kazancı Bayırı mevkiinde şiddetli bir mukavemetle karşılaşmış ve beş yüz kadar şehit vermiştik. Buradaki mukavemet de kırılarak Bursa'ya doğru hareket edilmiş ve şehrin kenar mahallelerinde yine şiddetli bir mukavemetle karşılaşmış, nihayet düşman tard edilerek Bursa'ya girilmişti. Bursa'ya girince hükümete vaziyet ederek vali vekilliğine İstinaf Mahkemesi Reisi Numan Bey'i (ki Eskişehir Askeri Hastanesi Başhekimi Haşim Bey'in ağabeyi idi) ve Mudanya Kaymakam Vekilliği'ne Doktor Hilmi Bey'i (merhum Malatya Milletvekili) getirmek oldu." (Emin Erkul "Milli Mücadele Hatıraları", **Vakit**, 30 Mart 1954, Tefrika No:52., Tinal, **a.g.e**, s.132-133.)*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ MECLİS'İN DÜŞÜNCE YAPISI VE EMİN BEY

3.1 Meclisin Mali Konudaki Düşüncesi ve Emin Bey

Uzun savaş yılları, Anadolu'yu yakmış, yıkmış ve bir harabe haline getirmişti. Yeni bir Türk Devleti kurabilmek için, Anadolu'nun tüm varlığına sahip çıkmak gerekiyordu. İşte bu düşünce ile Mustafa Kemal Paşa, 18 Mart 1920'de Heyet-i Temsiliye adına tüm Osmanlı Devleti içindeki Osmanlı Bankaları ile Düyun-ı Umumiye ve Reji İdarelerinin paralarına el konulmasını, bunların Ziraat Bankası'nın İstanbul'a irsalât yapmalarının önlenmesini istedi. TBMM açıldıktan ve İcra Vekilleri Heyeti oluşturulduktan sonra TBMM Hükümeti, devlet geliri sayılabilecek her şeye el koydu.¹⁵¹

2 Eylül 1920 senesinde Bedeli Nakdi Kanunu meclise gelir, kanun "*Seferberlik müddetine münhasır olmak üzere emsali misülü silah altına celbedilmiş ve edilecek olan hizmeti fiiliye ve ihtiyat ve müstahfiz sınıflarında bulunan müslim ve gayrimüslim efrattan yalnız altı ay için bedeli nakdi kabul edilecektir.*" şeklinde açıklanır. Emin Bey, Bedeli Nakdi Kanunun Meclis'e gelmesine "*hayret ettiğini*" belirtir. "*Çünkü bu kanun bu gün millet beyninde tefrika, nifak, şıkak tevlidinden başka bir şeye yaramayacak.*" diyerek, Birinci Dünya Savaşı döneminde Bedeli nakdi uygulandığını ve bunun ancak "*Zengin evlatlarına, tüccar, esnaf evlatlarına münhasır kaldı. Fukara harbe gitti.*" Paraya ihtiyacın olduğunun hakikat olduğundan bahseder, fakat bedeli nakdi ile ne kadar para toparlayacaklarının tartışılır olduğundan dem vurur. "*Harbi umumide bedeli nakdi miktarı yedi milyon lira kadar tutmuş*" olduğunu söyler ve bu bedeli toparlayabilmenin imkânsız olduğunu dile getirir. "*Bunun yerine diğer harp vergisi, harbi umumide olduğu gibi, müterakki bir harp vergisi ile beş altı milyon lira yerine, elli altmış milyon lira temini mümkün olabiliyor*" Emin Bey gerekli açıklamaları yaparak bedeli nakdinin reddini ve bunun yerine de müterakki harp vergisinin kabul edilmesini teklif etti.¹⁵²

¹⁵¹ Güneş, a.g.e., 353-354.

¹⁵² TBMM ZC, Devre:1, Cilt.3, TBMM Matbaası, Ankara, 1981, s.480-481.

13 Eylül 1920 tarihindeki birleşimde Maliye Vekili Ferit Bey Men'i Müskirat Kanununun kabul edilmesiyle bütçeye vurulacak darbenin bir milyon lira olduğundan bahseder ve bu paranın küçümsenemeyecek boyutta olduğunu vurgular. Emin Bey ise, ispirotodan alınan verginin kahve, şeker, gaz gibi şeylere zam yapılarak alınmasından bahseder. İspirtolu maddelerin hekimlikte kullanıldığından bahseder. Rakı, şampanya, ispiro gibi hekimlikte kullanılacak olan ispirotolu '*müskirata resmi zammek tamamen mümkündür*' der.

Emin Bey, afyonun da men'i müskirata dâhil edilmesi konusuna değinir. Afyonun hekimlikte kullanılan yüzlerce ilacın muhtevasında bulunduğundan bahseder. Yasaklanırsa eczanelerin de kapanması gerektiğini vurgular. Hekimlikte kullanılacak ispirotolar hakkında hiçbir kayıt olmadığından bahseder. Kanunda ispiro ile yapılacak ilaçlar hakkında ek bir madde ister. Bu durumun ihmal edilmemesi gerektiğinden ya da hariçten mühürlü şişeler halinde getirtilebileceğinden bahseder ve bunu Sıhhiye Vekaleti'nin kontrol altında tutabileceğinden bahseder. Son olarak da Sıhhiye Vekaleti'nin kendi kontrolü altında bir ispiro fabrikası açmasını önerir. Burada sadece ispiro üretilebileceğinden bahseder. Hem dışa ihraç yapılabileceğinden hem de lüzumlu olan kısmını dahilde kullanılabileceğinden bahseder.¹⁵³

6 Ekim 1920 tarihinde yapılan oturumda Mekatib-i Askeriye Kanunu ile askeri okuldaki öğrencilere verilen harçlığın artırılması hususunda söz almış ve öğrenciler lehine bir konuşma yapmıştır. Emin Bey'in konuşması şu şekildedir; '*... Bendeniz askeri mektebinde yetişmiş bir arkadaşınızdır. Dokuz sene askeri mektebinde leyli olarak tahsil ettim. Affınıza mağruren, pederimin o zaman bana gönderdiği para üç, dört lira arasında idi. Yani talebenin paraya ihtiyacı yoktur demek, talebenin halini bilmemekten ileri gelir. Şimdi rica ederim, yemekleri, elbiseleri ne kadar muntazam olursa olsun, paraya ihtiyacı olmaz olur mu?*

*Bunun tıraşı var, hamamı var, sigarası var, kundura boyası var, iğnesi, ipliği var, bilmem nesi var... Rica ederim, bir hafta zarfında bir lira kâğıt parayı çok görmek abestir. Heyeti muhteremeden rica ederim, kanunu müttefikan kabul edelim ve bunların şevkini artıralım.*¹⁵⁴

13 Ekim 1920 tarihli oturumda Kastamonu mebusu Doktor Suat Bey'in, Zonguldak ve havalisinde hastanelerin açılması hakkında kanun teklifi konusunda Maliye ve Sıhhiye Encümenlerine verdiği mazbata ile alakalı Emin Bey, '*... Malumâliniz bu kömür ocaklarında pek çok kazalar olur, gaz zuhur eder, iştiâl vukubulur, ocak çöker. Bazı kısımları vardır ki*

¹⁵³ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.4, s. 137-149.

¹⁵⁴ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.4, s.555.

onları direklerle tutuyorlar. Onlar kırılır, birçok amelenin canı tehlikeye girer. Hâlbuki onlara muavenet edecek kimse yok. Yine malumunuzdur ki bugün kömür meselesi dünyayı işgal eden iktisadi bir meseledir. Şimdi bizim elimizdeki Ereğli havzai fahmiyesi gibi bir dururken bunların sıhhatini ihmal etmek doğru olabilir mi?¹⁵⁵” diyerek gereken müzakerelerin yapılmasını ister.

Emin Bey, Milli mücadele dönemi için düşmanların icra ettikleri ziyana karşı ittihazı lazım gelen tedbirlere dair Büyük Millet Meclisi’ne bir takrir sundu. 4 Kasım 1920 yılında ise Mustafa Kemal Paşa tarafından ‘‘Düşman tarafından ika olunan zararlar tespit edilememiştir. Bunların arazii meşguleye aidiyeti hasebiyle o havali istihlâs edilmedikçe zararların tespitine de imkan yoktur. Teklifin şimdilik kabiliyeti tatbikiyesi olmadığı ve âtiyen imkân husulünde nazarı dikkate alınması mukarrer bulunduğunu¹⁵⁶’’ cevabı verildi.

Emin Bey, 27 Kasım 1336 tarihinde takririnde bütçe açığını kapamak için kahve, çay, tütün gibi mamullerin vergilerinin artırılmasına dair bir takrir verir. Takririn verilmesindeki gerekçeleri ise şöyle açıklar; ‘‘Giriştiğimiz bu mübarezede muvaffak olmamız hiç şüphesiz paraya mütevakkıftır ve yine şüphe yoktur ki şu zaruret karşısında Hükümet bizleri birçok tekâlif karşısında bulduruyor. Ancak muhtaç olduğumuz parayı bilâ vasıta vergilere zam suretiyle tedarike çalışmak ahaliyi biraz daha Hükümeti milliyeden uzaklaştırmak demektir. Çünkü düşmanlarımız vergilerin affedildiği ve askerliğin affedildiği ilânleriyle zavallı halkımızı işgal ve izlâlden geri durmuyor. Binaenaleyh böyle rast gele vergileri tezyid etmekten ise bütçe açığı mecmuunun bilhesap bilvasıta vergileri mesalâ gaz yağı, şeker, tuz, kahve, tütün, çay ve emsali eşya rüsumunun tezyid suretiyle bütçe açığını kapamağa çalışmak en hayırlı ve nafile bir çare haldir. Şu kadar ki her türlü ihtikâra mani olmak üzere Heyeti Vekileye havalesini teklif ederim.¹⁵⁷’’

Emin Bey, Birinci İnönü Savaşı sırasında askerin süngü eksikliğinden bahsetmiş ‘‘ düşmanın muntazam siperli mevzileri karşısında erlerimizin kazma kürek gibi malzeme noksanı yüzünden dipçiklerle veyahut eline geçebilen sivrice bir nesne ile toprağı biraz kabartarak sözde siper vücuda getirmiş olduklarını’’¹⁵⁸ ekleyerek, aradaki hazin farkı gözler önüne seriyordu. Daha sonra Emin Bey ve arkadaşları bu hadiselerden yola çıkarak bir anonim şirket kurdu. Emin Bey bu dönemi tefrikalarda şu şekilde anlatmaktadır; ‘‘ ... Bu arada süngü işini

¹⁵⁵ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.5, TBMM Matbaası, Ankara,1981, s.53.

¹⁵⁶ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.5, s.276.

¹⁵⁷ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.6, TBMM Matbaası, Ankara, 1943, s. 63.

¹⁵⁸ Emin Erkul ‘‘Milli Mücadele Hatıraları’’, **Vakit**, 14 Mart, 1954, Tefrika No:36.

arkadaşlara anlatarak ve aramızda on beş bin lira toplayarak bir anonim şirket kurduk. Kiraladığımız iki dükkânı iptidaî bir imalâthane şekline koyup kağı arabalarının tekerleklerinden arta kalmış ve işe yaramaz hale gelmiş demirlerini toplayarak süngü yapmağa başladık. Bu demirler yumuşak olduklarından ateşte kızdırıp potasız sudan geçirmek suretiyle sertleştirdik. Bu süngüleri tüfeklere raptedebilmek için de bir hayli zorluklarla karşılaştıktan sonra vaktiyle İspanya'nın Barcelona şehrinde anarşistlerle çalışmış Kadri Usta isminde Bursalı bir döküm ustası bulduk ve bakırla kalay halitasından yapılmış balçıklarla süngülerin mavzere rapti işi halledildi. Yalnız bu süngülere kın yapmak imkânsızlığı yüzünden askerler bunları bir sicimle palaskalarına ilştiriyorlar ve lüzumunda sicimi koparıp süngüyü tüfeğe raptediyorlardı. Bu süngülerden imalât-ı harbiye hesabına on bin süngü imal ettik.¹⁵⁹

İmalât-ı Harbiye binası henüz tamamlanmış olduğu için bizim küçücük imalâthanemizde süngüden başka on bin bomba dahi yapıldı. Bomba imali için iptidaî madde olarak bakır ve kalaya ihtiyaç vardı. Ankara halkından işe yaramaz hale gelmiş bakırları topladık; kalay ihtiyacını ise çok müşkül şartlar ve fedakârlıklar karşılığında tedarik edebildik. Asıl işin garip tarafı dökümcü kumu bulabilmek için İstanbul'dan daha doğrusu Kumkapı'dan dört çuval dökümcü kumu getirtmek için katlanmadığımız müşkülât kalmadı.

Süngü ve bombadan sonra tahtadan beş yüz mitralyöz şarjörü de yaptık. İmalâthanemizin mesai saatleri sırasında vakit buldukça ben de dükkânlara gidip saatlerce ameleyi teşvik ediyordum.¹⁶⁰,

Emin Bey 8 Şubat 1921 senesinde 1920 yılı Müdafaa-i Milliye Vekaleti bütçesi görüşmelerinde cepheye gönderilen askerlerin, cephe yolunda neler yaşadığını, aldıkları yevmiyenin ne derece yetersiz olduğunu gözlemlemiş ve bu meyanda şu açıklamayı yapmıştır; ‘... Muntazam bir kıta sevk olunurken menzillere, falan alayın filan kıtası geçecektir diye haber veriliyor. Sevkiyat efradından kırk, elli kişi bir yere dolduruluyor. Yahut yüz, iki yüz kişi vagona yerleştiriliyor. Onların eline zannedersem yevmiye yedi buçuk kuruş veriliyor, haydi Allah selamet versin deniliyor. Rica ederim, yedi buçuk kuruşa bu adam ekmek mi alsın, katık mı alsın, çay mı içsin, ne yapsın?’

Son defa cepheyi dolaştığım zaman en çok hastaların gerilerdeki menzil ve nokta efradından, daha doğrusu yeni perakende sevkiyat efradiyle geri hizmetlerde bulunan

¹⁵⁹ Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 15 Mart 1954, Tefrika No:37., Tinal, a.g.e, 103.

¹⁶⁰ Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 16 Mart 1954, Tefrika No:38., Tinal, a.g.e, 104.

efraddan olduğunu öğrendim. Kıtasına giden herhangi bir nefer ne aç, ne çıplak ne hastadır ve şayanı iftihar bir suretle kıtadakilere ve hatta en ileri siperdekilere bile pek güzel bakılıyor. Bundan şu netice çıkarılabilir ki, sevkiyat hususunda verilen bu 7.5 kuruş nakâfidir. Böyle elli kişi olarak sevkolunan efrada sıcak çorba tevzii gayrimümkündür. Binaenaleyh, Müdafai Milliyece Heyeti Umumiye'ye tevdi olunan ve yevmiyenin tezyidi mahiyetinde olan o kanunun bir an evvel- askerimizi soğuktan, hastalıktan, kurtarmak istersek- çıkarmalıyız. ¹⁶¹'' açıklamasına menzil ve sevkiyat meselesine ehemmiyet verilmesine gerektiğine değinerek, bitirir.

Emin Bey, 23 Haziran 1921 tarihinde Beypazarı'ndaki maden sularının tahlil ettirilerek hekimlikte kullanılmasına elverişli olup olmadığının tespiti hakkında bir takrir verir. Akabinde Meclise verdiği takririn gerekçelerini söz alarak şu şekilde açıklar; '*Eczayı tıbbiye imal edilmediğinden daha pek çok seneler hariçten eczayı tıbbiye mubayaasına mecburuz. Eczayı tıbbiye için mühim olan miyahı madeniye'nin envai tabii olarak ve mebzul bir surette ve memleketimizin her tarafında mevcut iken Avrupa'dan mütemadiyen hem de tabiisi yerine sun'i maden suları ithal edilmesi akıllara hayret verecek kadardır. İthal edilen maden sularının "beher" şişesi Ankara'da seksen kuruşa satılmaktadır. Ve bunun maliyeti yalnız şişesi ve mantarından ibarettir. Memlekette maden sularından istifade olunmamasının tek sebebi ülkede bir şişe fabrikasının bulunmamasından ileri geliyor''* diyerek, Afyonkarahisar ve İnegöl'deki maden sularının kullanılmamasının acı bir kayıp olduğuna değinir. Beypazarı civarında iki maden suyu bulunduğunu işittiğinden ve bunların hem iktisadi hem tıbbi açıdan kıymetli olacağından bu suların tahlili ile '*tababette istimaline elverişli olup olmadığının*', '*memlekette bir şişe fabrikası küşadı esababının* ' gerektiği takririni Sıhhiye ve İktisat Vekaletlerine havalesini teklif eder. Bu takririn Sıhhiye ve İktisat Vekaletlerine havalesi edilmesi meclisçe müttefikan kabul edilir.¹⁶²

Emin Bey'in altın ve gümüşten hulliyat¹⁶³ taşıyanlardan vergi alınmasına dair teklifi Layiha Encümeni'nin '*Bir kadının sokakta, üzerinde ziynet eşyasının olup olmadığını anlamak için, aranmasının hürriyete tecavüz olarak düşünülmesine sebebiyet vereceği.*' gerekçesi ile reddedilmiştir. 28 Kasım 1921 yılındaki içtimada Emin Bey, encümenin tuhaf bir açıklama getirdiğini, bir kadının sokak ortasında yakalayıp da onu yoklamak gibi bir düşüncede

¹⁶¹ TBMM. ZC., Devre:1, Cilt.13, s. 137-138.

¹⁶² TBMM ZC., Devre:1, Cilt.11, s. 3.

¹⁶³ Kadın süs eşyası, takı.

olmadığını açıklar. ‘‘Teklifimiz altın saat gibi yani yüksek fiyatlı hulliyat hakkındadır’’ diyerek encümeneye cevap verir.¹⁶⁴

5 Şubat 1923 tarihli Meclis oturumunda ‘‘Halifeye emanatı şerifeyi teslim ve biat etmek üzere İstanbul’a gidip gelen heyeti mebusenin harcırahlarına dair’’ konu gündeme gelir. Konun girizgâhı şöyle yapılır.

‘‘ Gebze’den Haydarpaşa’ya ve Haydarpaşa’dan Bilecik’e kadar hazırlanan tren ücreti 66.580 kuruş 10 para Refet Paşa karargahı tarafından ödenmiş olup, karargaha iadesine dair tezkere Divanı Riyasetin 24 Kanunuevvel 1338 tarihli 43’ncü toplantısında hatırlatılmış ve talep olunan miktarın milletvekilleri heyeti için hazırlanan trene mi ait olduğu yoksa genel lokomotif ile adı geçen heyet için bir veya birkaç vagon mu birleştirildiği konuları İcra Vekilleri Riyasetinden sorup anlama yoluna gidilmişti. Riyaset, 7. 1.1339 tarihli tezkere cevabında İstanbul’a yollanan milletvekili heyeti için özellikle Haydarpaşa’dan bir tren hazırlanarak Gebze’ye gönderildiği fakat Adapazarı’ndan heyeti getiren trenin Gebze’den Adapazarı’na geri dönmesi gerekirken Gebze’de iki tren birleştirilerek çifte lokomotifle ve özel tren üretilerek Haydarpaşa’ya varıldığı elde edilen bilgiler ile yazılı olarak haber alınmıştır.’’ Daha sonra heyet içinde olan milletvekillerinden açıklama beklenir. İstanbul’a giden milletvekilleri arasında Emin Bey de vardır.

Emin Bey, Karaköy’e kadar alelade bir posta treni ile gittiklerini fakat Bilecik’te milletvekili heyetine özel iki vagonluk bir trenin var olduğunu, daha sonra Bozüyük’ten itibaren yeni bir özel tren hazırlandığını dile getirir. Fakat geri dönerken treni mahsustan haberinin olmadığını, arkadaşlarından sekiz, on gün evvel alelade bir yolcu gibi geldiğini söyler.¹⁶⁵

3.2 Meclisin Sağlık Konusundaki Düşünceleri ve Emin Bey

TBMM Hükümeti Sıhhiye Vekâletini 4 Mayıs 1920’den başlayarak Dr. Adnan Bey üstelenecektir. Dr. Adnan Bey bu vazifeye seçime katılan 137 üyeden 127’sinin oyunu alarak seçilmiştir.¹⁶⁶

Milli Mücadele yıllarında sağlık sorunları yanında sosyal yardım işleri de Vekâletin çalışma alanının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Hekim ihtiyaçlarını karşılamak için

¹⁶⁴ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.14, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s. 364-365.

¹⁶⁵ TBMM GCZ., Devre:1, Cilt.3, s.1278-1281.

¹⁶⁶ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.1, s.198.

milletvekili hekimler zaman zaman hastanelerde görev yapmıştır. Vekâletin yapacağı işler bir programa konmaya ve bu program doğrultusunda yürütülmeye çalışılmıştır. Doktor ve diğer sağlık personeli açığını kapatmak salgın hastalıklarla mücadele etmek ve koruyucu önlem almak önem verilen konulardan olmuştur. Korunmaya muhtaç çocuklara ve göçmenlere yardım etmek, çocuk ölümlerini önlemek ve nüfusu artırmak, karantina hizmetlerini geliştirmek, sağlık alanında gerekli kanuni düzenlemeleri yapmak bu alanda yapılması düşünülen işlerdendi.

TBMM'nin 9 Mayıs 1920 tarihli oturumunda Maarif Vekili Dr. Rıza Bey bir konuşma yapmıştır. Memleketin ekonomik durumu nedeniyle genel harcamalarda, sağlık ve sosyal yardım giderlerinde ölçülü olmayı tavsiye etmiştir. Tıbbi malzeme ihtiyacının ithalat yoluyla aşılacağını, salgın hastalıkların nispeten şiddetini yitirdiğini; ama sıtma, frengi hastalıklarının tehlike arz etmeye devam ettiğini, gerekli tedbirleri aldıklarını anlatmıştır.¹⁶⁷

Muhacirlerin iskânı ile ilgilenmesi hususunda belediyelerde yararlanılması söz konusu idi. 31 Temmuz 1920 tarihli oturumda Emin Bey bu hususta şu açıklamayı yapmıştır; “ *Balkan harbini müteakip bütün muhacirler Bursa'ya dolmuştu. O esnada belediye, belediye heyetleri muhacirin işlerine bakıyordu. Hususi bir komisyon, evet 1329 senesi nihayetinde de Muhacirin Müdiriyeti Umumiyesi Teşkilâtı yapıldı. O teşkilat meyanında azalıkta bendenizde bulunuyordum. O zaman Sıhhiye Müdürü idim. Hesabatı bu komisyondan devir aldık, tetkik ettik. Bilirmisiniz efendiler, o komisyona tevdi olunan gerek para, gerek malzeme eşyanın yüzde seksen beşi suiistimale uğratılmış*” olduğundan bahsederek, bu işin belediyelere tevdi edilmemesi, belediyelerin bu işi göremeyeceğini, belediyelerin menfaatine içtimalarda bulunacağını, bunu Bursa'da bir dönem Belediye Reisliği yaptığı sırada tecrübe ettiğini dile getirir.

“ *Bugünkü belediye teşkilatı iyi değildir. Muhacirin idaresini de onlara verecek olursak onların ellerine pek iyi bir lokma tevdi etmiş olacağız. Belediye teşkilatını düzeltelim. Belediye teşkilatını değiştirelim.*”¹⁶⁸

14 Ağustos 1920 tarihinde Lâyiha Encümeni'ne “ *Frenginin Men ve Tahdidi Sirayeti*” hakkında kanun teklifi verilmiştir. Bolu Mebusu Dr. Fuad Bey, frengi hastalığının başlangıçta Kastamonu ve Bolu yöresine münhasır olduğu düşüncesi hâkimken Balkan ve Birinci Dünya Harbi'nde ülkenin her yanını sardığını, Kütahya Sıhhiye Müdürlüğü defterinde 3000

¹⁶⁷ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.1, s.241.

¹⁶⁸ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.2, s.28

frengilinin kayıtlı olduğunu, meslek hayatında müşahede ettiği frengi vakalarının üzücü olmasına rağmen kanuni bir tedbirin olmadığını söylemiştir. Doktor mebusların bir kısmı Fuad Bey'in teklifini destekleyerek, bu hastalık nedeniyle birçok çocuğun kör ve sakat doğduğunu belirtmişlerdir.¹⁶⁹ Bazı mebuslar fuhşun önlenmesi ile bu işin çözümleneceğini savunmuş bazıları da devletin Bolu ve Kastamonu'da bu iş için hastane açıp hastaların parasız tedavi edildiğini belirtmiş; ancak tedavinin paraya da dayanması nedeniyle çıkarılarak kanunda her hekime bu konuda zorunlu görev verilmesini önermiştir.

Bu görüşmeler sırasında, frenginin ilk kez Kırım Savaşı'ndan sonra Anadolu'da çıkıp giderek yayıldığını, hastalığın önlenmesi için camideki hocaların halkı uyarıcı konuşmalar yaparak yardımcı olabileceğini önerenler olmuştur. Bu mebuslar ülkemizdeki taassup dikkate alınarak evlenmemiş kızların ve hasta olmayanların muayeneden yoksun tutulması gerektiğini savunurken, kimileri de ağrısız ve sinsice insanları ölüme götüren bu hastalığın önlenmesi için hiçbir ayırım yapmadan kanunun uygulanması gerektiğini söylemişlerdir.¹⁷⁰ Emin Bey kanunla alakalı şunları dile getirmiştir;

‘‘ Konya 'da Kastamonu ve Bolu 'dan ziyade frengi vardır. Fakat bugün ne Bursa 'da ne de Konya 'da frengi teşkilatı yoktur. Efendiler bugün Sıhhiye bütçesi umumi bütçemizin de yüzde yarısı nispetinde olursa hangi teşkilatı yapabiliriz rica ederim? En mühim itirazlarda bulunan Hulusi Efendi evvela ırzdan namustan bahsettiler. Evet efendiler; hiç şüphe yoktur ki, bütün mukaddesat içinde ırzdan, namustan başka mukaddes bir şey yoktur.

Mustafa Sabri Efendi gayet iyi bir mütalâada bulundular. Dediler ki erkeklerin ve seyyibe¹⁷¹ kadınların muayenesi doğrudur. Filhakika fen noktai nazarından çok iyi bir mütalâa dermeyen ettiler. Kızların muayenesine lüzum yoktur dediler.¹⁷² Hâlbuki, efendiler bu mesele uzun boylu gürültüleri mucip olmuştur. Bugün hiçbir bakirenin aksamlı mesturesi muayene edilmez. Muayene edilecek kısım gayet mahduttur. Buna dair kati emir verilmiştir. Boynundaki bezlere bakılacak, bir de doktor ağzını açtırarak boğazına bakacak, bir de dirseklerine bakacak. Mesele bundan ibarettir. Niçin bunu bu kadar gürültüye boğuyoruz? ‘‘Bu konuşma ardından Ergani mebusu, Emin Bey'e cevaben ‘‘ Daha ne kaldı Emin Bey? Bizim orada, üç dört vilayetimizde kadınlar çarşıya bile çıkmaz, pazara bile gitmez, bu Ankara'da icra ediliyor, bizim oralarda icra olunmaz’’ der. Bunun akabinde Emin Bey ‘‘

¹⁶⁹ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.7, s. 36.

¹⁷⁰ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.7, s. 37-39.

¹⁷¹ Dul kadın

¹⁷² TBMM ZC, Devre:1, Cilt.7, s.44.

*Bize para verirsiniz kızlara mahsus tıbbiye mektebi açarız, kız doktor yetiştiririz, kadınlarımızı da muayene ettiririz.*¹⁷³” cevabını verir.

Frengi ile yaşayan hastaların kendilerini gizlemelerinin de büyük bir sorun olduğundan bahseden Emin Bey, muayenenin bu durumun açığa çıkması için tek yol olduğunu anlatır ve bu meyanda izlenmesi gerekenleri konuşmasında şu şekilde dile getirir; ‘*Efendiler maksat ırkımızı tahripten vıkayadır. Frengi memleketimizde pek büyük belâdır. Böyle hayalâta kapılıpta esası terk etmeyelim. Frengileri birer vesile ile meydana çıkarıp onları tedavi lazımdır. Şimdi bu nasıl olur? Buda iki türlü olur. Birisi bilvasıta, diğeri bilâ vasıta. Bilâ vasıta olanı Bolu’da, Kastamonu’da yapıldığı gibi memleketin her tarafında frengi teşkilatı yapılır, her köyde, her şehirde ahali yegân yegân muayene olunur.*

*Hasta olanların isminin hizasına işaret olunur ve frengiler bu suretle meydana çıkar. Bu doğrudan doğruya yapılan muayene usulleridir. Sonra bilvasıta olan muayene teehhül vesilesiyle yapılacak muayenelerdir. Şimdi bu hususu iki misal ile izah edeceğim. Harbi umumi esnasında bilirsiniz ki, memleketin her tarafında vesika usulü ile ekmek veriliyordu. Bursa’da çiçek hastalığı zühur etti. Her kesi aşılama lazım, ilân ediyoruz: Efendiler çiçek var, geliniz aşılamanız diyoruz; aşı bedava, her şey bedava, hiç kimse gelmiyor. Bunun üzerine aşı yaptırmayanlar vesika alamıyacaktır diye ilan ettik, vesika vermedik, o saniyede iki ay zarfında üç yüz bin kişi aşıladık. Keza aynı usul İstanbul’da tatbik olundu. Tifo ve kolera için kendisini aşılatmayana ekmek vesikası verilmedi, her kes aç kalmamak için geldi kendisi aşılandı. İşte şimdi talep olunan bu meselede berayi teehhül hâkime izin almağa gelecek olanlar aynı zamanda tabibe kendisini muayene ettirir, kırk senelik bir heyet için gelir kırk yılda bir defa muayene olunur. Neden bunu bu kadar çok görüyorsunuz? Esaslı noktaları arzettim.*¹⁷⁴”

Toplantıda kadınların ve genç kızların muayenesi konusundaki tartışmalar gittikçe uzamış ve tasarının ilgili maddesinin Şer’iye, Adliye ve Sıhhiye Encümenlerinden seçilecek özel bir komisyonun kararına bırakılması kabul edilmiştir.1921 yılına gelindiğinde Frenginin Meni Sirayeti Kanunu çıkarılabildiği. Bu dönemde doktor olan mebusların cephede yaralı olan askerlerin tedavisine koştukları gibi hayati önem taşıyan sağlık meselelerine ait kanunların çıkarılmasında harcadıkları insanüstü çaba takdire şayandır.

¹⁷³ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.7, s.45

¹⁷⁴ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.7, s.45.

Dr. Adnan Bey'in Sıhhiye Vekilliği'nden istifa etmesi üzerine Namzetlik Kanunu gereğince TBMM Başkanı Operatör Emin Bey'i (Bursa), Dr. Refik Bey'i (Beyazıt) ve Dr. Fikret Bey'i (Kozan) aday göstermiştir. 10 Mart 1921 günü yapılan oylama neticesinde Emin Bey'in 18 oyuna karşılık Dr. Refik Bey 108 oy almış ve Dr. Adnan Bey'den sonra TBMM Hükümeti'nin ikinci Sıhhiye Vekili olmuştur. Bu vekâlet seçiminde 171 üye oy kullanmış, 41 üye çekimser kalmıştır.¹⁷⁵

4 Eylül 1922 günü Sıhhiye Vekâleti bütçe görüşmelerinde, Emin Bey, geçici sıhhiye memurluğu için köy öğretmenlerinden yararlanılmasını karantina teşkilatı yerine ‘*Meclisi Âlî-i Sıhhi*’ ve ayrıca ‘*Tababeti Adliye*’ isimli iki teşkilat kurulmasını teklif ederek, sıtma ile savaşta daha etkili olunmamasını istemiştir.¹⁷⁶

3.3 Meclisteki Adli Konular ve Emin Bey

Saruhan milletvekili Mustafa Necati Bey 12 Ağustos 1920 oturumunda söz alarak ‘*Fedakârlıkların ödüllendirilmesi gerektiğini*’ ifade etmiş ve bu konuda bir öneri sunmuştur. Öneri, cephede veya cephe gerisinde maddi ve manevi fedakârlıkta bulunanların derecelerine göre ödüllendirilmesi, bu ödüllendirmenin TBMM’ce onanmış bir takdirname, hizmet derecelerine göre üzerine adları yazılarak verilecek bir armağan ya da TBMM toplantı salonundaki onur levhasına adlarının yazılması ve fotoğraflarının konulması istemini içermektedir. Öneriyi görüşen Layiha Encümeni, böyle bir fedakârlığa genelde her vatandaşın mecbur olduğu gerekçesiyle öneriyi reddetmiştir.¹⁷⁷ Ancak öneri Başkanlık Divanınca benimsenmiştir.¹⁷⁸

¹⁷⁵ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.9, TBMM Matbaası, Ankara, 1954, s.47.

¹⁷⁶ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.22, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.502-506.

¹⁷⁷ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.3, s. 572.

¹⁷⁸ 2 Ekim 1920’de Milli Müdafaa Encümeni, memleketin savunmasını üstlenerek fedakârlıkta bulunan her vatandaşın, bugünleri hatırlatacak bir nişana sahip olmayı istemesi içten gelen bir duygu olduğunu, bu uğurda olağanüstü amaçları görülenlerin zamana uygun bir biçimde ödüllendirilmeleri gerektiğini, en ilkelilerinden en uygarlarına kadar bütün devletlerde fedakarlık karşılığı olarak ödüllendirilmeyi simgeleyen madalya ve nişanlar mevcut olduğundan, içinde yaşadığımız bugünlerin hatırasını canlı tutmak bakımından Meclisin de aynı şekilde hareket etmesi zorunluluğu bulunduğunu vurguladığı raporunda, böyle bir madalyanın çalışanları teşvik ve isteklerini artıracak önemli bir tarihi anı, sevinç ve övünç kaynağı olacağına işaret edilmiş, memleketin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarılması için çalışan TBMM üyeleriyle cephede ve cephe gerisinde canı pahasına fedakarlık gösterenlere bir şükran ifadesi olarak ‘‘İstiklal Madalyası’’ adıyla madalya verilmesi öngörülmüştür. Çeşitli karşı çıkışlar ve fikir teatileri neticesinde teklif 92 üyenin 54 olumlu oyu ile 29 Kasım 1920’de kabul edilmiştir. 4 Nisan 1921 tarihli 9 sayılı Resmî Gazete’de İstiklal Madalyası Kanunu yayımlanmıştır. Bu kanunla Operatör Emin Bey’e verilen yeşil şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.22 Nisan 1925 yılında ise Operatör Emin Bey’e verilen yeşil şeritli İstiklal Madalyası, kırmızı-yeşil şeritli İstiklal Madalyası ile değiştirilmiştir. Bkz. **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon No: 30 10 0 0,Kutu No: 194, Dosya No: 330, Sıra No:2.

Emin Bey 26 Şubat 1921 tarihinde Bursa ve civarında tevkif edilen Türklere karşılık Yunan tebaasından olan Rumların tevkif edilmesini isteyen tavrını Meclise sundu.

Emin Bey verdiği tavrını şu açıklama ile savundu; ‘*Son günlerde Yunanlıların Bursa civarında hünkârlıklarını en yüksek dereceye ulaştırdıklarını ve Bursa’dan firar edip gelen birçok kişinin ‘‘şahadet’’ şahitlikleriyle sabit olmaktadır. Bilhassa Ankara ile muhaberede buldukları töhmetiyle münevverandan kimyaker Mustafa, eczacı Şükri, muhacirin muhasebecisi İlhami, matbaacı Refik ve eşraftan Sadık Beyler yirmişer sene hapse mahkûm edilerek hapse ilka olunmuşlardır.*

Evlerinde Anadolu haritası bulduran bir çok genç de 3 sene hapis cezasıyla mâhkum olmuştur. Kadınların iffetlerine müteceviz hareketlerde bulunulmuştur’’ diyerek, bu durumda susmanın olamayacağından bahseder ve açıklamasına şu cümle ile nihayet verir, ‘‘*Hiç olmazsa şimdilik tebai Yunaniyeden olan Rumların derhal tevkifi suretiyle mukabelebilmisilde bulunulması lüzumunun Heyeti Vekile Riyasetine havalesini teklif ederim.*’’¹⁷⁹,

Emin Bey ‘‘*Hapishanelerin darüssınaa ve ahlâk mektebi haline ifrâğı için bir nizamname yapılmasına ve Konya hapishanesinin bir an evvel ifrağ edilmesine*’’dair Meclise bir tavrını vermiştir. Bir nizamname kaleme alınmak üzere Adliye, Dâhiliye, Sıhhiye Vekillerinin vazifelendirilmesini, bir taraftan da 1922 senesi bütçesine Konya Hapishanesi’nin ödeneğinden bir miktarın ‘‘*defaten sarfi suretiyle*’’ bu hedefe varacağı uygun olan Konya Hapishanesi’nin bir imalathaneye dönüştürülmesini teklif ettiğini de açıklar. Aynı gün başka milletvekilleri de hapishanelerle alakalı öneri ve önermelerini açıklar. Selâhattin Bey (Mersin) in ‘‘*Ceza evlerindeki hükümlülerin beceri ve uzmanlıklarına göre bir işte çalışmaya zorunlu tutulmaları*’’ Nusret Efendi’ (Erzurum)nin, ‘‘*Hükümlülerin suçlarının psikolojik bir istatistiğinin düzenlenmesi*’’ Hacı Ahmet Efendi (Muş) ve Tahsin Bey’ (Aydın) in ‘‘*Ceza evlerinin ıslahı ve sağlığa uygun bir hale getirilmesi*’’, Lütfi Bey’ (Malatya) in ‘‘*Ceza evlerine birer imam atanarak hükümlü ve tutuklulara beş vakit namaz kıldırılmaları ve her gün vaaz ve nasihatte bulunmaları*’’, Yusuf Ziya Bey (Bitlis) in ‘‘*Ceza evlerinin, Dâhiliye Vekâletinden alınarak Adliye Vekâleti yönetimine verilmesi*’’ haklarındaki kanun öneri ve önermeleri 8 Nisan 1922 birleşiminde¹⁸⁰ okunarak birlikte görüşülmüş, Dâhiliye Vekili Fehmi Bey’in açıklamaları, öneri ve önerge sahiplerinin konuşmalarından sonra tümünün Dâhiliye

¹⁷⁹ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.8, s. 46-47.

¹⁸⁰ TBMM ZC, Devre:1, Cilt.19, TBMM Matbaası, Ankara, 1959,s. 52-57.

Vekâletine gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Konu dönem sonuna kadar bir daha gündeme gelmemiştir.

Hükümet tarafından, tarım alanında ürün artırmak için ‘‘Cünha’’¹⁸¹ ile mahkûm edilen kişilerden, ceza süresinin bitimine az bir zaman kalanları ziraat işinde çalıştırmak üzere bir ay geçici olarak tahliyeleri kararlaştırılmıştır.¹⁸² Emin Bey de Cünha cezalarının cezayı nakdiye ile değiştirilmeleri için Adliye Vekâletine bir kanun tasarısı hazırlaması için 11 Mayıs 1922 günü bir takrir vermiştir.¹⁸³ Bu tasarının Adalet Vekâletine gönderilmesi Mecliste ekseriyetle kabul edilmiştir. 21 Haziran 1922’de ise cünha ile mahkûm edilen kişilerin bir ay geçici olarak tahliyeleri İcra Vekilleri Heyeti tarafından üç aya çıkarılmıştır.¹⁸⁴

Emin Bey ve 80 arkadaşı ‘‘Osmanlı İmparatorluğunun yıkıldığı ve yeni Türkiye Hükümetinin O’nun mirasçısı olduğu ve Hilafet Makamının tutsaklıktan kurtulacağına’’ dair bir önerge vermişlerdir.

Başkan, önergeyi oylamaya sunmuş 136 milletvekilinin katıldığı (2) ret (2) çekimsere karşı (132) kabul oyu verildiği, halbuki yetersayı olabilmesi için 25 milletvekilinin daha oya katılması gerektiği anlaşılacak şekilde işlem tamamlanmak üzere toplantının 1 Kasım 1922 gününe bırakılmasına karar verilmiştir.

1 Kasım 1922’deki birleşimde¹⁸⁵ Emin Bey ve 53 arkadaşı tarafından 30 Ekim 1922’deki birleşimde verilmiş, ancak oylama işlemi tamamlanmamış olan 6’ncı maddenin değiştirilmesine dair önerileri okunmuş, daha sonra söz alan Mustafa Kemal Paşa, Hilafetin niteliği ve tarihi gelişimi konusunda bir konuşma yapmıştır. Sonuç olarak önergelerin Şer’iye, Kanunu Esasi ve Adliye Encümenlerine havalesi kararlaştırılmıştır. Saltanatın kaldırılmasına dair üç encümen toplantısında geçen görüşmelerden Nutuk’ta şöyle bahsedilir; ‘‘ Üç encümen, bir odada içtima etti. Riyasetine Hoca Müfit Efendiyi intihap eyledi. Meseleyi müzakere etmeğe başladılar. Şer’iye Encümenine mensup hoca efendiler; hilâfetin saltanattan münfak olamayacağını, maruf safsatalara istinat ettirerek, iddia ettiler. Bu müddeiyatın cerh ve nakzında serbest iradei kelâm edenler, ortaya çıkar görünmediler. Biz çok kalabalık olan aynı odanın bir köşesinde münakaşayı dinliyorduk. Bu tarzda, müzakerenin maksut neticeye iktidarına intizar etmek, beyhude idi. Bunu anladık. Nihayet; müşterek encümen reisinden söz

¹⁸¹ Kabahatten ağır ve cinayetten hafif olan suç

¹⁸² **Düstur**, Cilt.2, s.203.

¹⁸³ **TBMM ZC.**, Devre:1, Cilt.20, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s. 20.

¹⁸⁴ **Düstur**, Devre:1, Cilt.2, s. 89.

¹⁸⁵ **TBMM ZC.**, Devre:1, Cilt.24, s. 304-316.

aldım. Önümdeki sıranın üstüne çıktım. Yüksek sesle, şu beyanatta bulundum: ‘Efendim, dedim. Hâkimiyet ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye, ilim icabıdır diye; müzakere ile, münakaşa ile verilmez. Hâkimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları, zorla Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına, vazıyyet olmuşlardı; bu tasallutlarını altı asırdan beri idame eylemişlerdi. Şimdi de, Türk Milleti bu mütecavizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline, bilfiil almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzubahis olan; millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız meselesi değildir. Mesele zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu, behemehâl, olacaktır. Burada içtima edenler, Meclis ve herkes meseleyi tabî görürse, fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde, yine hakikat usulü idaresinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir.

İşin ciheti ilmiyesine gelince; hoca efendilerin hiç merak ve endişelerine mahal yoktur. Bu hususta ilmi izahat vereyim’’ dedim ve uzunuzadıya birtakım izahatta bulundum. Bunun üzerine Ankara Meb’uslarından, Hoca Mustafa Efendi, affedersiniz Efendim; dedi, biz meseleyi başka noktai nazardan mütalea ediyorduk; izahatınızdan tenevvür ettik. Mesele, Müşterek Encümence halledilmişti.¹⁸⁶’’

Halife Vahdettin İngiltere’ye sığınarak yurtdışına kaçmıştı. Şer’iye ve Evkaf Encümeni tarafından Vahdettin’in halifelik makamından indirilmesine dair bir fetva hazırlandı. 18 Kasım 1922’deki birleşimde Şer’iye Vekili Vehbi Efendi, Vekiller Heyeti Başkanının ifade ettiği gibi, Halife unvanını taşıyan zatın kaçması ile İslam milletinin reisi tanınan bir adamın yabancı koruması altına geçmesi ve düşmanımız olan İngiltere’nin bir gemisi ile yurdu terk etmesi İslamlık adına çok aşağılayıcı olduğunu, bu şekilde Hilafet makamının boşalmış bulunması ile bütün Müslümanlar üzerine bir imam seçilerek biat edilmesinin vacip olduğunu belirterek, Hilafet makamına bir halife seçilmesini önermiştir.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Şer’iye Vekili, hilafet makamının boşaldığı fetva ile de belirtilmesi itibariyle derhal bir seçim yapılmasını önerdiklerini söyleyerek, durumu oya koyacağını duyurmuş, Yusuf Ziya Bey’in, fetva mevcut iken halifenin indirilmesini oya koymak doğru olmadığını beyan etmesine karşılık Mustafa Kemal Paşa, bu memleketi yıkmak için de fetvalar verildiğine işaret ederek ‘Fetva her halde Yüce Meclisin oyuna sunulmalıdır.’’ demiştir.

¹⁸⁶ Atatürk, **Nutuk**, s. 185-186.

Başkan, fetva gereğince Halifenin, hilafet makamından indirilmesini açık oya sunmuş, oy birliği ile kabul edildiğini duyurduktan sonra, yeni Halife için seçim yapılacağını söyleyerek milletvekillerinin oylarını kürsü üzerinde kutuya atmalarını istemiştir. Sonuçta Başkan, oylamaya 163 üyenin katıldığını, 9 milletvekilinin çekimser kaldığını, 2 üyenin Abdürrahim Efendi'ye oy verdiğini, 148 oy ile Abdülmecit Efendi'nin Hilafet Makamına seçildiğini bildirmiştir. Kayseri mebusu Âlim Efendi'nin okuduğu bir dua ile oturuma son verilmiştir.¹⁸⁷

Yeni Halifenin seçimi tamamlandıktan sonra, Meclis Başkanlık Divanı aynı gün (18 Kasım 1922) toplanmış ve yeni Halifenin göreve başlaması, kutlama ve kutsal emanetleri teslim töreninin yapılış şekli kararlaştırılmıştır.¹⁸⁸

20 Kasım 1922'deki birleşimde Başkan, önce Başkanlık Divanının İstanbul'a bir kurul gönderilmesini oya sunmuş, kabul olunmuştur. Başkanlık Divanınca seçilmiş olan dört üye dışında on beş üyenin kura çekilmek suretiyle seçilmesi kabul edilmiştir.

Başkanlık Divanınca seçilen dört üye, 2. Başkanvekili Müfit Efendi, Katipler Atıf Bey ve Hakkı Bey, İdare Âmiri Emir Paşa olup Genel Kurulca seçilen on beş üye şunlardır; Mehmet Hamdi Efendi, Mehmet Ragıp Bey, Hacı Mustafa Efendi, Hilmi Bey, Osman Server Bey, Operatör Emin Bey, Rasim Bey, Hüseyin Bey, Mustafa Durak Bey, Eyüp Sabri Bey, Halil İbrahim Efendi, Ziya Bey, Mehmet Vasfi Efendi, Şerif Bey, Feyyaz Ali Bey¹⁸⁹

Bu şekilde on dokuz üyeden oluşan bu kurul 24 Kasım 1922 Cuma günü İstanbul'da bulunmuş ve en yaşlı üye Şerif Bey'in başkanlığında olarak Başkanlık Divanınca düzenlenen tören programı ve TBMM kararı dairesinde görevini yerine getirmiştir.

Emin Bey Ankara'ya dönüşü sonrasında hükümet tarafından Meclis'e getirilen ve acele müzakeresi istenen önerge ile karşılaştığını anlatır. Önergenin mevzusu şöyle idi ‘ ‘ *İstiklâl Savaşı sırasında İstanbul'dan kalkıp da Ankara'ya gelmeyen sivil veya asker bilcümle memurların nisbetlerinin kesilmesi.* ’ ’ Müzakereye gizli celse şeklinde görüşülmeye başlanmıştır. Emin Bey bu müzakereye aleyhte cevap verir, fakat Meclis bu müzakerede müttefiktir. Tek karşı gelen Emin Bey olmuştur. Kürsüye çıkar ve şu cümleleri kurar;

‘ ‘ İstanbul'da kalıp gelmeyenleri topyekûn tarda kıyam edersek çok büyük bir hataya düşmüş ve en büyük bir günah işlemiş olacağız. Zira bu gibiler arasında cephane kaçırmak

¹⁸⁷ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.24, s.562,565.

¹⁸⁸ Çoker, a.g.e., s.284.

¹⁸⁹ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.25, s. 12,17.

için ölümü göze alanlar, hatta bu yüzden ölenler; muhaberatı temin edenler, eli silâh tutanları Anadolu'ya kaçıranlar nice yarbay ve albay rütbesinde olup da hamal kıyafetine girerek cephane tedarik ve irsalâtında çalışanlar pek çoktur. Halka gelince; hemen yüzde doksan dokuzu kalben bizimle beraberdi. Gerçi kısım sütü bozukların düşmanla teşrik-i mesai ettiği sabit ise de bunların yüzünden umumun cezalandırılması cihetine gitmek akıl ve mantığa ve adalete sığmaz. Eğer çağırılıp da gelmeyenler varsa bu gibilerin başı ezilsin. Filân general veya filan albay veyahut vali ve umum müdür gelmek istememiş ise onun yalnız nisbetinin kesilmesi değil hattâ başı dahi kesilsin.¹⁹⁰”

Konuşması sonunda önerenin yeniden incelendikten sonra Meclis'e sevkini ister. Bunun üzerine önerge geri alınır.

3.4 Meclisin Dış Politika Konusundaki Düşüncesi ve Emin Bey

23 Nisan 1920'de toplanan Büyük Millet Meclisi üyelerini birleştiren tek belge Misak-ı Milli olmasına rağmen, bunu gerçekleştirebilme konusundaki yaklaşımların ayrı ayrı olduğu, dolayısıyla dış politikada farklı görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920'de meclisin gizli oturumunda yaptığı konuşmada *“Hakikatte bütün gayemiz bu hudud-ı milli dâhilindeki milletimizin istirahatını, refâhını, ve bu hudud-ı milli ile muayyen vatanımızın tamamîyetini masun bulundurmaktan ibarettir.”* dedikten sonra Turanizm ve İslamizm politikası izleyeceklerini belirtmiştir.¹⁹¹

TBMM açılıp hükümetin oluşturulmasından sonra, izlenecek dış politika İcra Vekilleri arasında tartışıldığı gibi Hariciye Encümeni'nde de tartışılmıştır. Bekir Sami Bey'in başkanlığında toplanmıştır. Encümende Emin Bey de yer almaktadır. Hariciye Encümeni, hükümetin izlemesi gerekli olan politikayı gündeme getirince milletvekilleri bu konuda farklı önerilerde bulunmuşlardır. Ali Şükrü Bey, İngiltere; Hulusi Bey, Fransa; Ziya Hurşit Bey, Almanya ile işbirliği yapmayı önermiştir.

Emin Bey, İngiltere ve Fransa ile anlaşmak değil, ilişki kurulmasının dahi ülke çıkarları ile bağdaşmayacağını, Almanya'nın durumunun ise iyi olmadığını izah etmiştir. Şark'a yönelmeyi önermiştir. TBMM Hükümeti, Şark'a yönelirse Asya'daki Türk ve Müslüman kitlelerle Rusya ve Japonya'dan da yararlanma olanağı bulabilecekti. Emin Bey'i, Bekir Sami

¹⁹⁰ Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 6 Nisan, 1954, Tefrika No:59., Tinal, **a.g.e.**, s.145.

¹⁹¹ **TBMM ZC**, Devre:1, Cilt.1, s.3., Güneş, **a.g.e.**, s.414.

Bey de desteklemiştir ve hükümetin görüşünün de Emin Bey ile aynı doğrultuda olduğunu belirtmiştir.¹⁹²

Büyük Taarruz sonrasında Gazi Mustafa Kemal Paşa ateşkes görüşmelerine 3 Eylül 1922 günü Mudanya’da başlanılmasını önerirken orada TBMM hükümetini Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa’nın temsil edeceğini belirtmiştir. Ateşkes görüşmelerine İngiltere, Fransa, İtalya dâhil olurken Yunanistan doğrudan doğruya katılmamıştı. Yunanistan delegesi olarak görevlendirilen General Mazarakis ile Albay Sariyanis Mudanya’ya kadar gelmelerine rağmen gemiden dışarıya çıkarılmamışlardı. Görüşmelerde onların sözcülüğünü İngiliz temsilcisi üstlenmişti¹⁹³.

Mudanya Konferansı’na dâhil olan Emin Bey yaşananları şu şekilde aktarmıştır; ‘‘Baş Murahhasımız ve Baş Kumandan Vekili İsmet Paşa Hazretleri Fransız Generali Monbelli ile İngiliz General Harrington, Mudanya’nın şimdiki kız enstitüsü olan binasında konferans masası başında toplanarak mütareke şartlarını müzakereye başladılar. Bu karşılama oldukça soğuk bir tarzda musâfaha ve yekdiğerini takdimden ibaretti. Müzakere salonunda ilk iki gün zarfında biz Bursa Mebusları ile Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa ile Refet Paşa ve mebus Hamdullah Suphi Bey de vardı ve bu zevat sâmiîn sıfatıyla salonda bulunmakta idi. ertesi gün Başvekil Rauf Beyefendi de iltihak etti. Müzakere başlar başlamaz İsmet Paşa kayıtsız şartsız istiklâl ve misak-ı millî hudutlarını istedi. General Harrington buna yanaşmak istemedi ve çekişmeler başladı. İngilizlerin Quinn Elizabeth zırhlısı konferans salonunun ancak yüz metre ilerisinde demirlenmiş olup 38’lik toplarını mütemadiyen harekât halinde bulundurarak gösteriş yapıyordu.

Binanın balkonunda nöbet bekleyen Mehmetçik ise ‘‘Senin topların bana vız gelir’’ diye mırıldanıyordu. Salondaki müzakereler çetin oluyor ve münakaşalar uzun sürüyordu. İsmet Paşa ise Nuh deyip Peygamber demiyordu. Bu çekişmeler netice vermediği için heyet ertesi gün toplanmak üzere dağıldı.

İkinci gün öğleden sonra ikiye kadar devam eden müzakereden bir netice çıkmadı ve General Harrington salâhiyet istemek üzere İstanbul’a avdet edeceğini söyledi. İsmet Paşa bu gidişin ilk karşılaşmada kararlaştırılmış olduğu üzere kırk sekiz saat dolar dolmaz harekâtın tekrar başlamasına mâni olamayacağını ve bir taraftan da müzakere kapsının açık bulundurulacağını söylemesi üzerine Harrington hırsından bembeyaz kesildi ve generaller

¹⁹² Emin Erkul ‘‘Millî Mücadele Hatıraları’’, **Vakit**, 26 Şubat 1954, Tefrika No:20., Tinal, a.g.e, s.70.

¹⁹³ Turan, a.g.e., s. 273.

*salondan ayrılmağa başladılar. İsmet ve Fevzi, Refet Paşalar ile Rauf Beyefendi de yemek odasına geçip yemeklerini yemeğe başladılar.*¹⁹⁴”

Neticede Mudanya Mütarekesi 11 Ekim sabahı 6.00’da imzalandı. Yunan temsilcileri, konferansın yetkisi ve uygulanışı konusunda bazı itirazlar öne sürerek Mütarekeyi imzalamadan Mudanya’dan ayrıldılar, fakat daha sonra, Lord Curzon tarafından ikna edilen Yunan yönetimi, İstanbul’daki Yüksek Komiseri vasıtasıyla Mütarekeyi kabullendiğini açıkladı.¹⁹⁵ Ali Türkgeldi’ye göre, Mudanya ateşkes görüşmeleri Türk kararlılığı karşısında İngiltere’yi de Türk görüşünü kabul etmek zorunda bırakmış ve Trakya savaşılmadan geri alınmıştı.¹⁹⁶

İngiltere, Fransa ve İtalya 23 Eylül 1923’teki ilk çağrılarında barış konferansının Venedik’te yapılmasını önermişlerdi. Ancak sonra bundan vazgeçip toplantının uluslararası birçok konferansın düzenlendiği İsviçre’de Lozan’da olmasını kararlaştırmışlardır. Konferansın Açılış günü olarak da 13 Kasım 1922 olarak saptamışlardır. 27 Ekim’de hem İstanbul hem de Ankara hükümetlerine konferansa katılma çağrısı yapılmıştır. Saltanatın kaldırılması ile İstanbul’da bir hükümet kalmadığından barış konferansında Türkiye’yi yalnızca Ankara TBMM Hükümeti’nin temsil etmesi sağlanmıştı. Gazi Mustafa Kemal Paşa konferansa Batı Cephesi Komutanlığından sonra Mudanya görüşmelerinde de başarı olan İsmet Paşa’yı göndermeyi tasarladı. Lozan Konferansı çağrıda öngörüldüğü gibi 13 Kasım da değil, bir hafta gecikmeyle 20 Kasım 1922’de başladı.

29 Ocak 1923 günü mecliste Lozan Konferansında bulunan İsmet Paşa’ya gönderilen anlaşma esasları ile alakalı bir konu tartışılır. Emin Bey, şüphesiz barışa teşne olduklarını, yeniden başlayacak bir savaşın ülkede derin yaralar açacağını; özetle, o döneme kadar açılmış yararları tamamıyla kapatma döneminde yeniden savaşa girmenin büyük zararlar getireceğinden bahseder. Kendi ailesinden bahseder ve savaş döneminde ailesinden iki şehit verildiğine değinir. Yunanlıların her şeylerini gasp ettiklerinden de bahseder. Barış Konferansı’nda bahsedilen şartları kabul etmekle gerek istikbalimizi gerek evlatlarımızın istikbalini tehlikeye atacak olmaktan dem vurur.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 1 Nisan 1954, Tefrika No:54., Tinal, **a.g.e.**, 136-137.

¹⁹⁵ Salahi Ramadan Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991,s.288.

¹⁹⁶ Ali Fuat, Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1948, s.167-168.

¹⁹⁷ **TBMM GCZ**, Devre:1, Cilt.3, s.1267-1268.

Emin Bey Mudanya Konferansı'nın toplanmasından görüşmelerin kesilmesine kadar Mudanya'da olduğundan bahseder. İsmet Paşa'nın daveti üzerine dinleyen sıfatı ile konferansa katıldığını anlatır. Türk ordularının on beş gün içinde büyük ve hızlı hareketinden bahseder. Ordunun istekli oluşundan, yiyecek ve içecek düşünmediğinden, mütemadiyen önündeki düşmanı takip ettiğinden ve başarılı olduğuna vurgu yapar.

Emin Bey Lozan Muahedesi için de Mudanya Mütarekesi imzalanmadan evvel yaşananlardan çıkarım yaparak İngilizlerin öteden beri takip ettikleri sistemden şu şekilde bahseder. *“Eğer biz bugün bir harp hararı verirsek, yani bugün Heyeti Vekilenin metinini kabul edecek olursak sulha nail olacağımıza kaniim. Onlar müzakeratı katedüpde büsbütün inkıtaa uğratmak istemeyeceklerdir. Şuna heyeti muhteremenizden rica ederim, ki bu gibi hadisatın süratle tekemmül ettiği zamanlarda biz de beraber süratli olalım. Dün gece Heyeti muhtereme Reisi Beyefendi, icabederse sabaha kadar müzakereye devam edin dediler ve ricada bulundular. Tereddüdün kararsızlığı, kararsızlık da za'fi icabettirdiğini hiçbir zaman unutmayalım.”*

20 Şubat günü Ankara'ya gelen İsmet Paşa bakanlar kurulunda gerekli açıklamaları yapıp yeni talimat istedi. Mecliste sert tartışmalar yaşandı. Emin Bey bu dönemi şu şekilde anlatır; *“Konferansta müzakereler netice vermiyor, bilhassa Musul ve Boğazlar büyük yarattıyordu. Telgraf muharebeleri ile işin hâl olunamayacağı tahakkuk edince, şifahî izahat vermek üzere İsmet Paşa'nın Ankara'ya celbi kararlaştırıldı ve Paşa Ankara'ya döndü. Meclis'te cereyan eden müzakerelerde Musul ve Boğazlar meselesinin arz ettiği müşkülât dolayısıyla bunların vakt-i ahire terki şartıyla sulh muahedesinin imzalanması etrafında, gerek murahhas heyette gerek 'te bir temayül hâsıl oldu.”¹⁹⁸*

İzmit Mebusu Sırrı Bey; murahhas heyetin almış olduğu talimat kat'î mahiyette olduğundan müzakerelerle vakit geçirmektense Lozan'ı terk edip gelmesi icabettiği halde bunu yapmadığı ve bazı indî mülâhazalar sürdürerek Paşa'yı şiddetle tenkid etti ve bu gevşek hareketten dolayı İstiklâl Mahkemesi'ne sevkiyle idamı cihetine gidilmesi lâzım geleceğini beyan etti. Yanımda oturan Paşa: Bay Sırrı'nın söylediklerini gürültüden tamamen duymadığından bana hitaben: “Ne demek istedi” deyince ben de: “Sizi asmak istiyor” dedim. Paşa: “Ben hazırım” buyurdu. Ben tekrar: “Paşam sen millete daha çok lâzımsın; senin yerine ben gideyim” demekliğim üzerine gözlerinde iki damla yaş belirdi ve sıraya elindeki kalemle

¹⁹⁸Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 6 Nisan 1954, Tefrika No:59., Tinal, a.g.e, 146.

*vurup reisten söz istedi ve kürsüye çık Bay Sırrı'ya icabeden cevapları sakın, fakat metin bir tavırla verdi ve konferansın uzaması esbabını Meclis'e izah etti.*¹⁹⁹”

23 Nisan 1923'te Lozan'da görüşmelere yeniden başlandı. 24 Temmuz 1923 yılında ise Lozan Antlaşması imzalandı. TBMM barışa kavuşmayı ve antlaşmayı genel olarak olumlu karşılamakla beraber; bu sonuç adalar, Musul ve savaş tazminatları yönlerinden kimi üyelerin eleştirilerine uğramıştı. 23 Ağustos 1923'te Meclis 14 olumsuz oya karşı 213 oyla Lozan Antlaşmasını onayladı.²⁰⁰

3.5 Birinci Meclis'in Sona Ermesi ve Emin Bey

Lozan Konferansı görüşmelerinin kesildiği dönemde 1 Nisan 1923'te yeni seçimlere gidilmesi kararı alınmış ve böylece ihtilal, devrim meclisi gibi çalışan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin birinci dönemi sona ermiştir. Birinci Meclis'e seçilirken Bursa merkezde en çok oyu alan Emin Bey, yeni Meclis'e girememesini şöyle değerlendirmiştir, *“Gazi Paşa eski Mebusanlardan Şeyh Servet veya Necati'nin kazanamayacaklarını benim ise nasıl olsa kazanacağımı düşünerek olmalı Bursadan çıkacak beş Mebus yerine, bir fazlasıyla altı namzet göstermişti. Bu altıncı namzet ise Ali Hikmet Paşa idi. Fakat ben seçim mücadelesine girmedim, alâkadar olmadım ve ekalliyette kaldım.*²⁰¹”

Emin Bey 1920-1923 döneminde Bursa milletvekili olarak Birinci Meclis'te yer almıştır. Emin Bey Meclis'te 129 kez söz almış, Meclis'e 22 kez tahrir ve 20 kez telif sunmuştur.²⁰². Bey'in ilgi çeken tahrir ve teklifleri arasında şunlar yer almaktadır.

- Emin Bey ve arkadaşlarının, Damat Ferit Paşa Kabinesinin Hıyaneti Vataniye Kanununa göre yargılanması hakkında verdikleri önerge, İsmail Safa Bey'(Mersin) in önergesi ile birleştirilerek Adliye Encümeni'nde incelenmiş, buna dair rapor 19 Mayıs 1920'deki birleşimde²⁰³ okunarak, soruşturma ve yargılama konusunun İcra Vekilleri Heyetine havalesi, Damat Ferit Paşa ve kabine arkadaşlarının vatandaşlıktan çıkarılmaları kararlaştırılmıştır.

¹⁹⁹ Emin Erkul “Milli Mücadele Hatıraları”, **Vakit**, 7 Nisan 1954, Tefrika No:60., Tinal, **a.g.e**, 147.

²⁰⁰ Turan, **a.g.e**, s.291.

²⁰¹ Emin Erkul, “ İlk Şapka Giyişimizin Bilinmeyen Hatıraları”, **Dün ve Bugün**, Yıl.1, Sayı.8, 23 Aralık 1955, s. 12.

²⁰² [https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_hazirla_mv?v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=&v_altbaslik=&v_mv=OPERAT%D6R%20EM%DDN%20BEY%20\(MEHMET%20EM%DDN%20ERKUL\)&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih](https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_hazirla_mv?v_mecelis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=&v_altbaslik=&v_mv=OPERAT%D6R%20EM%DDN%20BEY%20(MEHMET%20EM%DDN%20ERKUL)&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih) 10.11.2016

²⁰³ **TBMM ZC.**, Devre:1, Cilt.1, s.342-344.

- Emin Bey'in, Düello usulünün ihdası hakkında verdiği kanun önerisi, 30 Aralık 1920'deki birleşimde²⁰⁴ okunarak Layiha Encümenine verilmesi kararlaştırılmıştır.

Layihâ Encümeni, şeriata ve İslam geleneklerine uymayan ve daha önce İstanbul Mebusan Meclisi'nce de ret olunan sakat bir adetin kabulü mümkün olmadığına karar vermiş ve raporu 30 Ocak 1921 birleşiminde²⁰⁵ okunarak kabul ve öneri ret olunmuştur.

-Emin Bey'in, memleketimizde metrenin uzunluk birimi olarak kabul edilmesine dair kanun önerisi 18 Haziran 1921 birleşiminde²⁰⁶ okunarak Layihâ Encümenine gönderilmiş, önerinin görüşülmeye değer olduğuna dair rapor 27 Haziran 1921'deki birleşimde²⁰⁷ görüşülmüştür.

-Emin Bey'in, Başkanlığa sunduğu "*Her evde ipekten mâmul ve Hükümetçe satılan bir Osmanlı Sancağı bulundurulmasına dair kanun önergesi*", 7 Temmuz 1921 birleşiminde²⁰⁸ Genel Kurulda okunmuş. Lâyiha Encümenine gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Öneri dönem sonuna kadar gündeme gelmemiştir.

- Emin Bey'in, ulusal hareketin tarihini yazmak üzere uzmanlardan kurulu heyet teşkili hakkındaki önerisinde; Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı hakkında hiçbir bir çalışma yapılmadığından, Milli Mücadele Hareketi'nin nasıl başladığı ve ilerlediği konusundaki bilgi eksiliğinden bahseder. Önerge 29 Haziran 1922 birleşiminde²⁰⁹ okunmuş, İcra Vekilleri Heyetine havalesi kararlaştırılmıştır. Ancak önerge daha sonra bir sonuca ulaşmamıştır.

²⁰⁴ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.7, s.98

²⁰⁵ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.7, s.436

²⁰⁶ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.10, s.385

²⁰⁷ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.11, s.56-58

²⁰⁸ TBMM ZC., Devre:1, Cilt.11, s.150

²⁰⁹ TBMM ZC., Devre:1, Cilt. 21, s.139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EMİN BEY'İN İSTANBUL ŞEHREMLİĞİ VE SONRASI

4.1 İstanbul'da Emin Bey Dönemi

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, Emin Bey'in milletvekili seçilememesi üzerine İçişleri Bakanı Recep Bey'den Emin Bey'in İzmir Valiliğine tayinini Bakanlar Kurulu'na teklif etmesini istedi. Fakat Bakanlar Kurulu Emin Bey'i 5 Haziran 1924 yılında İstanbul Şehremliliği'ne tayin etti. Cumhuriyet döneminde atanan ilk şehremini Emin Bey olmuştur. Emin Bey'den evvelki şehremini Ali Haydar Bey ise Ankara Şehremliliği'ne atanmıştır. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı ve Ankara'nın başkent yapılmasından sonra Ankara ve İstanbul'un ehemmiyeti artmıştır.

Rakım Ziyaoğlu da İstanbul Kadıları ve Şehremlileri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi adlı eserinde Emin Bey'den, ölümüne kadar belediyeçi olarak bahseder. Emin Bey'in doğuştan belediyeçi olarak doğduğunu, ölünceye kadar belediyeçi kaldığını yazar. Emin Bey'in Emanet devrinin Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal, iktisadi, sosyal yönlerden birbirini izleyen reformlarla dolu yıllarına dayandığının da altını çizer.²¹⁰

4.2 Operatör Emin Bey'in İstanbul'daki Hizmetleri

Emin Bey İstanbul'a yeni belediye hizmetleri getiren şehremini olmuştur. Bazı müesseseler ilk defa Emin Bey döneminde kurulmuştur. Bursa Sağlık İşleri Müdürlüğü, Hastane Başhekimliği, İdare Heyeti Üyeliği, Belediye Reisliliği, milletvekilliği ve uzun süreli ve sık Avrupa gezilerinden edinmiş olduğu deneyimlerle yetişmesi şehreminilik dönemindeki başarısının önemli etkenlerinden olmuştur. Emin Bey'in İstanbul'daki hizmetlerini şu şekilde sıralayabiliriz.

4.2.1 İktisadi Hizmetleri

Emin Bey, vazifesine başladıktan kısa bir süre sonra dört buçuk milyon lira olan Belediye bütçesini, masrafları kısarak ve bütçe gelirini artırma yollarını araştırarak çoğaltmaya çalışmıştır. Kendinden önceki Şehremini Haydar Bey'in koyduğu, tahsil masrafı problemleri

²¹⁰ Ziyaoğlu, a.g.e, s.309.

olan, 26 Şubat 1924'te çıkarılan, 423 sayılı ve ‘‘Belediye vergi ve resimleri’’ ismiyle konan²¹¹ oktruva vergisini²¹² kaldırmıştır. Bu verginin kaldırılması hem halkı hem de ticaret ile uğraşanları mutlu etmiştir.

Şehremaneti İstanbul'da gaz depoları tesis etmek isteyen yabancı bir şirket ile 1924'ün Ağustos ayında bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre şirket bir defaya mahsus olmak üzere Emanet'e 15 bin lira ödeme yapacaktır. Şehremaneti ayrıca şirketin İstanbul'a getirip sattığı bir teneke gazdan da 3 kuruş alacaktır. Anlaşmayı Şehremini Emin Bey ve şirket yetkilileri imzalamıştır.²¹³ Böylelikle Emanet bütçesine fayda sağlanması amaçlanmıştır.

Emin Bey, iktisadi açıdan kazanç sağlanması için ekmeğin yeniden kilo ile satılması usulüne dönülmesini sağlamıştır. Ekmek, eski Şehremini Haydar Bey zamanından evvel kilo ile çıkarılmaktaydı. Haydar Bey ekmeklerin ölçüsünü okkaya tahvil ettirmişti. Bu tahvilin şehrin iktisadi durumu için iyi bir netice vermediği görülmüştür.²¹⁴

Emin Bey, şehremini olarak vazifeye başladığı yıl Emanet'in gelirlerini iki katına çıkarmayı hedeflemiştir.²¹⁵ Emanet bütçesi 8 milyon liraya çıkarılmıştır. Osmanlı ve Hidiv bankalarından ödünç alınan sırasıyla 500 bin ve 200 bin liralık borçların ödenmesi mümkün olmuştur.²¹⁶ Bunun sonucunda Emanet hazinesi itibar kazanmıştır.

Emin Bey belediyenin senede 200.000 lira kadar parayı kırtasiyeye, matbaaya ve kâğıda harcadığını görmüştür. Belediye'nin baskı işleri tarafından, resmi ilanlarının, bazı gizli evrakların ve yayınlanmasına karar verilen Şehir Mecmuası'nın düzenli basılması için bir matbaa kurulmuştur.²¹⁷ İki baskı makinesi alınmış, dizgi ve cilt kısımları ilave edilmiştir. Belediye matbaası, kırtasiye masrafında yarı yarıya tasarrufu da beraberinde getirmiştir.

Emin Bey, fiyatlardaki artışı dikkate alarak, 1925 yılında sebze ve meyve teftiş etmek için de İktisat Müdüriyetini görevli kılmıştır.²¹⁸ İstanbul'daki pahalılığın önüne geçmeye çalışmıştır.

²¹¹ Mehmet Ali Gökçatı, **Dünyada ve Türkiye'de Belediyecilik**, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 121.

²¹² Bazı mallardan şehre girişte alınan vergi; ayakbastı, toprakbastı parası.

²¹³ **Vakit**, 1 Ağustos 1924, s.2.

²¹⁴ **Vakit**, 3 Ağustos 1924.

²¹⁵ **Son Telgraf**, 27 Eylül 1924.

²¹⁶ Ziyaoğlu, **a.g.e.**, s.315.

²¹⁷ İlk olarak Operatör Emin Bey tarafından Fransızcadan dilimize çevrilen Eduard Jovallant tarafından yazılan Şehircilik ve Paris Belediyeleri adlı eser 1926 yılında bu matbaada basılmıştır.

²¹⁸ **Vatan**, 4 Ağustos 1925.

Soğuk hava depoları ile buz fabrikasının son kısımları da tamamlandıktan sonra, 20 Temmuz 1925 tarihinde bir törenle açılışları yapılmıştır.²¹⁹ Emanet'in Buz Fabrikası Eylül 1925'te faaliyete geçmiştir. Buzlar Hamidiye Suyundan yapılıp, perakende kıyyesi²²⁰ 3 kuruştan satılmıştır. Tesis emanet bütçesine katkıda bulunmuştur.

Bunun yanı sıra mezbaha kurumlarında kesim binasından ibaret olan kısımdan sonra hayvan ahırları, pay yerleri, bağırsak işleme fabrikası ve paçahane bölümlerinin yeniden inşa edilmesi için Şehremaneti bir şirketle anlaşmıştır.²²¹ Şirket bu inşayı tamamlamıştır ve 16 Kasım 1925 günü tesis törenle açılmıştır. Bu müessese ile şehrin hayvan alım satım işleri için bir ihtiyaç karşılanmıştır. Buradaki işler emanet memurları tarafından yürütüldüğünden satıcıların aldatılmasına imkân olmayacağı gibi vurguncuların et fiyatları ile oynamaları da imkansız olacaktır. Pay mahallerindeki ahırlarda tüccar malları belirli bir bedel karşılığında muhafaza edilecektir. Mezbaha iki kısma ayrılmıştır. Pay mahali orta kısımda yer almıştır. Deniz kenarında sevkiyat için rıhtımı da vardır. Alt kat sığırlara tahsis edilmiştir. Binanın 5.000 sığır, 20-25.000 koyun kontenjanı vardır. Bu tesis Emanet'e 400.000 liraya mal olmuştur.²²² Hayvan satım ve kesimi sıhhi şekilde gerçekleşmiştir. Hayvan muhafazasında tesise kira ödenmesiyle de Emanet bütçesine katkı sağlanmıştır.

Emin Bey döneminde bir İtalyan şirketi Büyükdere çayırında uçak hangarları yapmak için Emanete başvurmuştur. Emin Bey, İtalya ile hava nakliyatı oluşturmak için bu teklifi kabul etmiştir.²²³ Büyükdere'den Brindisi'ye (İtalya) tarifeli deniz uçağı seferleri yapılmaya başlanmıştır. İtalyan Aero Espresso Havayolları şirketi tarafından yapılan seferler için Türk Hükümeti 11 yıllığına izin vermiştir. İtalyan şirket iki ana hat üzerinde (İstanbul-Atina-Brindisi ve İstanbul-Atina-Rodos) sefer düzenlemiştir. Seferlerde 10 kişi kapasiteli saatte 172 km hız yapabilen Dornier Wal uçakları kullanılmıştır. İtalyan ve Türk pilotların görev yaptığı uçaklara binmek için bilet temini Lody Triestino şirketinin Galata Mumhane ve Galatasaray'da bulunan acentelerinden yapılmıştır.²²⁴ Emin Bey'in girişimi ile İtalya ile başlayan hava taşımacılığı Emanet bütçesine fayda sağlanmıştır.

²¹⁹ "Buz Fabrikasının Resm-i Küşadı", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.12, 1925, s.422.

²²⁰ Yaklaşık bin üç yüz gramlık ağırlık ölçü birimi.

²²¹ **Vakit**, 25 Haziran 1924, s.2.

²²² "Umrani Kısım", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.16, 1925, s. 165

²²³ **Son Saat**, 5 Ocak 1926.

²²⁴ 1936 yılında alınan izinin sona ermesinin ardından Aero Espresso şirketinin Büyükdere'deki uçak hangarı ve bakım tesisleri kamulaştırılmıştır.

Soğuk hava depolarının ve buz fabrikasının açılması, mezbananın iyileştirilmesi ile hem şehrin ihtiyaçları karşılanmış hem de şehre iktisadi açıdan katkı sağlanmıştır. Emin Bey İstanbul'da hayat pahalılığını önlemek içinse narh uygulayarak şehri rahat yaşanacak bir duruma getirmeye çalışmıştır. Şehirde ticaret hayatını geliştirmek içinse, İtalya ile deniz uçağı seferleri yapmıştır. Bu vasıta ile İstanbul uluslararası bir ticaret merkezi haline getirmeye çalışmıştır.

4.2.2 Sıhhi ve Fenni Hizmetleri

Sıhhi hizmetlerin devletin asli görevlerinden biri olarak ele alınması Birinci Meclis ile başlamıştır. 2 Mayıs 1920'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın kurulması bunun bir göstergesi olmuştur. Bu dönemde Türkiye'de 554 hekim, 69 eczacı, 4 hemşire, 560 sağlık memuru ve 136 ebe bulunmaktadır. 4100 kişiye de bir hastane yatağı düşmektedir.

1924 yılı itibari ile hastanesi bulunmayan yerlerin sağlık hizmeti ihtiyacını bir ölçüde karşılayabilmek için il ve ilçe merkezlerinden başlayarak dispanser adı ile yeni sağlık üniteleri kurulmaya başlanmıştır Şehremaneti Mecmuası'nda yayımlanan talimatnamede dispanserlerin uyması gereken esaslar açıklanmıştır. Talimatnameye göre, dispanserler esas olarak ayakta tedavi edici sağlık hizmeti veren, 5-10 yataklı sağlık kurumlarıdır. Bu kurumlarda hasta muayenesi ücretsizdir. Yoksul hastaların ilaçları da parasız verilir. Bu kurumlara yatırılan hastalar; muayene olduktan sonra aynı gün içerisinde evlerine dönemeyecek olan hastalar, kalacak yeri olmayan fakir hastalar, hastaneye sevk edilecek olup sevk gününe kadar geçen süre için yatırılması gereken hastalardan oluşmaktadır. Dispanserlerin hizmet verebilmesi için hekim bulunması zorunludur. Dispanserlerin kolay ulaşılabilecek, merkezi ve işlek bir yerde kurulması gerekmektedir.²²⁵

Emin Bey dispanserler konusunu önemsemiştir, 1924 yılında Kasımpaşa ve Eyüp'te dispanser açılışı yapılmıştır. Aynı zamanda 1924 yılı içerisinde Şişli Zükur Hastanesi, Haseki Nisa Hastanesi ve Fatih Kimyahanesi'nin açılışları yapılmıştır. 1925 yılında ise Kadıköy'de bir dispanser daha hizmete başlamıştır.²²⁶

Cerrahpaşa Hastanesi'nde olmamasının yarattığı sorun nedeni ile bir pavyon inşasına başlanmıştır.²²⁷ İlerleyen dönemlerde Cerrahpaşa Hastanesi'ne ikinci pavyon inşa edilmiş,

²²⁵ "Şehir Dispanserleri Talimatnamesi", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.1, 1924, s.13-14

²²⁶ "Kadıköy Dispanseri", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.15, 1925, s.141.

²²⁷ Emin Bey, pavyonun temel atma töreninde şunları söylemiştir. " *Huzzarı kıram! Bugün öteden beri şehrimize ve memleketimize çok faydalı hizmetler ifa ve her gün birçok vatandaşa hayatını iade eden sıhhi*

ameliyathane ve röntgen ekşiği de tamamlanmıştır.²²⁸ Sıhhi açıdan İstanbul halkının mağdur olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Emin Bey'in yönlendirmesi ile Şehremaneti Mecmuasında halkı bulaşıcı hastalıklardan korumak adına makaleler yayımlanmıştır. 1925 yılında "Hayvanlardan İnsanlara Bulaşan Hastalıklar Grubundan Tenya" başlıklı makalede, "Tenya nedir? Nasıl bulaşır? Tenyadan korunmanın yolları nelerdir?" ayrıntılı olarak anlatılmıştır.²²⁹

İstanbul'da şehir lağımları, kanalizasyon ve altyapı ihtiyaçları Emin Bey'in fenni çalışmalarının temel prensibi olmuştur. Emin Bey İstanbul'da gerçekleştirilen altyapı çalışmalarının halka duyurulması ve halkın gerçekleştirilen çalışmaları benimsemesi için Şehremaneti Mecmuasını görevlendirmiştir.

Emin Bey döneminde İstanbul'da yaşanan şiddetli yağışlar, kanalizasyon inşasına girişilmesi ihtiyacını doğurmuştur.1925 yılı Haziran ayında İstanbul lağımlarının inşaatına Sirkeci Rıhtımı'ndan başlanmıştır.²³⁰ Emin Bey, başlatılan lağım inşaatları hakkında araştırma yapmak üzere, temmuz ayında Almanya ve Fransa'ya seyahatlerde bulunmuştur.²³¹ İnşaatların tamamlanmasıyla hem yağmur ile gelen su baskınlarını önlemek hem de tifo ve dizanterinin önüne geçmek mümkün hale getirilmiştir.²³² Emin Bey halk sağlığına büyük önem vermiştir. İstanbul'da dispanserlerin inşasına ehemmiyet vermiş, hastane ve kimyahane eksikliğini gidermeye çalışmıştır. Halkı bulaşıcı hastalıklardan korumak için Şehremaneti Mecmuası'nda makaleler yayımlanmasını sağlamış ve şehir lağımlarını, kanalizasyon inşası ile ıslah ettirmiştir.

müesseselerimizden Cerrahpaşa Hastanesine yeni bir idare ilave ediyoruz. Efendiler, şehrimizin hastaneye olan ihtiyacı, daha uzun zaman Emanetin fırsat buldukça yeni yeni müesseseler kurmasını icap ettirecek kadar büyüktür. Hastane inşa ve idaresine sarf edilen mübalağa islahdar addedilemez. Bilhassa nüfus azlığından mustarip bulunan memleketimiz için böyle bir iddia hiç varit olamaz. Öyle bir zamandayız ki büyük Gazi'mizin Kastamonu seyahatlerinde bilmünasebe işaret buyurdıkları gibi "Bir Türk bir cihan değerindedir." Şu birkaç kelimeyle Emanetinizin hastane siyasetini luzumi derecede izah etmiş oluyorum. Cenabıhak'tan burada vuzia esas resmini icra ettiğimiz gibi yeni iradenin bir an evvel ikmaline imkân bahş buyurmasını niyaz ederim. " ("Vuzia Esas, Resmi Küşad-Cerrahpaşa Hastanesi'nde İnşa Edilecek Pavyonun Vuzia Esas Resmi", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.13, 1925, s.28-29.)

²²⁸ Pavyon inşaatları üç buçuk senede tamamlanmıştır ve inşaata 350.000 lira harcanmıştır Bkz. Osman Nuri Ergin, **Cumhuriyet ve İstanbul Mahalli İdaresi**, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul,1993, s. 61.

²²⁹, 'Hayvanattan İnsanlara İntikal Eden Grubundan: Tenya', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.11, 1925, s.362-366.

²³⁰ **Vatan**, 30 Haziran 1925.

²³¹ **Son Saat**, 4 Temmuz 1925.

²³²Ziyaoğlu, **a.g.e** ,s.316.

Şehir çevresindeki önemli kaynak sularının, şehrin sahil bölgelerine nakil işleri kısmen tamamlanmıştır. İstanbul'un içme suyu ihtiyacını karşılamak için Kayışdağı suyu ile yakınlarda benzer niteliklerde bulunan Kanlıkavak ve Camlıca kaynak sularının²³³ da kaptajı (toplama havuzu) yapılarak su tonajı iki katına çıkarılmıştır. Kadıköy'e kadar borularla uzatılmıştır. Banliyölerin de su ihtiyacı kısmi olarak sağlanmıştır. Kalınkavak suyu Anadoluhisarı'na kadar getirilerek Boğaziçi'nin orta bölgesinin su ihtiyacı giderilmiştir.²³⁴ Ayrıca İstanbul'da kapalı şişelerde meçhul sular satarak İstanbul halkının sağlığı ile oynayan birçok kimse olduğu tespit edilmiş, bu konuda tahkikat başlatılmış ve duruma engel olmaya çalışılmıştır.²³⁵ İstanbul'da Şişli, Osmanbey, Kadıköy, Erenköy, Nişantaşı, Kadırga, Nuhkuyusu, Kumkapı, Çırçır, Dolmabahçe, Ortaköy gibi semtlere çeşmeler yapılmış ve halkın kaynak sularından istifadesine çalışılmıştır.

4.2.3 İstanbul İaşesi

İstanbul halkının besin ihtiyacı, en başta ele alınan konulardan biri olmuştur. 1917senesinde, Emanet tarafından yayınlanan İhsaiyat Mecmuası'nın yaptığı araştırmada İstanbul dâhilinde 469 fırın tespit edilmiştir. 1924'e gelindiğinde ise daha evvel yaşanan Fatih ve Vefa yangınları gibi mühim yangınlardan dolayı fırınların sayısı hemen hemen yarıya inmiştir. Değirmenlerin durumu, buralarda tüketilen buğday ve diğer hububatın miktarı da önemsen konulardandır. İstanbul değirmenlerinin şehir ihtiyacına cevap vermediği dikkate alınmıştır. Yapılan araştırma neticesinde İstanbul'da 17 değirmenin olduğu fakat hepsinin işler vaziyette olmadığı anlaşılmıştır.²³⁶ İşleyen değirmeler ise bir günde 491 çuval un çıkarmaktadır ve durum İstanbul'da ekmek sorununu beraberinde getirmektedir. Emin Bey, fırın ve ekmek ile ilgilenen İktisat Müdürlüğü'nü lağvetmiştir. Değirmen ve fırınları yeniden örgütlemiştir. Yeni bir müdürlük kurmuş ve başına Avusturyalı uzman bir müşavir getirmiştir.

Şehirdeki et sarfiyatı ve mezbahalarda kesilen hayvan etlerinin stoklanma koşulları hakkında mecmuada önemli yazılar yayınlanmıştır. 1861 senesinden sonra şehir dâhilinde sıhhi olmayan mezbahalar çoğalmaya başlamıştı, hatta her kasap dükkânının yakınında veya arkasında bir mezbaha açmıştı. İstanbul Belediyesi'nin son zamanlara kadar Batıdaki gibi sıhhi mezbahaları yoktu. 12 Temmuz 1921 tarihinden itibaren İstanbul Belediyesi tarafından şehirde bulunan mezbahalar kapatılmıştır, Emin Bey'in girişimi ile bütün sorunlar

²³³ Vatan, 22 Temmuz 1925.

²³⁴ Ziyaoğlu, a.g.e, s. 316-317.

²³⁵ Vatan, 22 Temmuz 1925.

²³⁶ "İstanbul İaşesi", İstanbul Şehremaneti Mecmuası, Sayı.1, 1924, s.9.

hallolduktan sonra ve mezbahaların belediyece inşası yapıldıktan sonra Karaağaç Mezbahası açılmıştır.²³⁷ Halkın et ihtiyacı burada giderilmiştir.

İaşe başlığı altında incelenmesi gereken diğer konu, mahrukat yani şehrin yakacak ihtiyacı konusudur. Emin Bey, halkın soğuktan, dolayısıyla hastalıklardan korunabilmesinin çarelerini aramıştır. Isınma ihtiyacını öncelikli konulardan biri olarak görmüştür. İstanbul'da mahrukat Emin Bey döneminde pahalıydı. Şehremaneti Ayazma Madenleri'nin işleyip, kömür çıkarmak istemiştir. Böylelikle kömüre olan ihtiyaç yok edilebilir düşüncesi oluşmuştur. Odun ve kömüre kolay ulaşmak için Belgrat Ormanları'ndan faydalanmak istenmiştir. Ayazma'ya giden dekovil hattının orman içinden geçmesiyle odun ve kömür nakliyatında büyük bir mesafe kat edilecekti. Ormanın büyük kısmı Enver Paşa'nın ailesine ait olduğundan, Emanet ormanı, satın alma ya da kiralama çabalarında bulunmuştur.²³⁸ Fakat bu girişim Emin Bey'in istifası sonrasında sonuçsuz kalmıştır.

4.2.4 İmar Hizmetleri

Cumhuriyet öncesi pek çok yabancı devlet adamı, turist ve tüccar İstanbul'u ziyaret etmiştir. O dönemde yazdıkları yazılarda İstanbul'un imarı hakkında bilgiler vermişlerdir. Fransız şairi Teophile Gautier²³⁹ 1864'te İstanbul'dan bir yakınına yazdığı mektupta yürüyecek kaldırım, binecek araba, rahat edecek otel, yemek yenecek lokantasının olmadığından bahsetmiştir.²⁴⁰ 1876'da İstanbul'a gelmiş olan Salysbury²⁴¹ Karaköy- Eminönü arasındaki ahşap köprüyü, bu köprüye tahammül eden bir halk her türlü siyasi idareye tahammül eder, cümleleri ile anlatır. 1906 yılında ahşap köprü yerine demir köprü inşası başlamış, 1910 yılında inşaat tamamlanmıştır. Karaköy'den kaldırılan köprü Unkapanı-Azapkapı arasına konmuştur. Bu köprü Birinci Dünya Savaşı sırasında tamamen harap olmuştur. Emanet tarafından köprünün her iki tarafına *"Herhangi bir kazadan Şehremaneti mesul olmamak üzere yalnız piyadeler geçebilir."* yazan levhalar konmuştur. Daha sonra bir fırtına esnasında her iki tarafı da çökmüş, yayalar da geçemez olmuştur.²⁴²

Şehremini Emin Bey tarafından İstanbul'da imar faaliyetlerinde kalkınmayı sağlamak maksadıyla 10 senelik imar programı oluşturmak üzere Umran Komisyonu teşkil edilmiştir.

²³⁷"İstanbul'un Bir Senelik Et Sarfiyatı ve Karaağaç Mezbahanesi", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.4, 1924, s.66-71.

²³⁸"Mahrukat", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.5, 1925, s.102.

²³⁹ Fransız şair, oyun yazarı, romancı, gazeteci ve edebiyat eleştirmeni.

²⁴⁰"Ecnabilerin İstanbul Hakkındaki Mütalaaları", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.2, 1924, s.30.

²⁴¹ İngiltere Dışişleri Bakanı

²⁴² **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, a.g.m, s.30.

Bu komisyonda eski şehreminilerden Halil Eldem, Operatör Cemil Topuzlu, Mühendis Yusuf Razi (Bel), Mimar Vedat Tek, Limancı Mustafa, Eski Konya valilerinden Hüsnü, Reşit Saffet Atabinen, müşavir uzman Dr. Grossmann ve Alman şehircilik uzamanı Dr. Bau Rahtree gibi isimler yer almıştır.²⁴³ Komisyonun amacı İstanbul'un imar açısından ihyasıdır.²⁴⁴ Emin Bey'in Umran Komisyonuna verdiği tezkirede, İstanbul'un imarında yapılması gerekenleri şu şekilde özetlemiştir. *"İstanbul'u bir taraftan süslerken bir taraftan da maddi araçlarla donatmak gerekmektedir. Maddi araçlardan birincisi limandır. İstanbul'daki mevcut limanın bu ihtiyacı karşılamaktadır. İstanbul limanlarını yerli ve yabancı tüccarları memnun edecek düzeyde yapması gerekmektedir. Liman konusunda Haliç akla gelmelidir. Limanın ıslaha ihtiyacı en önemli kısımlarından biri de Haliç'tir. Haliç temizlenmeli, sahilleri derinleştirilmelidir. Sahillerin iki tarafında rıhtımlar yapılmalı ve bu rıhtımlar üzerine antrepolar konulmalıdır. Limanın gaz, kömür, benzin depoları şehirden uzak bir yerde bulundurulmalıdır.*

Tezminat kısmında ise Üsküdar, Beşiktaş, Beyoğlu, Kadıköy civarında süsleme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Aynı zamanda şehrin imar kısmında şimdiye kadar yapılmış olan ihmallerin tespiti ve ihmallerin giderilmesi hususunda çalışmalar yapılmalıdır. Kanalizasyon, su isalesi, caddeler, parklar, çocuk bahçeleri gibi hususlarda hemen faaliyete geçilmelidir. Yenibahçe civarında bir spor meydanı tesisi, buraya yol yapımı ve tramvay hattının kurulmasına çalışılmalı; Karagümrük, Sarıyer, Topkapı, Cerrahpaşa, İshakpaşa, Süleymaniye, Zeyrek, Fener, Eyüp gibi semtlere çocuk bahçesi tesisi ve bunların inşasına başlanmalıdır.

Eski eserleri ise muhafaza ederek, yabancı turistlerin konaklama ve gezintilerini temin ederek, turistlerin ilgisini çekmek gerekmektedir. Konforlu oteller, gazinolar, çeşitli oyun ve eğlence mahalleri tesis etmek gerekmektedir. Şehre gelen yabancı birkaç saat içinde camiler, müze ve benzeri abideleri görüp dönmek değil, şehirde uzun süre kalmak için heves mecburiyeti hissetmelidir.

Boğaziçi'nde her iki sahilde denize paralel caddeler açılmalıdır, yollar rıhtımlar kısmen vardır, fazlası nispeten kolay ve ucuz açılabilir. Caddelerin açılışından sonra Bebek'e kadar giden tramvay hattının daha ilerilere kadar ulaşması mümkün olacağı gibi Anadolu kısmında Üsküdar'dan Kadıköy ve Moda'ya, Beykoz'a kadar bir tramvay tesisi gerekmektedir.

²⁴³Ziyaoglu, a.g.e, s. 318.

²⁴⁴"İstanbul'un Umran ve İktisaden İhyası İçin Senelik Program Tanzimi", İstanbul Şehremaneti Mecmuası, Sayı.2, 1924, s.17.

*Üsküdar- Kısıklı hattı melesi sona ermeli ve tramvay hattı tamamlanmalıdır.*²⁴⁵,”Vakit kaybetmeden yapılması gerekenlerle alakalı çalışmalara başlamıştır.

1924 yılı içerisinde Eyüp civarında şiddetli yağışlar sebebiyle tahribat yaşanmıştır. Tahribatın giderilmesi için Emanet bir bütçe ayırmıştır. Bütçe ile sellerin getirmiş olduğu enkazı kaldırma ve temizleme işlemi yapılmıştır, Eyüp’e elektrik nakli için elektrik şirketi ile de anlaşmıştır. Beyazıt, Hisar yolları yapımı ve Anadolukavağı Deresi ıslahı işlemi gerçekleştirilmiştir.

Kadıköy’de 1924 yılında caddelerde kısmen yol eklemeleri yapılmıştır. Beyoğlu, Nişantaşı, Şişli ve Üsküdar’da cadde ve yol çalışmaları aşama aşama sonuçlanmıştır. Köprüler konusunda ise 1923 senesine kıyasla Emanet büyük çalışmalar yapmıştır. Unkapanı köprüsü açılmıştır. Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında da kayda değer çalışmalar yapılmıştır.²⁴⁶ Daha sonra ise bir vapur tarafından hasara uğratılan Galata Köprüsü’nün dubaları ve onarıma muhtaç kısımları onarılarak, köprünün ömrü uzatılmaya çalışılmıştır.

Emanet tarafından Kadıköy’de meyve ve sebze hali tesisi kurulmak istenmiştir. Halin 10 ay içinde inşasının tamamlanmasını Fransız şirketi 200.000 liraya taahhüt etmiştir. Kadıköy sebze ve meyve halinde zemin katta toplanan satış ofisleri ve perakendecilere mahsus 40 dükkân inşa edilmiş, üst katta soğuk hava mahzenleri, memur daireleri yapılmıştır. Halin açılış töreni Emin Bey tarafından 19 Eylül 1925’te Kadıköy rıhtımında yapılmıştır.²⁴⁷

Bahriyeli İngiliz Ahmet Paşa’nın temsil ettiği yabancı sermayedar grup tarafından Şehremanetine müracaat edilerek, Üsküdar’la Sarayburnu arasında deniz altından tünel inşası teklif edilmiştir. Şehremaneti, bu teklifin şehirden ziyade hükümetle alakalı mühim bir mevzu olduğunu dikkate alarak hükümete arz etmiştir.²⁴⁸ Bu girişim neticesiz kalmıştır.

Yaklaşık olarak beş yüz yıldan beri Boğaziçi’nin her iki yakasında özellikle Anadolu Yakası’ndaki yolların yetersizliği ve hatta yokluğu göz önüne alınarak, bütçe imkânlarına göre Beykoz-Üsküdar arasında yeniden yol açılmış ve bazı kısımlar da genişletilmiştir. Avrupa Yakası’ndaki bazı virajlar düzeltilmiştir.²⁴⁹

²⁴⁵,”Umrani Kısım”, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.3, 1924, s.51

²⁴⁶,”Cemiyet-i Umumiye-i Belediye”, **İstanbul, Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.4, 1924, s.82-84.

²⁴⁷,”Kadıköy’de Meyve ve Sebze Halinin Vaz-ı Esas Resmi”, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.13, 1925, s.29.

²⁴⁸ **Vakit**, 26 Ağustos 1925.

²⁴⁹,”Boğazın Her İki Sahilinde Açılan Yeni Caddeler” **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.15, 1925, s.142-146.

Konya milletvekili Refik Bey Büyük Millet Meclisine kabristanların belediyelere devri hakkında bir kanun teklifi vermiştir. Kabristanlar daha evvel Vakıflar idaresi altındaydı.²⁵⁰Bu kanun teklifi sonrasında Emin Bey'in girişimi ile kabristanların düzeltilmesine başlanmıştır. Bu girişimde ilk iş olarak İçişleri Bakanı Recep Peker'in yardımıyla mezarlıkların Belediyeye devri sağlanmıştır. Taksim'deki Ermeni Mezarlığı taşınmış, meydan ve yol düzene sokulmuştur.²⁵¹

İtfaiyenin tekâmülü, yine bu dönemde dikkat çeken çalışmalardan olmuştur. Emin Bey itfaiyenin kara teşkilatının olgunlaşmasına çalışmıştır. Şehrin sahil kısımları içinse, deniz itfaiyesi oluşumu teşebbüsünde bulunmuştur. Bu sayede, İstanbul'da birçok deniz itfaiyesi aracı, kara itfaiyesine büyük katkılarda bulunmuştur.²⁵² İstanbul'un yangınlarda alacağı tahribat azaltılmaya çalışılmıştır.

Emin Bey, Üsküdar-Kısıklı-Alemdağ hattında elektrikli tramvay işletilmesi teklifini, 6 Aralık 1925 günü Belediye Meclisine sundu. Mecliste teklif kabul edildi. Üsküdar-Kısıklı-Alemdağ elektrikli tramvayı için çalışmalara başlandı. Şehremini Emin Bey, *'Halkın menfaatini korumak adına Üsküdar Tramvayının hukuk yolu ile yapılmasını, zarar edilse dahi Üsküdar halkının bu medeni nakil vasıtasından istifade etmesi için emanetin her türlü fedakârlığa katlanacağını'*²⁵³ açıklamıştır. Üsküdar- Kısıklı ve Kısıklı-Alemdağ elektrikli tramvay hattının tesis ve işletmesine dair çalışmalar, şehrin imarı, ulaşım sorunun çözümü ve modernleşmesi ile ilgili önemli adımların göstergesi olmuştur.

Emin Bey'in çalışmaları neticesinde, İstanbul ile ilgili dış basında müspet yönde haberler yapılmıştır. Alman basınının İstanbul hakkındaki makaleleri dikkat çekicidir. Makaleler camiiler ve sarayların hala mevcut olduğuna değinir. İstanbul'u görmenin, gezmenin daha kolay bir hal aldığı anlatır. Şehremini tarafından büyük şehirlere mahsus eğlence mahalleri yaptırıldığından bahseder.²⁵⁴Times'ın İstanbul muhabirinin ise Akşam gazetesine yolladığı mektubun 23 Temmuz 1925 tarihli suretinde şunlar yazmaktaydı, İstanbul'da tramvay elektrikli hala getirilmiş, sokakların aydınlatılmasına özen gösterilmiştir, sokak köpekleri denetim altına alınmıştır.²⁵⁵

²⁵⁰"Kabristanlar Hakkında", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.16, 1925, s.179

²⁵¹Ziyaoğlu, **a.g.e**, s. 318.

²⁵²"İtfaiyenin Tekâmülüne Doğru", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.16, 1925, s.163.

²⁵³"Üsküdar Tramvayı", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.16, 1925, s. 177-178.

²⁵⁴"Yeni İstanbul-1", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.12, 1925, s.399-400.

²⁵⁵"Yeni İstanbul-2", **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.12, 1925, s. 401-402.

İstanbul'da yapılan imar çalışmaları ve şehrin gelecekte alacağı şekil üzerine yerli ve yabancı uzmanların raporları da dikkate alınmıştır. Süreyya Paşa Layihası, Henry Trövi'nin İstanbul hakkında yazmış olduğu makaleler bunlardan sadece ikisidir. Alanında uzman olan kişilerin şehir hakkındaki çözüm önerilerine Şehremaneti Mecmuası'nda yer verilmesi ile halka bildirilmesi şehir yönetim anlayışında kamuoyuna verilen önemi ve sağlanması düşünülen çözümlerin halk tarafından benimsenmesini sağlamak Emin Bey'in önemseydiği noktalardan olmuştur.

4.2.5 Emin Bey'in Diğer Hizmetleri

Emin Bey döneminde belediyenin yürütme organlarından olan, halkla sık temasta bulunan Belediye Çavuşu denilen kurum kaldırılmıştır. Yerine Belediye Zabıtası memurluğu kurulmuştur. 22 Eylül 1924 tarihinde tesis edilen ve açılışı yapılan Zabıta Mektebi'nde, Ağustos 1925'e kadar 50 öğrenci mektebe alınarak, 6 aylık bir öğrenim süresine tabi tutulmuştur.²⁵⁶ Böylelikle zabıta memurlarının liyakat sahibi olmaları sağlanmıştır. Eminönü ve Galata'nın zabıta memurlarının başkanlığında belediye zabıtası kontrol heyeti oluşturulmuştur. Bu heyet, hamalları kontrol etmekle mükellef kılınmıştır.²⁵⁷ Şehremaneti tarafından belirli mıntikalarda çalışan hamalların eşya nakil edenlerden isteyebilecekleri yüke dair bir cetvel yayınlanmıştır.²⁵⁸ Halkın da hesabını bilmesine yardımcı olan bu cetvelin, bir semtten başka bir semte hamal ücretlerini de içermesi son derece mühimdir.

Emin Bey'in teşebbüsleriyle Sarayburnu'nda Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın heykelinin temel atma töreni 25 Ağustos 1925'te gerçekleştirilmiştir. Heykelin Gülhane Parkı içinde Sarayburnu'nda denizden görülecek bir yerde, mermer kaidesi ile Türk üslubunda yapılması planlanmıştır.²⁵⁹ Temel atma töreni dolayısıyla Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, Emin Bey tarafından aşağıdaki telgraf çekilmiştir.

“Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Zatıali Riyasetpenahilerine karşı Türklüğün ebedi minnet ve şükranını ifade ve belende fehimanelerini illa yevmil kıyame nesilden nesile nakl ve isal edecek olan heykel zemininin ilk

²⁵⁶ “Zabıta-ı Belediye Mektebi”, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.7,1925, s.185-186.

²⁵⁷ **Vakit**, 2 Ağustos 1924.

²⁵⁸ **Vakit**, 2 Ağustos 1924.

²⁵⁹ Osman Nuri Ergin, **Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üzerine- Seçmeler**, Bileşim Yayınları, İstanbul, 1987, s. 21

temel taşınu bugün merasimi fevkalade ile vuzia eylediğimi büyük bir sevinç ve fahr ile arz ve bu vesile ile de tazimatı mahsusamı takdim ve tekrar eylerim efendim hazretleri .’’

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, Emin Bey’e ve İstanbul halkına bir telgraf ile teşekkür etmiştir.²⁶⁰ Cripel adında heykeltıraşa yaptırılan heykelin açılış töreni Emin Bey’in vazifesinden istifa etmesinden dolayı, halefi Üstündağ tarafından yapılmıştır.²⁶¹

Emin Bey, Şapka İnkılabı öncesinde, Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın istediği ile İstanbul’da gereken hazırlıkları yapmakla görevlendirilmiştir. Emin Bey, ilk olarak belediye zabıta memurlarına vizyerli kalpakla şapka arasında şapka yaptırmıştır. Galata ve Karaköy’de bulunan seyrüsefer memurlarına kırmızı renkte kaskalar giydirmiştir. Belediyede ise fesin çıkarılıp baş açık oturumların düzenlenmesine itirazların olduğu dönemde, Emin Bey başında bir kep ile toplantı salonuna girmiştir. Muhalif olanların tepki vermelerine izin vermeden toplantıya başlamıştır. Akabinde isteyenlerin toplantılara fessiz katılabilecekleri kararını aldırmıştır. Şapka İnkılabına gidilen dönemde İstanbul’dan başka hiçbir yerde bu tarz girişimler görülmemiştir. Emin Bey, tatil olan Cuma günleri Panama şapkası ile Ada’da gezintilere çıkmış, halkı şapkaya alıştırmaya çalışmıştır. 25 Ekim 1925’e geldiğinde ise Şapka Kanunu Kabul edilmiştir.²⁶² Emin Bey’in çabaları ve kanunun kabulü ile İstanbul’un halkı şapkaya yoğun ilgi göstermiştir.

Emanetin Özlük İşleri Müdürlüğü, düzensiz ve karışık uygulamaları ile memurları zor durumda bıraktığı için Emin Bey’in çalışmaları ile yenisi kurulmuştur. Yine, Emin Bey döneminde ilk defa Belediye baremi hazırlanmış ve memurların maaşları, terfileri, cezaları sağlıklı bir ölçüye alınmıştır. Emanet tarafından dul, emekli, yetim maaşları da düzene sokulmuş ve muntazam ödenmiştir.²⁶³

1 Eylül 1924 itibari ile “İstanbul Şehremaneti Mecmuası”nın ilk sayısı yayımlanmıştır. Mecmua’nın ilk sayısında oluşum sürecinden ve hedeflerden bahsedilmiştir.²⁶⁴ Mecmuada Cumhuriyet dönemi şehircilik faaliyetlerine, halk sağlığına, sosyal hayata, iktisadi bilgilere, demografik yapıya değinilmiştir. Mecmua hem dünyadaki hem de Avrupa’daki belediyeçilik faaliyetlerini, Anadolu’da bazı belediyelerin yaşadığı problemleri, İstanbul şehremanlerinin

²⁶⁰“Res-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Heykelinin Temel Taşı Konma Merasimi”, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.12, 1925, s.426

²⁶¹ Ziyaoğlu, **a.g.e.**, s.312.

²⁶² Emin Erkul, “İlk Şapka Giyışimizin Bilinmeyen Hatıraları”, s.12-14.

²⁶³ Ziyaoğlu, **A.g.e.**, s.316.

²⁶⁴ “Mecmua Programı”, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.1, 1924, s.2-3.

fotoğraflarını ve daha birçok bilgi ve belgeyi yayımlamıştır²⁶⁵. Türkiye'nin ilk belediyeçilik dergisi olan İstanbul Şehremaneti Mecmuası Mart 1942 tarihine kadar yayımlanmış, 199. sayıdan sonra yayın hayatı son bulmuştur. Emin Bey döneminde yayımlanan Şehremaneti Mecmuası ile İstanbul halkının kültürel anlamda önemli bir eksiğini giderilmiştir.

İstanbul Şehremaneti batı belediyeleri ile sürekli iletişim halinde olmak, batı belediyelerindeki çalışmalarını takip ederek, İstanbul'a uyarlamak amacıyla; batı belediyelerinin dâhil oldukları Beynelmîlel Şehirler ve Mahalli İdareler Birliği'ne üye olma kararı almıştır. Bu birliğin iki ayda bir çıkan dergisi ve bütün mesleki yayınları sürekli takip edilmiştir. Şehremaneti Haziran 1925'te birliğin ücreti olan 1000 Frank'ı göndererek, resmen bu birliğe üye olmuştur. Birliğin Avrupa'nın belli başlı merkezlerinde toplanmakta olan kongrelerden üçüne delegeler göndermiştir.²⁶⁶ Şehremaneti, Birliğin dergisinde çıkan mesleki yazıları ve kongrelere giden delegelerin raporlarını muntazaman Belediye Mecmuasında yayımlayarak hem İstanbul hem de diğer Türkiye Belediyelerinin mesleki bilgilerini artırmak istemiştir.

Bu dönemde önemli bir gelişme meydana gelmiştir. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, Başbakan İsmet Paşa'ya bir telgraf çekmiştir. Telgrafta '*İstanbul Şehremini Emin Bey'in bir yerden mebus çıkarılması mevzubahis idi. Bu defa görüştüğüm esnada kendisi İstanbul Şehremini olarak kalmayı müreccah ve faydeli görmektedir.*²⁶⁷' denmiştir. Eylül 1925 tarihli bu telgraf Emin Bey'in çok sevdiği milletvekilliği görevini reddedecek kadar belediyeçi yönü olduğunu vurgulamaktadır.

3 Ocak 1926 yılında otomobillere taksimetre takılmaya başlanmıştır ve İlk taksimetre Emin Bey tarafından takılmıştır. İki ay içinde tüm otomobillerde taksimetre olması hedeflenmiştir. Taksimetresi olmayan otomobillerin trafiğe çıkmasına izin verilmeyeceği açıklanmıştır. Böylelikle yolcuların ödeyecekleri ücreti bilmesi kolaylığı sağlanmıştır.²⁶⁸

Turizm işlerini düzenlemek için Türk Seyyahın Cemiyeti'nin kurulma emri ve sorumluluğu Gazi Mustafa Kemal tarafından, Kocaeli milletvekili Reşit Saffet Atabinen'e verilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı sonrası kurulan ilk kurum olması dikkat çekicidir. Ülkenin çağdaş, bilimsel ve ekonomik üstünlüğü olan ülkeler konumuna gelebilmesi için yapılan devrimlerin

²⁶⁵ Semavi Eyice, " İstanbul Şehremaneti Mecmuası mad." **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt.23, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s.307.

²⁶⁶ Osman Nuri Ergin, **Türk Belediyeçilik ve Şehircilik Tarihi Üzerine- Seçmeler**, s. 85.

²⁶⁷ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon No: 30 1 0 0 0, Kutu No:40, Dosya No:239, Sıra No:6.

²⁶⁸ **Son Saat**, 4 Ocak 1926.

sonucunun da bir şekilde dünyaya tanıtılması gerekiyordu. Böylelikle Cumhuriyetin ilk kurumu olan Seyyahın Cemiyeti bu sorumluluğu taşımayı kabul etmiştir.²⁶⁹ Türk Seyyahın Cemiyeti'nin ilk nizamnamesi 12 maddeden oluşmuştur. Nizamnamenin 2. Maddesinde Türk Seyyahın Cemiyeti'nin maksat ve gayesi net bir şekilde belirtilmiştir. Buna göre asıl maksat; büyük seyahatler tertibi ile İstanbul ve Bursa gibi büyük şehirleri ve buralardaki tarihi eserler ile Türklüğün faziletini yabancılara ve Türk vatandaşlarına tanıtmak olmuştur. Bu maksatlar dâhilinde üstlendiği vazifeler şu şekildedir;

- 1- Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika'dan Türkiye'ye büyük seyahatler tertip edecek, buna paralel olarak da tren ve vapur gibi seyahat vasıtalarının bağlı olduğu ülkelerin seyahat acenteleri ile bağlantı kurulacaktır.
- 2- Gerek Türkiye içinde ve gerek yabancı ülkelerde icra edilen seyahatlerin takibinde bulunacaktır.
- 3- Tarihi ve kutsal eserlerin tarihsel geçmişini açıklayan bilgiler oluşturulacak bilim adamlarının buralara ziyareti için gerekli girişimlerde bulunulacaktır.
- 4- Seyahat etmek isteyenlere kolaylıklar temin edilecektir.
- 5- Cemiyet yöneticileri tarafından kaleme alınan düzenli basılı seyahat ve tanıtım dergileri yayınlanacaktır.
- 6- Ülke içinde seyahat ve turizme yönlendirilecek bazı otel, lokanta, gazino ve kaplıcaların inşası ve yeniden canlandırılmasının araç olunacaktır.²⁷⁰

Cemiyetin ilk üç yılı, Avrupa'daki benzerlerinin çalışma konularının, imkânlarının ve mevzuatının etüt edilmesiyle geçmiştir. Ülkemize gelen turistlere rehberlik edecek rehber tercümanlarla ilgili hukuki düzenleme 1925 yılında çıkarılan 2730 sayılı kararnameye bağlı talimatnamede yer almıştır. Emin Bey, Cemiyetle ortak çalışmalarda bulunmuştur. Şehremaneti 22 Şubat 1925 tarihli yazısıyla, bu talimatname hükümlerine dayanarak rehber tercüman yetiştirme yetkisini kuruma vermiştir. Cemiyet belediyede kurslar açıp, konferanslar verdirerek uzman rehber tercümanlar yetiştirdi. Kurslardan yetişenlere belge ve bröve verilerek, tercüman rehberlik mesleği özendirilmiştir.²⁷¹

Türkiye'de bir turizm kuruluşunun çalışmaya başladığını öğrenilmesi, seyahat acentelerinin Türkiye'ye dönük programlarının geliştirilmesine yol açmış ve söz konusu acenteler,

²⁶⁹ Ümit Durgu, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun Türk İmajı ile Batılılaşmaya Verdiği Destek ve Türkiye'ye Kazandırdıkları (1923-1942)**,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 2010,s. 31.

²⁷⁰ Durgu, a.g.t., 32,33.

²⁷¹ Durgu, a.g.t., s.44.

Türkiye'nin tanıtımının yapılmasına bağlı olarak daha fazla turisti ülkeye göndermeye başlamışlardır.22 Ekim 1925 tarihli Milliyet Gazetesi geçen yıl İstanbul'a 17.000 turist gelmişken 1925 tarihinde Turing Kulübünün çalışmaları sayesinde 40.000'e çıktığını yazmıştır.²⁷² Emin Bey, kente gelen turist sayısını ve ülke gelirini daha da artırmak için şans oyunlarının oynanması ve Çırağan Sarayı'nın otele dönüştürülmesini kapsayan bir girişimde bulunmuştu. Fakat basında saraydan " Yıldız Kumarhanesi" diye bahsedilmeye başlanınca bu girişim sonuçsuz kalmıştır.²⁷³

4.2.6 İstanbul'da Nüfus Hareketleri

Emin Bey döneminde İstanbul ilini nüfus hareketliliği açısından etkileyen şey şüphesiz nüfus mübadelesi olmuştur. 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan Barış Konferansı'nda Türkiye ve Yunanistan hükümetleri arasında, Türk ve Yunan ahalinin zorunlu değişimini esas alan bir antlaşma imzalanmıştır. Hükümet yarım milyona yakın insanın nakil, iaşe, konut ve geçim gibi işleri ile ilgilenebilmek amacıyla Mübadele ve İskân Bakanlığını kurmuştur. Bakanlık, mübadillerle ilgili her türlü kanuni hakkın ve yasal düzenlemelerin yapılması ve uygulanması ile ilgilenmiştir.30 Ekim 1918 tarihinden sonra yerleşmiş olanlar dışında, İstanbul'da oturan Rumların, ayırım yapılmaksızın, ister Türk ister Yunan uyruğu olsunlar, İstanbul'da kalmalarına izin verilecektir. Muhtelit Mübadele Komisyonu, 1914-1918 Savaşı'na katılmamış devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti Konseyi'nin seçeceği üç üyeden oluşan ve Türkiye'de ya da Yunanistan'da toplanacak olan, bir Karma Komisyon kurulmuştur. 12 Temmuz 1924 günü Muhtelit Mübadele Komisyonu ilk kez İstanbul'da toplanmıştır.²⁷⁴

Devlet, mübadillerin sevk edileceği şehirleri, meslek gruplarını dikkate alarak seçmiştir. Mübadele İmar ve İskân Bakanlığı tarafından ne tür işlerle uğraştıkları, ne tür iklime alışkın oldukları, nasıl nakledilecekleri gibi sebepler ile mübadiller için Türkiye'de 10 iskân bölgesi oluşturulmuştur. İstanbul Mintıkası; İstanbul, Çatalca ve Zonguldak Vilayetlerinden oluşmaktadır. İskân için belli bölgelerdeki evler boşaltılmıştır. Pendik'te Rumların oturdukları evler, sahiplerinden izin alınarak boşaltılmış ve yerlerine Yanya'dan gelen muhacirler yerleştirilmiştir.²⁷⁵

²⁷² Durgu, a.g.t., s.48

²⁷³ " Emin Erkul mad.", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt.3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul,1994, s.180.

²⁷⁴ **Cumhuriyet**, 13 Temmuz 1924

²⁷⁵ **Cumhuriyet**, 21 Temmuz 1924.

Mübadele Cemiyeti Heyeti, Pendik, Kartal, Maltepe ve Bostancı deresine kadar olan yerler ile Kemerburgaz'daki evlerin tahliyesini talep etmiştir. Muhacirler, devlet ve cemiyet desteği ile iskân bölgelerinde Rumların yerine yerleşmeğe başlamışlardı. Devlet, misafirhanelere önem vermiştir. İstanbul'a gelen göçmenler İplikhane, Gülhane, Cerrahpaşa Camii, Beyazıt ve Metris Çiftliği misafirhanelerinde ağırlanmıştır.²⁷⁶ Buralar, mübadillerin Anadolu topraklarına ayak bastıkları ilk yerler olmuştur. Tuzla Misafirhanesi, sağlık ekipleri ile donatılması ve buraların özellikle sağlık anlamında kontrol altında tutulması önem taşımaktadır. En çok kullanılan misafirhane Gülhane Misafirhanesi olmuştur. Gülhane'deki barakaların kullanışlı olmamasından dolayı, bir süre sonra Ahırkapı'da 2.000 kişilik bir misafirhane açılmıştır. Ahırkapı Misafirhanesinde sağlık hizmetleri de verilmiştir. 1925 Şubat ayının başına kadar, revire müracaat eden 512 kişi tedavi olmuş, 49 kişi yatılı tedavi olmuş, 6 kişi sevk edilmiş, 3 kişi ise vefat etmiştir.

İskân Komisyonu, 1925 yılının Ocak ayında İstanbul Valisi Süleyman Sami başkanlığında toplanmıştır. Burada, İstanbul'daki muhacirlerin iskânı ve emval-i metruke²⁷⁷ meseleleri konuşulmuştur. Bu toplantı sonunda emval-i metrukelerdeki kiracıların çıkartılıp, tamire muhtaç olan binaların onarımları yapıldıktan sonra muhacirlerin yerleştirilmesine karar verilmiştir.²⁷⁸ Böylelikle mübadillerin problemleri halledilerek zor durumda olmaları engellenmek istenmiştir.

Hükümet, Mübadele ile İstanbul'a gelen mübadillerin İskân edildikleri bölgelerde onların iaşelerini sağlayabilmek için, devlet kendi imkân ve vasıtaları ile 1924-1925 yıllarında Kartal, Pendik, Tuzla, Paşaköy, Büyükbakkal, Küçükbakkal, Tepecik, Alemdar köylerine, çift hayvanı, tohumluk arpa, buğday, pulluk, bel ve zirai aletler yardımıyla bulunmuştur. 1925 yılına kadar mübadiller üretici duruma getirilmiştir ve geçimlerini sağlamaya başladıkları bir sürece girmişlerdir.²⁷⁹

Mübadele'nin son bulmasından sonra Emin Bey, 1925-1926 yıllarında şehir hayatındaki toplumsal ve iktisadi değişimi saptamak için bir nüfus sayımı yapılmasını istemiştir. Bu vazifeyi de Nüfus Müdüriyetine vermiştir. İstanbul'daki nüfus sayımının, 1927 yılı Türkiye

²⁷⁶ **Tanin**, 26 Mart 1923.

²⁷⁷ Sahipleri olmayan, sahipleri kaybolmuş, sahipsiz mallar. Terkedilmiş mallar.

²⁷⁸ **Vatan**, 9 Ocak 1925.

²⁷⁹ Kemal Arı, **Büyük Mübadele- Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 159.

Nüfus Sayımından evvel yapılması önemlidir.²⁸⁰ Sayıma göre, İstanbul Vilayetinde, 682.801 Türk, 181.188 Rum, 69.831 Ermeni, 57.532 Musevi, 478 Rum Katoligi, 10.228 Ermeni katoligi, 1.302 Protestan, 3. 194 Bulgar, 3. 512 Leh, 675 Süryani, 574 Keldani, 2 Ulah, 6 Rus-Leh yaşamaktadır. Toplam nüfus ise 1.011.165'dir. Mübadelenin İstanbul'da yarattığı toplumsal değişim bu sayım ile ortaya konmuştur. Nüfus mübadelesi gereği İstanbul, Anadolu'daki illerden farklı olarak, etnik farklılığın en çok ortaya çıktığı il olmuştur.

4.3.Emin Bey'in İstifası

Şhremini Bey 18 Ocak 1926 tarihinde sıhhi sebeplerden dolayı²⁸¹ görevinden istifa etmiş ve bir gün sonraki tarihli bir telgraf ile istifasının kabulü Dahiliye Vekili tarafından tebliğ buyrulmuştur. :

“ İstanbul Şhremini Emin Beyefendi

Esbabı (sebepler) sıhhiyeden mütevellit istifanızı kemali teessürle kabul ediyorum. İstanbul Şhremanetinde merkeze ve şehre sebk (tertip ve tanzim) eden kıymettar hizmetlerinizi takdiratı mahsusa ile yad ve kayıt eder ve vazifeyi emanete muavinlerden birinin tevekkil (vekil tayin etme)ile inba (haber verme) buyurulmasını rica ederim efendim.

19 Kanunisanı 1926 / Dahiliye vekili Mehmet Cemil”

Emin Bey istifasının kabul edilmesinden sonra emanet memurlarına şu telgrafi göndermiştir:

“ Belediyeci Arkadaşlarıma

Yirmi aylık iştiraki mesaiden sonra sizlerden ayrılıyorum. Ben arkamda kalan bu müddeti mesaiye her zaman zevk ve fahr ile bakabileceğim. Beni bu muvaffakiyetimde derece derece hissesi bulunan sizleri de her vakit muhabbet ve samimiyetle yad edeceğim. Arkadaşlar işbu veda ananede sizlere son emir ve son arzum şudur: Hükümeti Cumhuriyemize her zaman sadık ve fedâkar kalınız. Vazifenizi aşkla ifa ediniz. Ve nihayet birbirinizi seviniz ve belediyeciliği bir meslek haline koymak hususundaki amel ve mesaimi ikmal ediniz. Cümledenize muvaffakiyetler dua eder ve her birinizin samimiyetle ellerini sıkırım.”

Emin Bey aynı gün içinde emanete giderek, şu konuşmayı yapmıştır:

²⁸⁰ Son Saat, 6 Ocak 1926.

²⁸¹ Son Saat, 19 Ocak 1926.

“ Size uzun uzadıya bir şey söylemeyeceğim. Yalnız, yirmi ay arkadaşlık ettik, çalıştık ve bu müddet zarfında hayırlı birçok işler gördük. Bunların muvaffakiyetle tetevvücüne saik (taçlandırın) sizler oldunuz. Yalnız şunu arz edebilirim ki ben bütün hüsnü niyetimle, samimiyetle çalıştım sizler de yardım ettiniz. Ben şahsen aciz bir adam olmakla beraber hasbelkader şu makamda bulunduğum için sizlerin yardımı ile muvaffak oldum. Öyle zannediyorum ki emaneti, şirazesi tamamıyla bozulmuş bir müessese olarak bulmuştum. Bugün ise çok temiz bir halde bırakıyorum. Sizden ricam bu şirazeyi bozmamak, vazifenize devam etmeninizdir. Şahısların ehemmiyeti yoktur daima vatana hizmet düşünülür. Allahaismarladık.²⁸²”

Emin Bey’in istifasından sonra Şehremaneti Mecmuası, Emin Bey’in hayatı hakkında şu yazıyı yazmıştır

“Emin Beyefendi istifa etti. Yirmi ay emanet makamını işgal eden Emin Bey ile bu müddetin büyük bir kısmını ailesinden ziyade Emin Bey’in refakatinde geçirmiş, ahlakını, ruhunu okumuş görmüş birisi olmaktan mütevellit salahiyyetle Emin Bey’i büyük bir vatanperver, namuslu bir adam, vazifesinas bir memur ve nihayet müşfik ve rahim bir insan olarak tarif ederim.

Emin Bey’in bütün hayatında çok samimi bir Türk olarak yaşadığını sicil hayatı ile, bugün memleketimizin mukadderatını ellerinde tutan ricali aleyhinin şahsi şehadetleriyle müspettir. Emin Bey vatanın bilhassa istilaya uğradığı kara günlerde uhdesine düşen maddi ve manevi vazifeleri azami bir aşk ve şevkle ifa etmiştir. Memleketin en buhranlı demlerinde hem mebusluk hem de orduda doktorluk etmiştir. Emin Bey istiklal madalyasının birinci rütbesine maliktir.²⁸³”

4.4. Belediye Başkanlığı Dönemi Sonrası Emin Bey

İstanbul Şehreminliği’nden istifa eden Emin Bey, Ankara-Sivas demiryolunu inşa edecek müteahhit ve teknisyen bulmak için Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından görevlendirilmiştir. Emin Bey Belçikalı müteahhit ve teknisyenler ile irtibata geçmiş,

²⁸² “Emin Bey İstifa Etti” İstanbul Şehremaneti Mecmuası, Sayı.17, 1926, s.229,230.

²⁸³ “Emin Bey’in Hayatından Birkaç Yaprak”, İstanbul Şehremaneti Mecmuası, Sayı.17, 1926, s.199-200.

demiryolu yapımı için müteahhit ve teknisyenlerin ülkeye gelmelerini sağlamıştır.²⁸⁴ Ankara-Sivas Demiryolu inşaatı 1930 yılında tamamlanmıştır.²⁸⁵

3 Mart 1932 tarihine kadar mesleği ile ilgilendi. 1 Ocak 1934 tarihinde Osmanlı Bankası yönetim kurulu üyeliğine seçildi. 2 Mayıs 1939'da ABD Askeri Cerrahlar Derneği'nin fahri üyeliğine seçildi.²⁸⁶ Emin Bey, Milli Mücadele döneminde, o dönem bulunamayan kendi imal ettiği sterilizasyonu (otoklav) Washington'da toplanan Uluslararası Askeri Cerrahlik ve Eczacılık Kongresi günlerinde sergilemiştir. Daha sonra bu otoklavı Washington Askeri Tıp Müzesine bağışlamıştır.²⁸⁷

Türkiye Büyükelçisi Münir Bey'inde olduğu, Washington Orduevinde yapılan bir törende Emin Bey'e üyelik beratı ve nişanı verilmiştir.²⁸⁸

Emin Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25. Kuruluş yıldönümü sebebiyle hazırlanan albümde kendisinin İkinci Grup üyeleri arasında gösterilmesi karşısındaki üzüntüsünü, Meclis Başkanlığına gönderdiği mektupla belirtmiştir.²⁸⁹

Fahri olarak Turing Kurumu İkinci Başkanı ve kurucusu ve İstanbul Sevenler Kurumu üyesi olan Emin Bey, Satranç Gazetesi'nin de imtiyaz sahibi ve Yazı İşleri Müdürlüğü

²⁸⁴ Ziyaoğlu, a.g.e, s.313.

²⁸⁵ <http://www.tcdd.gov.tr/tarihce+m76>, 09.01.2017.

²⁸⁶ Erkul, " Garp Cephesinde Benden..." , s.21.

²⁸⁷ Vakıf, 5 Mart 1954.

²⁸⁸ Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele Ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923- I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri)**, Cilt.3, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 224.

²⁸⁹ Emin Bey 27 Mayıs 1945 tarihli Meclis Başkanlığına yazdığı mektupta şunları ifade etmiştir. " T.C. Büyük Millet Meclisi Umumi Katipliği Yüce Katına.101 numaralı mazruftaki albümü aldım. Teşekkür ederim. Şu kadar ki albümün şahsımı alâkadar eden kısımlarını tetkik ederken FECİ bir hata yapılmış olduğunu görünce hayretten hayrete düştüm. Hakikate külliyen uymayan bu hatayı şiddetle ret eder ve bunun hemen tashihini talep ve rica ederim. Keyfiyeti aydınlatmak için aşağıdaki izahatı arz ederim. Albümün 229'uncu yani son sahifesinde ki (Milli Savaş sırasında Gazi M. Kemal'in önünde dikilenler) başlıklı yazının ta da başında ismim göze çarpmaktadır. Hâlbuki Ben M. Meclisinde, cephelelerde, cephe gerilerinde ve o günden bu kadar Ebedi ve Milli Şeflerimizin yanı başında çalışmış olmakla millî davamıza bütün mevcudiyetimle sarılmakla müftechir bir insanım. Ölünceye kadar da bu yolda kalacağım. Gerçi Gazi'nin karşısına dikilen ve muhalefetle iştihar eden Samsun mebusu bir Emin Bey ile ikinci bir Erzincan mebusu Emin Bey vardır ki (mümaileyh aslen Bursalıdır) isim müşabeheti bu hataya sebep olabilir. Vereceğim izahat ispatı müddeaya kâfi gerli şöyle ki: Eğer Gazinin karşısına dikilen birisi olsa idim. Namzetlik kanunu meriyette iken iki defa Sıhhat ve bir defa da Nafia Vekaletine namzet gösterilir miydiniz? Cephelelerdeki hizmetimi takdiren Kırmızı-Yeşil şeritli istiklâl madalyasıyla taltif edilir mi idim? İkinci M. Meclisine tekrar namzet gösterilir mi idim? İstanbul şehir emniyetine getirilir mi idim? Ve buna benzer daha birçok misaller zikir edebilirim. Birinci ve İkinci grup meselesine gelince; Birinci grubun belki de promotörü ben sayılabilirim. Kezalik grubun zümresini ilk teşkil edenler arasındayım. İkinci grupla ne Ruhun, ne kalben, ne de siyasî kanaat itibariyle hiçbir alâkam olmadı ve olamazdı da. Binaenaleyh Gaziye karşı dikilenler arasında bulunmadığım gibi birinci gruptan istifa etmedim. M. Meclisinin feshine tekaddüm eden son iki ay zarfında Bursa'da bulunduğum için Meclis veya Gruptaki ahval ve harekâttan haberdar değilim. Hal böyle olunca bu büyük hatanın neden yapıldığı hakkında tenvir buyurulmağımı keyfiyetin tashihi ile tarafıma lütfen bildirilmesini tekrar rica eder ve saygılar sunarım. Birinci B.M. Meclisinde Bursa Mebusu Operatör Dr. Emin Erkul" (Tinal, a.g.e, s.15-16.)

yapmıştır. Amerikan Koleji'nin Türkiye temsilciliği ve kuruculuğunu yapmıştır. Türk Tıp Cemiyeti'ne de üye olmuştur.

Emin Bey 7 Şubat 1947 tarihinde 131 numaralı Bursa Belediye Meclisi'nin aldığı karar ile Bursa Fahri Hemşehriliği ile taltif edilmiştir.²⁹⁰

Emin Bey, 3 Haziran 1964'te İstanbul'da hayatını kaybetmiştir.²⁹¹ Emin Bey'in cenazesi 5 Haziran Cuma günü Kadıköy Osmanağa Camii'nden kaldırılarak, Merdivenköy Kabristanı'nda bulunan aile mezarlığına defnedilmiştir.²⁹²

²⁹⁰ TBMM Arşivi, Mehmet Emin Erkul Sicil Dosyası, Sicil No: 79.

²⁹¹ Cumhuriyet, 4 Haziran 1964.

²⁹² Cumhuriyet, 5 Haziran 1964.

SONUÇ

Bu çalışmada Emin Erkul'un siyasi ve mesleki biyografisi incelenmiştir. Çalışma biyografisi olmasının yanı sıra, yakın tarih çalışması özelliği de taşımaktadır. Emin Erkul'un yaşam öyküsünün izinden gidilerek Milli Mücadele döneminin ve Cumhuriyet'in ilk yıllarının siyasi olayları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Emin Bey'in gerek siyasi gerek mesleki yaşamında insan odaklı olduğu görülmüştür. Tıp Fakültesinin Askeri bölümünde eğitim gören Emin Bey'in hedefi operatör olmaktı. 1905 yılında tıp ve cerrahi bilimleri doktoru olarak mezun olmuş, 1906 yılında ilk operatörlük sertifikasını almıştır. 1910 yılında tahsil masraflarını ödeyerek askerlikten istifa etmiş, Afyonkarahisar'a gitmiş ve orada özel hastane açarak çalışmaya başlamıştır. Emin Bey İkinci özel hastaneyi de Konya'da açmıştır. Anadolu'da ilk özel hastanenin Emin Bey tarafından açılmıştır.

Emin Bey'in yönetici kimliği ise 1913 yılında Bursa İl Sağlık Müdürlüğü'ne atanması ile kendini göstermiştir. 1914 yılında ise Hüdavendigâr Etibba Cemiyeti'nin kurulmasında öncü olmuştur. Emin Bey ilk belediye başkanlığı deneyimini Bursa'da 1915-1916 yılları arasında 6 ay Bursa Belediye Başkanlığına vekâlet ettiği dönemde kazanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği dönemde Bursa halkı ve Bursa şehri için sarf ettiği çaba dikkate değerdir. Çalışmaları Osmanlı Devleti'nin de dikkatini çekmiş ve 1915 ve 1918 yıllarında Donanma Madalyası, Trablusgarplı Seyit Ahmet Eşşerif Senusi'ye yapmış olduğu başarılı ameliyat neticesinde dönemin padişahı VI. Mehmet Vahdettin tarafından Liyakat Madalyası ile taltif edilmiştir.

Ermeni Tehcirinde Bursa'da Emin Bey'in rolü önemlidir. Doğu'daki Ermeni hadiselerinin Bursa'da Ermenilerin yoğun yaşadığı bölgelere de taşınmıştır. Bursa Ermenileri de tehcire tabii olmuştur. Fakat Bursa'daki ipek fabrikalarının kullanılmaz halde kalmaması için Emin Bey'in sayesinde bazı sanatkâr Ermeniler tehcirden muaf tutulmuştur..

Milli Mücadele öncesinde, Milli Kongrede Emin Bey Bursa teşkilatına baş memur tayin edilmiştir. Bekir Sami Bey ile Emin Bey Bursa'yı anarşi yuvası olmaktan kurtarmıştır. 1919 seçimlerinde Emin Bey sekizinci aday olarak gösterilmiştir. Emin Bey bu seçimlerde milletvekili seçilememiştir.

Ankara'da toplanacak meclis için Bursa'da seçimler yapılmış, Emin Bey milletvekili adayı olmuştur ve milletvekili seçilmiştir. Seçimlerin yapılmasına paralel olarak, Bursa'da Anzavur kuvvetlerine karşı mücadele edilmiştir. Daha sonra Emin Bey Ankara'ya ulaşmış, Mustafa Kemal Paşa ile tanışmıştır. Mustafa Kemal Paşa ile Emin Bey'in Milli Mücadele'ye mali kaynak sağlamak konusundaki aralarındaki fikir alışverişi gerçekleşmiş, bu fikir alışverişi neticesinde Anadolu'daki bankalara, Ziraat ve Osmanlı Bankası gibi, el koyma kararı çıkmıştır.

23 Nisan 1920, Büyük Millet Meclisinin açılışı yapılmış ve Emin Bey'in milletvekilliği yaşamı başlamıştır. Meclisin açılması sonrasında oluşan gruplaşmalar, Emin Bey'in fes yerine kalpak giyilmesine dair 29 Nisan 1920'de Başkanlığa sunduğu öneri ile kendini göstermiştir. Grupların olumsuz tavırlarından rahatsız olan milletvekilleri kendi aralarında toplanıp, yeni grup kurarak çalışmalarını düzenli hale sokmaya yönelmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın müdahalesi ile 10 Mayıs 1921'de TBMM'de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu ismiyle meclis grubu kurulmuştur. Emin Bey bu grup içinde yer almıştır.

Düzenli orduya geçiş sürecinde ise, Çerkez Ethem'in isyanı ve Emin Bey'in kardeşi Cevdet Bey'in, Ethem'in beşinci müfreze kumandanı oluşu ve gelişen hadiseler mühimdir. Ali Fuat Paşa'nın Simav baskını sonrasında *"Yaralılara bakacak, ameliyat yapacak kimse yok. Mecliste operatörler bulunduğunu haber aldım. Acaba gelir, çalışırlar mı?"* içerikli mektubunun meclise gelmesi ile Emin Bey Garp Cephesinde operatör olarak çalışmayı kabul etmiştir. Birinci İnönü Muharebesi'nde Emin Bey cephede tıbbi manada yaşanan eksiklik sebebiyle güç zamanlar yaşamıştır.

Ali Fuat Paşa bu dönemde Emin Bey'e Miralaylık (Albaylık) rütbesi tevcih etmek istemiştir. Emin Bey rütbe düşünecek vakitte olmadıklarını söyleyerek, bunu reddetmiştir. Fakat milletvekilliğinin devamı şartıyla cephenin fahri cerrahi müşavirliğini kabul etmiştir.

Emin Bey hem cephe gerisinde yaralıları tedavi etmiş, hem de mecliste aktif bir milletvekili olarak çalışmalarına devam etmiştir. Bedeli Nakdi Kanun teklifi mecliste gündeme gelmiştir. Emin Bey'e göre bu kanun millet beyninde nifak oluşturmaktan başka bir şeye yaramayacaktır. Bedeli Nakdinin Birinci Dünya Savaşı'nda da uygulandığı, ancak bundan zengin çocuklarının yararlandığından bahsetmiştir. Emin Bey'e göre paraya ihtiyaç vardır, fakat Bedeli Nakdi bu ihtiyacı karşılama konusunda yetersiz kalacaktır. Emin Bey, Bedeli

Nakdinin reddini bunun yerine müterakki²⁹³ harp vergisinin kabul edilmesini teklif etmiştir. Mekatib-i Askeriye Kanunu ile askeri okuldaki öğrencilere verilen harçlığın artırılması konusunda öğrenciler lehine tavır sergilemiştir.

‘‘Frenginin Men ve Tahdidi Sirayeti’’ hakkında kanun teklifinde Emin Bey, Frengi muayenesinde kadınların muayeden geçmesine karşı çıkan vekillere ‘‘ Bize para veriniz kızlara mahsus tıbbiye mektebi açarız, kız doktor yetiştiririz, kadınlarımızı da muayene ettiririz.’’ demiştir. Emin Bey, Frengi ile yaşayan hastaların kendilerini gizlemelerinin de büyük bir sorun olduğundan bahsetmiştir.

Birinci Meclis’in Hariciye Encümeninde Emin Bey de yer almaktadır. Emin Bey’in dış politikada savunduğu düşünce ‘‘ TBMM Hükümeti Şark’a yönelirse Asya’daki Türk ve Müslüman kitlelerle Rusya ve Japonya’dan da yararlanma olanağı bulabilecektir.’’ idi. Bu düşünceyi Bekir Sami Bey de desteklemiştir.

Lozan Konferansı sürerken İsmet Paşa’ya gönderilen anlaşma maddeleri ile alakalı Emin Bey, ‘‘Şüphesiz barışa teşneyiz’’ diyerek, yeniden başlayacak savaşın ülkede derin yaralar açacağını, açılan yaraları tamamıyla kapatma döneminde yeniden savaşa girmenin büyük zararlar getireceğini vurgulamıştır.

Lozan Konferansı görüşmelerinin kesintiye uğradığı dönemde 1 Nisan 1923’te yeni seçimlerin yapılması kararı alınmış ve TBMM’nin birinci dönemi sona ermiştir. Emin Bey sonraki dönemde milletvekili seçilememiştir.

Emin Bey, Bakanlar Kurulu kararı ile 5 Haziran 1924’te İstanbul Şehreminliğine tayin edilmiştir. Emin Bey İstanbul’a yeni belediye hizmetleri getiren şehremini olmuştur. Bazı müessesler ilk defa Emin Bey döneminde kurulmuştur.

Emin Bey, 18 Ocak 1926’da sıhhi nedenlerden dolayı vazifesinden istifa etmiştir. 3 Mart 1932 tarihine kadar mesleği ile ilgilenmiştir.2 Mayıs 1939’da ABD Askeri Cerrahlar Derneği’nin fahri üyeliğine seçilmiştir.

Emin Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 25. Kuruluş yıldönümü sebebiyle hazırlanan albümde kendisinin İkinci Grup üyeleri arasında gösterilmesi karşısındaki üzüntüsünü, Meclis Başkanlığına gönderdiği 27 Mayıs 1945 tarihli bir mektupla ifade etmiştir.

²⁹³ Yüksek.

Sonuç olarak; Emin Bey Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında doktor, milletvekili ve hremine kimliği ile yakın tarihimizde silinmesi mümkün olamayan bir iz bırakmıştır. Atatürk ilke ve inkılaplarına samimiyetle inanan, ağdaş, cesur, aydın ve siyaset adamı olarak göz doldurmuştur.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 30 10 0 0, Kutu No: 194, Dosya No: 330, Sıra No:2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 30 1 0 0 0, Kutu No:40, Dosya No:239, Sıra No:6.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), BEO, 3339/25098 (20 Cemaziyelevvel 1326).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, DH. ŞFR, Numara 52/96, 97, 98.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: İ.DUT, Dosya no:68 Gömlek No: 46.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: İ.DUİT, Dosya No:74, Gömlek No:106.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fon Kodu: İ.TAL Dosya no:503 , Gömlek No:1333/N-044.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Hüdavendigâr Vilayeti Seçim Mazbatası.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Mehmet Emin Erkul Sicil Dosyası, Sicil No:79.

2. Resmi Kaynaklar

Düster, Üçüncü Tertip, Cilt.1 Milliyet Matbaası, İstanbul,1929.

Düster, Üçüncü Tertip, Cilt.2, Milliyet Matbaası, İstanbul,1929.

TBMM GCZ, Devre: 1, Cilt.1, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara,1985.

TBMM GCZ, Devre: 1, Cilt.2, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985.

TBMM GCZ, Devre: 1, Cilt.3, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985.

TBMM GCZ, Devre: 1, Cilt.27, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985.

TBMM ZC, Devre: 1, Cilt.1, TBMM Basımevi, Ankara, 1959.

TBMM ZC, Devre: 1, Cilt.2, TBMM Basımevi, Ankara, 1981.

TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.4, TBMM Basımevi, Ankara, 1981.

TBMM, ZC. Devre: 1, Cilt.5, TBMM Matbaası, Ankara, 1981.

TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.6, TBMM Matbaası, Ankara, 1943.

TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.7, TBMM Matbaası, Ankara, 1944.

TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.8, TBMM Basımevi, Ankara, 1945.

TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.9, TBMM Basımevi, Ankara, 1954.

TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.10, TBMM Basımevi, Ankara, 1958.
TBMM, ZC. Devre: 1, Cilt.11, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.
TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.12, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.
TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.14, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.
TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.15, TBMM Basımevi, Ankara, 1958.
TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.18, TBMM Basımevi, Ankara, 1959.
TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.19, TBMM Basımevi, Ankara, 1959.
TBMM, ZC. Devre: 1, Cilt.20, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.
TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.21, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.
TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.22, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.
TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.23, TBMM Matbaası, Ankara, 1960.
TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.24, TBMM Basımevi, Ankara, 1960.
TBMM, ZC, Devre: 1, Cilt.25, TBMM Basımevi, Ankara, 1960.

3.Sürelî Yayınlar

a.Gazeteler

Cumhuriyet

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

Poliklinik-Aylık Tıp Gazetesi

Son Telgraf

Takvim-i Vekayi

Tanin

Vakit,

Vatan

b.Dergiler

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Dün-Bugün Dergisi

İstanbul Şehremaneti Mecmuası

4. Belgesel Eserler

Atatürk, **Nutuk**, C.II, İstanbul, Devlet Matbaası, 1934.

Atatürk, Kemal, **Nutuk Vesikalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1991.

Atatürk, Kemal, **Nutuk(1919-1927)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara,2009.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt.1, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara,2006.

Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt.2, TDK Yayınları, Ankara, 1965.

5.Araştırma Eserler

a. Kitap ve Tezler

Arı, Kemal, **Büyük Mübadele- Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

Atay, Falih Rıfki, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2008.

Aybars, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1975.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Tek Adam – Mustafa Kemal (1922-1938)**, C.III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.

Bayar, Celal, **Ben de Yazdım**, Cilt.1, Baha Matbaası, İstanbul,1965.

Baytok, Taner, **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, Başmur Matbaası, 1970.

Borak, Sadi, **Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri**, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Araştırma Yayınları:2, Ankara,1980.

Çoker, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923)**, Cilt.1,,TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

....., **Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele Ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923- I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri)**, Cilt.3, TBMM. Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.

Durgu, Ümit, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun Türk İmajı ile Batılılaşmaya Verdiği Destek ve Türkiye'ye Kazandırdıkları (1923-1942)**,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Ergin, Osman Nuri; **Cumhuriyet ve İstanbul Mahalli İdaresi**, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul, 1993.

.....; **İstanbul Şehreminleri (Büyükşehir Belediye Başkanları) 1855-1928**, Hazırlayan: Ahmet Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul, 2007,

.....; **Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üzerine- Seçmeler**, Bileşim Yayınları, İstanbul, 1987.

Gökçatı, Mehmet. Ali, **Dünyada ve Türkiye'de Belediyecilik**, *Ozan Yayıncılık*, İstanbul, 1996.

Güneş, İhsan, **Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul,2009.

- Gürün, Kamuran, **Ermeni Dosyası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1983.
- İnan, Arı, **Düşünceleriyle Atatürk**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.
- Jeschke, Gotthard , **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1971.
- Karabekir, Kazım, **İstiklâl Harbimiz**, 3.bs., Merk Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- Kutay, Cemal, **Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1972.
- Nadi, Yunus; **Ankara'nın İlk Günleri**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.
-;**Kurtuluş Savaşı Anıları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978.
- Sonyel, Salahi Ramadan,, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- Şimşir, Bilal, **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, Cilt.2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975.
- Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt.3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.
- Tinal, Melih, **Op. Dr. Emin Erkul'un Milli Mücadele Anıları**, Zeus Yayınları, İzmir, 2011.
- Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, İletişimYayınları, İstanbul,2015.
- Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998.
- Türkgeldi, Ali Fuat, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1948.
- Selek, Sabahaddin, **Milli Mücadele**, Cilt.2, Özgün Yayınları, İstanbul,2002.
- Ziyaoğlu, Rakım, **İstanbul kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi-1453-1971**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1971.

6.Makaleler

- Ata, Feridun, "Ermeni Tehciri Yargılamalarına İstatiksel Bir Bakış (1919-1921)", **Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu**, ed. Bülent Bakar, Necdet Öztürk, Süleyman Beyoğlu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.321-344.
- , s. 323.
- Banoğlu, Niyazi Ahmet, "Milli Kongre ve Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt.3, Sayı.7, Ankara, 1986, s.197-209.

Beyoğlu, Süleyman, ‘Fahrettin Paşa’nın Ermeni Meselesi’ndeki Rolü’, **Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu**, ed. Bülent Bakar, Necdet Öztürk, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.171-203.

‘Boğazın Her İki Sahilinde Açılan Yeni Caddeler’ **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.15,1925, 142-146.

‘Buz Fabrikasının Resm-i Küşadı’, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.12, 1925, s.422.

‘Cemiyet-i Umumiye-i Belediye’, **İstanbul, Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.4, 1924, s.82-84.

‘Ecnebilerin İstanbul Hakkındaki Mütalaaları’, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.2, 1924, s.30.

‘Emin Bey’in Hayatından Birkaç Yaprak’, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.17, 1926, 199-200.

‘Emin Bey İstifa Etti’ **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.17, 1926, s.229-230.

‘Emin Erkul mad.’, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt.3, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, 180-183.

Erkul, Emin; ‘Garp Cephesinde Benden Başka Operatör Yoktu’ **Dün Bugün**, Yıl:1, Cilt.1, Sayı:9, 1955, s.20-21.

.....; ‘İlk Şapka Giyişimizin Bilinmeyen Hatıraları’, **Dün -Bugün**, Yıl.1, Sayı.8, 23 Aralık 1955, s.12-14.

.....; ‘Mesleki Hatıralarım’ **Poliklinik –Aylık Tıp Gazetesi**, Tan Matbaası, Sayı.167-168, İstanbul, 1948, s.2.

Etker, Şeref, ‘Şehremini Operatör Emin Bey’in sicil cüzdanı: Özlük belgesinin siyasal yazılımına bir örnek’, **VII. Türk Tıp Tarihi Kongresi**, İstanbul, 4 Eylül 2002, 115-121.

Eyice, Semavi, ‘İstanbul Şehremaneti Mecmuası mad.’ **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt.23, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, s.307.

Güneş, İhsan; ‘Bursa’nın Yunan Ordusu Tarafından İşgali ve Bunun Doğurduğu Tepkiler’, **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri, 3-5 Ekim 1984**, Atase, Ankara, 1985, 140-165.

.....; ‘Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkasına Geçiş’ **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt.3, Sayı.8, Ankara, 1987, s.427-442.

‘Hayvanattan İnsanlara İntikal Eden Grubundan: Tenya’, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.11, 1925, s.362-366.

‘İstanbul’un Bir Senelik Et Sarfiyatı ve Karaağaç Mezbahanesi’, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.4, 1924, s.66-71.

‘İstanbul İaşesi’, **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.1, 1924, s.9.

- 'İstanbul'un Umraen ve İktisaden İhyası İçin Senelik Program Tanzimi'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.2, 1924, s.17.
- 'İtfaiyenin Tekâmülüne Doğru'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.16, 1925, 163.
- 'Kabristanlar Hakkında'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.16, 1925, 179.
- 'Kadıköy Dispanseri'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.15, 1925, s.141.
- 'Kadıköy'de Meyve ve Sebze Halinin Vaz-ı Esas Resmi'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.13, 1925, s.29.
- 'Mahrukat'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.5, 1925, s.102.
- 'Mecmua Programı'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.1, 1924, s.2-3.
- Ortaylı, İlber, '' Türk Tarihçiliğinde Biyografi İnşası ve Biyografik Malzeme Sorunsalı'', **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar, Birinci Uluslararası Tarih Kongresi, 24-26 Mayıs 1993**, 2.bs., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s.56-63.
- Öztoprak, İzzet, '' Düzenli Ordunun Kuruluşu'', **İkinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri, 3-5 Ekim 1984**, Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE), Ankara, 1985, s.261-284.
- 'Res-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Heykelinin Temel Taşı Konma Merasimi'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.12, 1925, s.426.
- Sarınay Yusuf, ''24 Nisan Genelgesi ve İstanbul'da Tutuklanan Ermeni Komitecileri'', **Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu**, ed. Bülent Bakar, Necdet Öztürk, Süleyman Beyoğlu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007 s. 131-137.
- 'Şehir Dispanserleri Talimatnamesi'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.1, 1924, s.13-14.
- 'Umrani Kısım'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.16, 1925, s.165.
- 'Umrani Kısım'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.3, 1924, s.51.
- 'Üsküdar Tramvayı'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.16, 1925, 177-178.
- 'Vuzıa Esas , Resmi Küşad-Cerrahpaşa Hastanesi'nde İnşa Edilecek Pavyonun Vazıa Esas Resmi'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.13, 1925, s.28-29.
- 'Yeni İstanbul-1'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.12, 1925, s.399-400.
- 'Yeni İstanbul-2'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.12, 1925, s.401-402.
- 'Zabıta-ı Belediye Mektebi'', **İstanbul Şehremaneti Mecmuası**, Sayı.7, 1925, 185-186.

1. İnternet Kaynakları

<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/l7.pdf> 1 Aralık 2016.

[https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_hazirla_mv?v_meclis=1&v_donem=1&v_yas_ama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=&v_altbaslik=&v_mv=OPERAT%D6R%20EM%DDN%20BEY%20\(MEHMET%20EM%DDN%20ERKUL\)&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bit_tarih](https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_hazirla_mv?v_meclis=1&v_donem=1&v_yas_ama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=&v_altbaslik=&v_mv=OPERAT%D6R%20EM%DDN%20BEY%20(MEHMET%20EM%DDN%20ERKUL)&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bit_tarih) 10 Kasım 2016.

<http://www.tcdd.gov.tr/tarihce+m76>, 9 Ocak 2017.

EKLER

EK-1 : Emin Erkul'un 1920 Seçim Mazbatası.

EK- 2 : Emin Erkul'a Verilen Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası'nın 22 Nisan 1925'te Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası İle Değiştirildiğine Dair Arşiv Belgesi.

EK- 3 : Emin Erkul'un Eylül 1925'te Milletvekilliği Teklifini Reddine Dair Arşiv Belgesi.

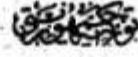
EK- 4 : Emin Erkul'un Şehreminliği Döneminde Faaliyet Gösteren Deniz İtfaiye Aracı, İstanbul Şehremaneti Mecmuası

EK-5 : Emin Erkul'un Şehreminliği Döneminde Faaliyete Başlayan Deniz Uçağı, İstanbul Şehremaneti Mecmuası.

EK- 6 : Emin Erkul'un TBMM Sicil Dosyası

Ek- 7 : Emin Erkul'a Ait Bazı Fotoğraflar.

(29.9.1925)

باش وکالت
قلم نصوص و تدریج
عدد

B2

۲۶ ایلول ۱۳۰۴

باسمه وکیل عمت باش وکالت

DEVLET ARŞIVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI

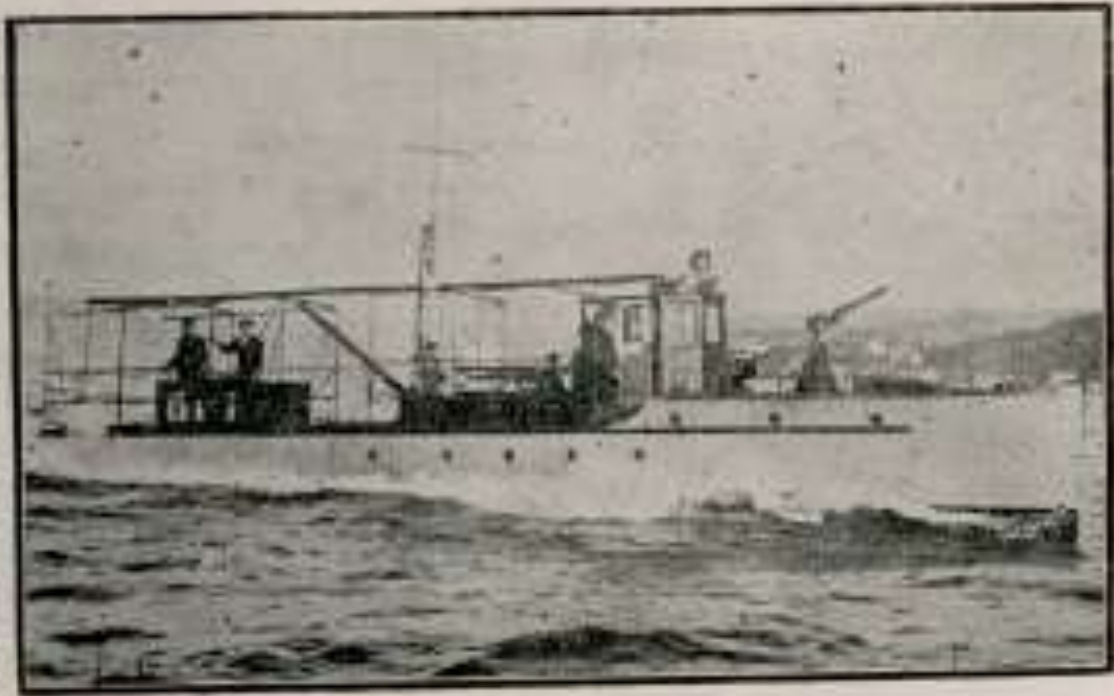
استاندارد سید امین ایبه بیک بریرده سعوت چقا لاس موضوع عیت ایسه . بودغه
کوره یکم انبار کتین استانبولده سید امین اولارده قالمی مرج و خانه کی
کوره مکده ده . عملینده کی دینی قودیلیرک سوره د جواس لرفتنه یا بلعده
اولدین کتینک وضعه حاکم بولننن افاده ایسه . بنده حوک مشوردم می
مومن الیهک چوره لهنده ده . عرضیه کتین ایسه . تم اقدم .

تیس صید
عائش مطلق کمال

030 01 40 239 6

جواباً یازیلدیجی اوراقه ؛ جواب اولدینن محررک تاریخ و نومرودنک درسی دجا اولتور .

Ek 4 : Emin Erkul'un Şehreminliği Döneminde Faaliyet Gösteren Deniz İtfaiye Aracı, İstanbul Şehremaneti Mecmuası.

ڈکڑا سلطانہ مستن «ہونڈا» مولوری

Ek 5 : Emin Erkul'un Şehreminliği Döneminde Faaliyete Başlayan Deniz Uçağı, İstanbul Şehremaneti Mecmuası

Ek 6 : Emin Erkul'un TBMM Sicil Dosyası

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Birinci Döneminde Bursa Milletvekili Dr. Emin Erkul in kısa özlüğüdür.

Adı ve Soyadı [*]	Mehmet emin Erkul	İsimleri	Paris belediye meclisi, T. medeniyet tarifi iptali-hissî mevzii, Şehircilik, ve bazı sair mahallî eserler
Babasının ve annesinin adı	Yahya Haşbiye	Hiç rivâsi	Halâki, usulî olan bir aletle in kağıda mahsus olan eserler
Doğum yeri	Serfice sancağının urebene kazası	Seymenin evleri ki mesleki ve işi gücü	Ordinat müdîri, Hastane başhekimî, şehir meclis üyesi, belediye reisi
Doğum tarihi	1299 Hicri 1297 Humî	M. A. vekilliği zamanında evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğuna	evli ve iki çocuk sahibî idim
Öğrenimi	Tababet	Osmanlı Meclisi Mebusanında Milletvekilliği ve sair soğutma ve sairleri	yoktur
Bildiği diller	Türkçe, Rumca, Fransızca, İngilizce, Almanca	Yaşadığı yer ve tarih	hayatta
Neden uzmanlığı olduğu	Operatör Doktor		

Hayatının türlü değişikliklerine ait tamamlayıcı bilgiler

Askerî tıbbiyeden 1321 senesinde yüzbaşılıkla çıktım. Alteddercat Gülmant seririyatında Harp cerrahisi profesörü oldum Askerî Tıbbiyede de Agreje profesörü idim. 1326 senesi sonunda tahsil maaşlarını ödeyerek askerlikten istifa ederek Afyonkarahisar ve Konyada birer husûsî hastane açtım. 1329 da Bursa sıhhat müdürlüğüne ve 1332 te Bursa Hastane başhekimliği (1331 senesinde ilaveî memuriyet geklinde altı ay kadar belediye reisliği de yaptım.) Bursaya tayinimden Emanete gelinceye kadar azırlay başkanı olarak çalıştım. 1334 senesinde Batum sıhhat müdürlüğüne tayin edilmiş isemde istifa ettim. 1336 senesi Nisan ayının 23 ünden 1339 senesi ağustos ayının 10 nuna kadar Bursa mebusu sıratile birinci Millet Meclisine iştirakle beraber Birinci Gurupta ve Birinci gurup Zümresinde faal bir halde çalıştım. 5 haziran 1340 senesinde İstanbul Şehircümeğine tayin edildim ve 19 Ocak/1940 senesinde istifa ettim. İstiklal harbinin ilk iki senesinde Meclis misaadesile Harp cephesinde Cerrahi müşavirliğini ve filen Operatörlüğünü yaptım ve İstiklal madalyesi asının Kırmızı-Yeşil şeritli madalyası ile taltif edildim. Ayrıca nişan ve madalyalarım şunlardır: Harp madalyası, Dördüncü Osmanî nişanı, Altın ve gümüş Liyakat madalyaları, Fevkalade altın Donanma madalyası, Gümüş hilal Ahmer madalyası, Avusturya Hükümetinin Gümüş Salibahmer nişanı ve Alman Kalibiahmerinin Tunç madalyası. Büyük Millet Meclisi ile Dahiliye vekâletinin takdirmamelerim de vardır.

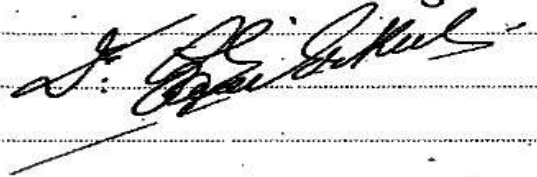
[*] Sınırlı Kuvvettan (evli) İhtisâsî adıyla, cinsî aldıkları sonuî kısıtlar.

* Erkek Vekil
yeni idare için
beni azan

X namzetleri
kavim meclis
te ilen Atalark
tarafından iki
defa Şehat
bakalığına ve
bir defa da
Nafia Bahar-[*]
liguna namzet
gösterildim.

Birinci Cihan harbinde Bursa askeri Nakahthane ve Menzil Hastanelerinin Başhekimliği ile operatörlüğünü de ifa etmişim, 1908 de Budapeşte Cerrahi kongresine ve bilahare Bruksel , Mısır cerrahi kongrelerine ve 1939 da Amerikada Askeri Tababet ve Eczacılık kongresile ayrıca Cerrahi beynelmilel kongresine ve Beynelmillel Turizm kongrelerine iştirak ettim. Vaşingtonda Sefirimiz merhum Eminir beyin de hazır bulunduğu Ordu Evinde yapılan bir merasimde bana Fahri doktorluk diplomasile bir de nişan verildi. Elyevm Millî Reasürans Şirketinin idare meclisi reisi ve Osmanlı Bankası idare meclisi Uyesiym. Fari olarak Turing Kurumu ikinci Başkanı ve müessisi ve İstanbul sevenler kurumu Uyesiym. Şatranç gazetesinin de imtiyaz sahibi ve Yazı işleri müdürüym. Brüksel de Beynelmillel Cerrahi Cemiyeti ile Amerikan Beynelmillel Cerrahi Koleji cemiyeti azasıym. Amerikan kollejinin Türkiye vekili ve Müessisiym. Türk Tıp Cemiyetinde De Üyeyim. Bursa Belediye Meclisinin 131 numaralı ve 7/2/947 tarihli kararla Bursa Fahri Hemşehriliği ile tatif edildim.

Birinci Millet Meclisinde Bursa
Mebusu Operatör Dr. Emin Erkul

TBMM © HER HAKKI
MAHFUZDUR

Ek 7 : Emin Erkul'a Ait Bazı Fotoğraflar.

EMİN ERKUL, Vakıt.

EMİN ERKUL, Vakit.

MATBUAT CEMİYETİ'NİN DÜZENLEDİĞİ MUSİKİ KONSERİNDE, Vakit.

İSTANBUL ŞEHREMÂNETİ MECMUASI'NIN İLK SAYI KAPAĞI "EMİN ERKUL"
FOTOĞRAFI.

ATATÜRK'ÜN SARAYBURNUN'DA YAPILACAK HEYKELİNİN TEMEL ATMA TÖRENİ SONRASI, Vakit.

ŞAPKA İNKILABI'NIN HAZIRLIK SAFHASINDA SİLİNDİR ŞAPKASI İLE, Vakit.

İLK TAKSİMETREYİ OTOMOBİLE TAKARKEN, İstanbul Şehremaneti Mecmuası.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Yusuf YILDIRIM

Doğum Tarihi :09.01.1989

Doğum Yeri : İstanbul

Medeni Hali : Bekar

Eğitim

Lise : Pendik Kurtköy Lisesi

Lisans : Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü)- Eskişehir.